CONFERENCE FULL-PAPER PROCEEDINGS BOOK

2ND INTERNATIONAL CONFERENCE on Applied Economics and Finance (ICOAEF 2016)

5 - 6 December, 2016
Girne American University
North Cyprus

Welcome to ICOAEF 2016

2nd International Conference on Applied Economics and Finance (ICOAEF 2016) is the second event in the series. We are proud to organise and host this event at the Girne American University. ICOAEF 2016 provided an opportunity for all those interested in the Applied Economics and Finance to discuss their research and to exchange ideas. We received papers from all the following fields: Applied Macroeconomics, Applied Microeconomics, Applied International Economics, Applied Energy Economics, Applied Financial Economics, Applied Agricultural Economics, Applied Labour and Demographic Economics, Applied Health Economics, Applied Education Economics, Applied International Trade, Econometrics, Applied Statistics, Capital Markets, Corporate Finance, Quantitative Methods, Mathematical Finance, Operations Research, Risk Management.

This year, we were together with about 140 young and experienced researchers, Ph.D. students, post-doctoral researchers, academicians, and professionals from business, government and non-governmental institutions from 24 different countries and enjoy about 130 presentations. ICOAEF 2016 attracting such a high number of particiapts is a good indicator of the success and means the conference serving its purpose and offer a good opportunity for scholarly exchange and networking.

We thank Girne American University, again, for hosting ICOAEF 2016. We also thank the Central Bank of the Republic of Turkey for their support and contribution to the Conference.

Dervis Kirikkaleli, PhD
Acting Dean, Business Faculty
Girne American University
Girne, North Cyprus
Email derviskirikkaleli@gau.edu.tr / dervis_kirikkaleli@yahoo.com / icoaef@gau.edu.tr
Mob: 00 90 548 863 77 70

TABLE OF CONTENTS

SPONSORS - - - - - - - - - i
GENERAL INFORMATION - - - - - - -ii
Organization Committee - - - - - - -ii
Scientific Committee - - - - - - - -ii
Contact - - - - - - - -iv
Halls - - - - - - - - -iv
PROGRAMME - - - - - - - -v - vii
SESSIONS - - - - - - - - -vii - xxiv
FULL PAPERS - - - - - - - - 28 - 486

Burçhan Sakarya ve Ferhun Ateş
- CARRY TRADE (ARA KAZANÇ) STRATEJI VE BELIRLEYICILERI ÜZERINE BIR ÇALIŞMA - - - - - - -25–34

Fatih Çakmak ve Mehmet Yunus Çelik
- TÜRKIYE'DE İSTIHDAMIN KUŞAKLARA GÖRE ANALIZI -35-52

Murat Gulec
- FONLAMADA ALTERNATIF MODEL OLARAK TEDARIK ZINCIRI TIPI FINANSAL KIRALAMA - - - - - 53-62

Sema Yilmaz Genç ve Duygu Süloğlu
- POLİTİKA-EKONOMİ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR: POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ - - - - -63- 78

Mehmet Şişman ve Deniz Şişman
- KÜRESEL FINANS VE "YÜKSEK ETKILEŞIMLI" ŞIRKETLER- -79-86

Hüseyin Özdeşer ve Behiye Çavuşoğlu
- GÜMRÜK BİRLİĞİ VE HELSİNKİ ZİRVESİ'NİN AB ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE VE KKTC AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ - -87-103

SPONSORS

This conference is funded by Central Bank of the Republic of Turkey

Edited by Derviş Kırıkkaleli,
Faculty of Business,
Girne American University, Cypurs.

Abstracting and nonprofit use of the material is permitted with credit to the source. Instructors are permitted to photocopy isolated articles for noncommercial use without fee. Any republication or personal use of the work must explicitly identify prior publication in Proceedings of Abstracts and Papers (on e-book) of the 2nd International Conference on Applied Economics and Finance 2016, including the page numbers.

Proceedings of Abstracts and Papers (on e-book) of The 2nd International Conference on Applied Economics and Finance 2016

Copyright©2016

By Derviş Kırıkkaleli, GAU Journal of Social and Applied Sciences; Girne American University, Cyprus.

All rights reserved.
All papers in the proceedings have been peer reviewed by experts in the respective fields. Responsibility for the contents of these papers rests upon the authors.

Organization Committee:

Conference Organizers

Dervis Kirikkaleli (Girne American University, North Cyprus)
Hasan Murat Ertugrul (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

Conference Full Paper Proceeding Assistants

Samson O. Fadiya (Girne American University, North Cyprus)
Acheme Odeh. (Girne American University, North Cyprus)

Scientific Committee:

Chair: Bülent Güloğlu (Istanbul Technical University, Turkey)

Suut Doğruel (Marmara University, Turkey)
Aziz Turhan (Banking Regulation and Supervision Agency, Turkey)
Fatma Doğruel (Marmara University, Turkey)
Ozan Eruygur (Gazi University, Turkey)
Lazar Stosic (Editor in Chief, IJCRSEE, Serbia)
AlexandruMinea (University of Auvergne, France)
Antonio Rodriguez Andres (Universidad Camilo Jose Cela, Spain)
Asım Vehbi (Girne American University, North Cyprus)
Alper Özün (HSBC, London)
Christian Richter (University of Bedfordshire Business School, UK)
Dilem Yıldırım (Middle East Technical University, Turkey)
Güzin Gülsün Akın (Boğaziçi University, Turkey)
Altan Çabuk (Çukurova University, Turkey)
Uğur Emek (Başkent University, Turkey)
İlhan Bora (Girne American University, North Cyprus)
Inmaculada Martinez-Zarzoso (Georg-August Universidad Goettingen, Germany)
Kiril Tochkov (Texas Christian University, USA)
Kosta Josifidis (University of Novi Sad, Editor of Panoeconomicus, Serbia)
Paul Alagidede (University of the Witwatersrand, South Africa)
Targan Ünal (Okan University, Turkey)
Małgorzata Renigier-Biłozor (University of Warmia and Mazury, Poland)
Vedat Yorucu (Vice President, Cyprus Turkish Economic Association)
Samson O. Fadiye (Editorial Advisory Board, IJCRSEE, North Cyprus)
Yener Coskun, (Capital Markets Board of Turkey, Turkey)
Semih Tumen, (Central Bank of the Republic of Turkey, Turkey)
Fulya Ozorhan Gebesoglu (Undersecretariat of Treasury, Turkey)
Fatih Mangir (Selcuk University, Turkey)
Nilgun Caglar Irmak (Anadolu University, Turkey)
Fatih Ayhan (Selcuk University, Turkey)
Alpay Kocak (TUIK, Turkey)
Timur Han Gur (Hacetepe University, Turkey)
Kerim Ozdemir (Balikesir Univerisity, Turkey)

Ercan Saridogan (Istanbul University, Turkey)
Burchan Sakarya (BDDK, Turkey)
Emre Atilgan (Trakya University, Turkey)
Yilmaz Kilicaslan (Anadolu University, Turkey)
Burak Daruci Bandirma (Onyedi Eylul Univeristy, Turkey)
Ugur Soytas (METU, Turkey)
Mehmet Ali Soytas (Ozyegin University, Turkey)
Ali Alp (TOBB University of Economics and Technology, Turkey)
Nadir Ocal (METU, Turkey)
Dilvin Taskin (Yasar University, Turkey)
Kemal Yildirim (Anadolu University, Turkey)
Selim Yildirim (Anadolu University, Turkey)
Onur Baycan (Anadolu University, Turkey)
Ahmet Ay (Selcuk University, Turkey)
Ramazan Sarı, (METU, Turkey)
Mehmet Şişman (Marmara University, Turkey)
Ünal Seven (TCMB, Turkey)
Deniz Şişman (Gelişim University, Turkey)
Aykut Lenger (Ege University, Turkey)
Paloma Taltavull de La Paz , (University of Alicante , Spain)
Maurizio D'amato, (Technical University of Politecnico di Bari, Italy)
Omokolade Akinsomi, (University of the Witwatersrand, Güney Afrika)
Charalambos Pitros, (University of Salford , United Kingdom)
Ong Seow Eng, (National University of Singapore, Singapore)
Noorsidi Aizuddin Bin Mat Noor , (Universiti Teknologi Malaysia, Malaysia)
Rangan Gupta (University of Pretoria, South Africa)
Anil K. Bera (University of Illinois, USA)
Jasmin Hoso (American University, USA)
Micheal Scroeder (Centre for European Economic Research, Germany)
Jan Černohorský (University of Pardubice, Czech Republic)
Martin Hnízdo (University of Pardubice, Czech Republic)
Shekar Shetty (Gulf University for Science & Technology, Kuwait)
Mansour AlShamali (Public Authority for Applied Education and Training, Kuwait)
Nizar Yousef Naim (Ahlia University, Kingdom of Bahrain)
Djula Borozan (University of Osijek, Croatia)
Mirjana Radman Funaric (Polytechnic in Pozega, Croatia)
P. Sergius Koku (Florida Atlantic University/South East European University)
Besnik Fetai (South Eastern European University, Macedonia)
Małgorzata Jabłońska (University of Lodz, Poland)
Abdelfeteh Bitat (Universite Saint-Louis Bruxelles, Belgium)
Snežana Todosijević - Lazović (University of Priština, Faculty of Economics Mitrovica, R. Kosovo)
Zoran Katanic (High School of Economics Peć in Leposavić, R. Kosovo)
Abbas Mirakhor (International Centre for Education in Islamic Finance, Malaysia)
Wool Shin (Samsung Group, Korea)
Siti Muawanah Lajis (Bank Negara Malaysia)

Alaa Alabed (International Centre for Education in Islamic Finance, Malaysia)
Alex Petersen (the University of California, USA)
Alessandro Belmonte (IMT School for Advanced Studies Lucca, Italy)
Carlo Del Maso (BTO Research, Italy)
Andrea Flori, (IMT School for Advanced Studies Lucca, Italy)
Emi Ferra (IMT School for Advanced Studies Lucca, Italy)
Rodolfo Metulini (Universita Degli Studi di Brescia, Italy)
Liang Peng (Penn State University, USA)

Contact:

Dervis Kirikkaleli
Acting Dean, Business Faculty
Girne American University, Girne
North Cyprus
Email derviskirikkaleli@gau.edu.tr / dervis_kirikkaleli@yahoo.com / icoaef@gau.edu.tr
Mob: 00 90 548 863 77 70

Halls:

1. Milenium Senato Hall
2. A3.2 Room
3. A3.3 Room
4. A3.4 Room
5. A3.5 Room
6. A3.6 Room

PROGRAM

5th December, Monday

08:00-9:30 REGISTRATION

09.30-11.00 KEYNOTE SPEAKERS SESSION
Room: Milenium Senato Hall, GAU

1. Kutsal Öztürk
2. Asım Vehbi
3. Badi H. Baltagi
4. Talat Ulusever
5. Yakup Asarkaya
6. Alper Özün

11.00 – 11.30 Coffee Break

11.30-13.00 SPECIAL SESSIONS
Turkısh Economy [Room: Milenium Senato Hall, GAU]

13:00-14:00 Lunch

14.00-15.30 SESSIONS
1. Islamic Finance. [Room: A3.2]
2. Uygulamalı Ekonomi ve Finans I. (Dil : Türkçe). [Room: A3.3]
3. Applied Finance. [Room: A3.4]
4. Energy Economics [Room: A3.5]

15.30-16.00 Coffee Break

16.00-17.30 SESSIONS
1. Investment. [Room: A3.2]
2. Uygulamalı Ekonomi ve Finans II. (Dil : Türkçe) [Room A3.3]
3. Economic Development I [Room: A3.4]
4. Monetary Policy [Room: A3.5]
5. Multidisciplinary I [Room: A3.6]

19.30-21.00 Gala Dinner in Le Chateau Lambousa Hotel

6th December, Monday

9.30-11.00 SESSIONS

1. International Trade [Room: A3.2]
2. Multidisciplinary II [Room: A3.3]
3. Applied Microeconomics [Room: A3.4]
4. Applied Econometrics and Statistics [Room: A3.5]

11.00-11.30 Coffee Break

11.30-13.00 SESSIONS

1. Business Economics [Room: A3.2]
2. Uygulamalı Ekonomi ve Finans III. (Dil : Türkçe) [Room: A3.3]
3. Energy Economics II [Room: A3.4]
4. Tourism Economics [Room: A3.5]
5. Health Economics [Room: A3.6]

13.00-14.00 Lunch Break

14.00-15.30 SESSIONS

1. Uygulamalı Ekonomi ve Finans IV. (Dil : Türkçe) [Room: A3.3]
2. Financial Crisis and Stability [Room: A3.2]
3. Educaiton Economics and Labour Market [Room: A3.2]
4. Applied Banking [Room: A3.5]
5. Applied Banking II [Room: A3.6]

15.30-16.00 Coffee Break

16.00-17.30 SESSIONS

1. Multidisciplinary III [Room: A3.2]
2. Uygulamalı Ekonomi ve Finans V. (Dil : Türkçe) [Room: A3.3]
3. Economic Development II [Room: A3.4]
4. Applied Finance II [Room: A3.5]
5. Energy Economics III [Room: A3.6]

SESSIONS

2nd International Conference on Applied Economics and Finance
5-6 December, 2016
Girne American University, North Cyprus

Organized by

Derviş Kırıkkaleli (Girne American University, North Cyprus)
Hasan Murat Ertuğrul (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

Program

Keynote Speakers Session

Room: Milenium Senato Hall, GAU
Time: 05.12.2016, 09.30-11.00

Openning Speach: Kutsal Öztürk (Rector, Girne American University, North Cyprus)
Asım Vehbi (Vice Chancellor, Girne American University, North Cyprus)

1) Badi H. Baltagi (Syracuse University, USA)

2) Talat Ulusever (Acting President, Capital Market of Turkey, Turkey)

3) Yakup Asarkaya (Vice President, Banking Regulation and Supervision Agency, Turkey)

4) Alper Özün (Director, HSBC Global, UK)

Moderator: Lazar Stosic (Editor in Chief, IJCRSEE, Serbia)
Guest: Kerim Özdemir (Rector, Balıkesir University, Turkey)

Coffee Break 11.00 – 11.30

Special Session: Turkish Economy

Room: Milenium Senato Hall, GAU
Time: 05.12.2016, 11.30-13.00

1) Ramazan Sarı (Middle East Technical University, Turkey)
   Recent Developments in Energy Markets and Turkey's Energy Outlook

2) Yener Coşkun (Capital Market of Turkey, Turkey)
   Recent Developments in Housing Markets and Housing Market in Turkey

3) Yilmaz Kılıçaslan (Anadolu University, Turkey)
   What's Wrong with Turkish Economy? Growth, Productivity and Industrial Structure

Moderator: Bulent Guloglu (Istanbul Technical University, Turkey)

Lunch 13.00-14.00

Islamic Finance

Room: A3.2 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 14.00-15.30

1) Accelerating Risk Sharing Finance via Fintech: Nextgen Islamic Finance
   Alaa Alaabed (INCEIF, Malaysia)
   Siti Muawanah Lajis (The Central Bank Of Malaysia, Malaysia)

2) Gender Effects On Service Quality, Customer Satisfaction And Loyalty In Islamic Banks Of Sudan
   Berna Serener (Near East University, North Cyprus)

3) Lack of Standardization in Sukuk Market
   Ahmet Ulusoy (Karadeniz Techinacal University, Turkey)
   Mehmet Ela (Osmaniye Korkut Ata University, Turkey)

4) Risk-Sharing Banking: Viability and Resilience
   Siti Muawanah Lajis (The Central Bank of Malaysia, Malaysia)
   Abbas Mirakhor (INCEIF,Malaysia)

5) Financial Performance of Islamic Bank vs Conventional Banks: The Case of UAE
   Nesrin Ozatac (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Oubayda El Rifai (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Chair: Seyed Alireza Athari (Girne American University, North Cyprus)

Uygulamalı Ekonomi ve Finans I. (Dil : Türkçe)

Room: A3.3 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 14.00-15.30

1) Küresel Finans Ve "Yüksek Etkileşimli" Şirketler
   Mehmet Şişman (Marmara University, Turkey)
   Deniz Şişman (Gelişim University, Turkey)

2) Türkiye'de Beşeri Sermayenin Yoksullukla Mücadele ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri
   Ferhat Pehlivanoğlu (Kocaeli University, Turkey)
   Sema Yilmaz Genç (Kocaeli University, Turkey)

3) Türkiye'de İç Göçü Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Uygulama: Mekânsal Panel Veri Analizi
   Gökçe Manavgat (Ege University, Turkey)
   R. Fatih Saygili (Ege University, Turkey)

4) Thirlwall Kanunu: OECD Ülkeleri Örneği, 1990-2014

Fatih Mangır (Selcuk University, Turkey)
Fatih Ayhan (Selcuk University, Turkey)
Ş.Süreyya Kodaz (Selcuk University, Turkey)
Chair: Mehmet Şişman (Marmara University, Turkey)

Applied Finance I

Room: A3.4 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 14.00-15.30

1) Optimal Surrender of Guaranteed Minimum Maturity Benefits under Stochastic Volatility and Interest Rates
   Jonathan Ziveyi (UNSW Business School, Australia)
   Boda Kang (University of York, England)

2) Volatility Transmission among Commodity and Stock Markets: Evidence from Developed and Developing Countries
   Gülin Vardar (Izmir University of Economics, Turkey)
   Yener Coşkun (Capital Markets of Turkey, Turkey)
   Tezer Yelkenci (Izmir University of Economics, Turkey)

3) Private Equity/Venture Capital in High-Technology Sector
   Elżbieta Grzegorczyk (University of Lodz, Poland)

4) Financial Contagion, Flight To Quality And Flight From The Quality Among The Stock Exchange Markets Of Turkey And The Developed And The Developing Countries
   Pinar Kaya(Marmara University, Turkey)
   Bulent Guloglu (Istanbul Technical University, Turkey)

5) Diversification Benefit and Return Performance of REITs Using CAPM and Fama-French: Evidences from Turkey
   Yener Coşkun (Capital Markets of Turkey, Turkey)
   Ayse Sevtap Kestel (Middle East Technical University, Turkey)
   Bilgi Yilmaz(Middle East Technical University, Turkey)

   Chair: Bulent Guloglu (Istanbul Technical University, Turkey)

Energy Economics I

Room: A3.5 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 14.00-15.30

1) Industrial Production, Co2 Emissions Financial Development; a Case from Thailand
   Dlawar Mahdi Hadi (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

2) The Nexus between CO2 emissions, Economic Growth and Energy Consumption: Empirical Evidence from MINT countries
   Mohammad Rajabi (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

Mohammadreza Allahverdian (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

3) Bubble Detection in US Energy Market: Application of Log Periodic Power Law Models
Andisheh Saliminezhad (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
Pejman Bahramian (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

4) Hedging Oil Price Risk Between Oil Importer And Oil Exporter Countries, a Case Study for Turkey and Mexico
Nadir Eroğlu (Marmara University, Turkey)
İmran Emre Karagözlü (Marmara University, Turkey)
Ahmet Akça (Bahçeşehir University, Turkey)

5) An Investigation of the Effect of Oil Price on Russian Economy
Esra Balli (Cukurova University, Turkey)

Chair: Hüsnü Tekin (Istanbul University, Turkey)

Coffee Break 15.30-16.00

Investment

Room: A3.2 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 16.00-17.30

1) The Relationship Between Foreign Direct Investment and Intra Industry Trade: An Empirical Analysis on Turkey and EU (15) Countries
Ebubekir Karacayir (Karamanoğlu Mehmetbey University, Turkey)

2) Determinants of Foreign Direct Investments in the CEECS after EU Accession
Gulcin Guresci Pehlivan (Dokuz Eylül University, Turkey)
Esra Balli (Cukurova University, Turkey)

3) The Relationship between Foreign Direct Investment, Economic Growth and Unemployment In Turkey: An Empirical Analysis for the Period of 2008-2015
Faruk Demirhan (Tax Inspection Board, Turkey)
Mustafa Göktuğ Kaya (Tax Inspection Board, Turkey)
Perihan Hazel Kaya (Selçuk University, Turkey)

4) FDI, Industrial Production and Economic Growth; A case from Egypt
Dlawar Mahdi Hadi (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

5) The Impact of Bilateral Investment Treaties (BITS) as a Political Risk Mitigator on Attracting Foreign Direct Investment (FDI)
Zhiyar Ismael (Girne American University, North Cyprus)

Chair: Dilber Caglar (Girne American University, North Cyprus)

Uygulamalı Ekonomi ve Finans II. (Dil : Türkçe)

Room: A3.3 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 16.00-17.30

1) Türkiye'deki Sistemik Öneme Sahip Bankaların Kantil Regresyon Kullanılarak CoVaR (Koşullu Riske Maruz Değer) Yöntemi İle Tespit Edilmesi
   Zehra Civan (Yildiz Technical University, Turkey)
   Gülhayat Gölbaşi Şimşek (Yildiz Technical University, Turkey)
   Ebru Çağlayan Akay (Marmara University, Turkey)

2) Carry Trade (Ara Kazanç) Strateji Ve Belirleyicileri Üzerine Bir Çalişma
   Burçhan Sakarya (Banking Regulation and Supervision Agency, Turkey)
   Ferhun Ateş (Banking Regulation and Supervision Agency, Turkey)

3) Evaluation of Tourism Efficiency by Malmquist Data Envelopment Analysis: A Case Study of Cities In Turkey
   Ayhan Aydin (Adnan Menderes University, Turkey)
   Serpil Gümüştekin (Ondokuz Mayıs University, Turkey.)

4) Türkiye'de İstihdamın Kuşaklara Göre Analizi
   Fatih Çakmak (Kastamonu University, Turkey)
   Mehmet Yunus Çelik (Kastamonu University, Turkey)

Chair: Ferhat Pehlivanoğlu (Kocaeli University, Turkey)

Economic Development I.

Room: A3.4 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 16.00-17.30

1) Exploring the Role of the Stages of Development on the Effects of Institutional Quality on Economic Growth.
   Seyed Alireza Athari (Girne American University, North Cyprus)

2) Effects of Volatility on Economic Growth: Evidence from the European Union
   Gulcin Guresci Pehlivan (Dokuz Eylül University, Turkey)

3) Measuring the Development Level and the Performance of Countries on Achieving Millennium Development Goals
   Ergül Halisçelik (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

4) Causal Interactions between Economic Growth, Inflation and Stock Market Development: The Case of Turkey
   Nigar Taspinar (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Bezhan Rustamov (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Barış Eren (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

5) Capital Market-Growth Nexus: Evidence from Turkey
Yener Coşkun (Capital Market of Turkey, Turkey)
Ünal Seven (Central Bank of the Republic of Turkey, Turkey)
Talat Ulusever (Acting President, Capital Market of Turkey, Turkey)
Hasan Murat Ertuğrul (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

Chair: Ergül Halisçelik (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

Monetary Policy

Room: A3.5 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 16.00-17.30

1) Common Currency Unit for Gulf Cooperation Council:
Is it Feasible?
Shekar Shetty (Gulf University for Science & Technology, Kuwait)
Mansour AlShamali (Public Authority for Applied Education and Training, Kuwait)

2) Asymmetries in Monetary Policy Reaction Function and the Role of Uncertainties: The Case of Turkey
Pelin Öge Güneya (Hacettepe University, Turkey)

3) The Relationship Between Exchange Rate and Inflation: The Case of Western Balkans Countries
Besnik Fetai (South East European University, Republic of Macedonia)
Paul Sergius Koku (Florida Atlantic University/South East European University)
Agron Caushi (South East European University, Republic of Macedonia)

Chair: Vedat Yorucu (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

Multidisciplinary I

Room: A3.6 Room, GAU
Time: 05.12.2016, 16.00-17.30

1) Profitability Forecast with Use of Meta Model Approach: the Case of Assessment of Investment Project in Banking
Piotr Miszczynski (University Of Lodz, Poland)

2) Promoting Turkey's Development: The Role Of Islamic Financial Instruments
Hüsnü Tekin (Istanbul University, Turkey)

3) The Performance of Health Care Sector: the Case of OECD Countries
Katarzyna Miszczyńska (University Of Lodz, Poland)

4) Sustainability of Public Deficits and Debt in Turkey
Selim Yildirim (Anadolu University, Turkey)
Fatih Temizel (Anadolu University, Turkey)
Ethem Esen (Anadolu University, Turkey)

S. Fatih Kostakoğlu (Anadolu University, Turkey)
Mehmet Dinç (Anadolu University, Turkey)

5) Employment Relations Challenges in Public Sector: Evidence From European Member States
Ana-Maria BERCU (Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Romania)

Chair: Alla Mostepaniuk (Girne American University, North Cyprus)

Gala Dinner in Le Chateau Lambousa Hotel 19.30 - 21.00

International Trade

Room: A3.2 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 9.30-11.00

1) Application of Destination Brand Equity Model as an Economic Development Tool
Çağatan Taşkin (Uludağ University, Turkey)

2) Examining The Relationship Between Inflation Rates And Import: An Example in Turkey
Mehmet Ali Cengiz (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
Emre Dünder (Ondokuz Mayıs University,Turkey)

3) Interactions Between Financial Sector Development and International Trade Openness On The Size Of Underground Economy: Empirical Evidence From European Union Countries
Hatice Imamoglu (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

4) Outward Direct Investments of Turkish Firms
Yılmaz Kiliçaslan (Anadolu University, Turkey)
Zeynep Karal(Anadolu University, Turkey)
Gökhan Önder(Anadolu University, Turkey)
Yeşim Üçdoğruk(Dokuz Eylul University, Turkey)

Chair: Yılmaz Kiliçaslan (Anadolu University, Turkey)

Multidisciplinary II

Room: A3.3 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 9.30-11.00

1) British Petroleum‘s Deepwater Horizon Oil Spill: Do Press Releases Provide New Information?
P. Sergius Koku (Florida Atlantic University, Macedonia)

Besnic Fetai (South Eastern European University, Macedonia)
Fitim Deari (South Eastern European University, Macedonia)
Izet Zeqiri (South East European University, Republic of Macedonia)

2) Satisfaction with Democracy in Latin America: Do the Characteristics of the Political System Matter?
Selim Jürgen Ergun (Middle East Technical University, Northern Cyprus Campus)
M. Fernanda Rivas (Middle East Technical University, Northern Cyprus Campus)
Máximo Rossi (University of the Republic, Uruguay)

3) Evolution of Corporate Reporting – The Case of Polish Listed Companies
Dariusz Jedrzejka (University Of Lodz, Poland)

4) Modeling the Nonlinear Dynamics of the Turkish Unemployment Rates
Ismail Onur Baycan (Anadolu University, Turkey)

Chair: Ilhan Bora (Girne American University, North Cyprus)

Applied Microeconomics

Room: A3.4 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 9.30-11.00

1) Estimating the Constant Elasticity of Substitution Function of Rice Production. The Case of Vietnam in 2012.
Linh K. Bui (Institute of World Economics and Politics, Vietnam Academy of Social Sciences)
Huyen N. Hoang, (Crawford School of Public Policy, Australia)
Hang T. Bui (Vietnam Centre for Sustainable Rural Development, Vietnam)

2) The Effects of Digital Economy on Productivity: A Dynamic Panel Data Analysis
Esra Kabaklarli (Selçuk University, Turkey)
Burak Sencer Atasoy (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

3) Short Term Investment Behavior of Turkish Manufacturing Sector: Evidence from BIST Quoted Firms
Omer Tuğsal Doruk (American University of Cyprus & Kadir Has University, Turkey)

4) Consumption And Income Inequality in Turkey
Egemen İpek (Gumushane University, Turkey)

Chair: Aliya Zhakanova Isiksal (Girne American University, North Cyprus)

Applied Econometrics and Statistics

Room: A3.5 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 9.30-11.00

1) A Comparison of MCMC Convergence Diagnostics and Goodness of Fit Index For Diagnostics
   Naci Murat (Ondokuz Mayis University, Turkey)
   Emre Dünder, (Ondokuz Mayis University, Turkey)
   Mehmet Ali Cengiz (Ondokuz Mayis University, Turkey)

2) Financial Performance Investigation with the Help of the Bootstrap Method: Example of the Eredivisie League
   Tolga Zaman (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Emre Yildirim (Ondokuz Mayıs University, Turkey)

3) Forecasting the Turkish Inflation Rate Using Information Criteria
   Naci Murat (Ondokuz Mayis University, Turkey)
   Emre Dünder (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Mehmet Ali Cengiz (Ondokuz Mayıs University, Turkey)

4) A Dynamic Model of Turkish Electricity Prices
   Mehmet Soytas (Ozyegin University, Turkey)

Chair: Emre Atılgan (Trakya University, Turkey)

Coffee Break 11.00-11.30

Business Economics

Room: A3.2 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 11.30-13.00

1) Complexity, Competitiveness And Technology:
   Is There A Link?
   Yılmaz Kılıçaslan (Anadolu University, Turkey)
   Uğur Aytun (Anadolu University, Turkey)

2) Employees of Stress Levels, The Effect of Job Satisfaction: A Field Study
   Adnan Çelik (Selcuk University, Turkey)
   Sadife Güngör (Selcuk University, Turkey)

3) An Experimental Approache to Rationality of Consumer Behavior
   Ozlem Sekmen (Gumushane University, Turkey)
   Haydar Akyazi(Gumushane University, Turkey)
   Egemen İpek (Gumushane University, Turkey)

4) The Importance of Effective Socioeconomic Conditions, Government Policies and Procedures Factors for Entrepreneurial Activity using Fuzzy Analytic Hierarchy Process in Eight Developing Countries
   Iman Aghaei (Eastern Mediterranean University, North Cypurs)
   Amin Sokhanvar (Eastern Mediterranean University, North Cypurs)

Mustafa Tümer **(**Eastern Mediterranean University, North Cypurs)

Chair: Yılmaz Kılıçaslan (Anadolu University, Turkey)

Uygulamalı Ekonomi ve Finans III. (Dil : Türkçe)

Room: A3.3 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 11.30-13.00

1) Modelling of Dependency Between Industrial Production Indexes and Their Fundamentals Using Stochastic Copula Approach
Emre Yildirim (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
Mehmet Ali Cengiz (Ondokuz Mayıs University, Turkey)

1) The Effect On Macro Economic Indicators Of The Financial Crisis As A Paradox Of Neoliberalism: The Case Of Trnc
Orhan Çoban(Selcuk University, Turkey)
Nihat Doğanalp (Selcuk University, Turkey)

2) Gümrük Birliği ve Helsinki Zirvesi'nin AB Üyelik Sürecinde Türkiye ve KKTC Açisindan Değerlendirilmesi
Behive Çavuşoğlu (Near East University, North Cyprus)

Chair: Sema Yilmaz Genç (Kocaeli University, Turkey)

Energy Economics II

Room: A3.4 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 11.30-13.00

1) What Are the Dynamics of Co2 Emissions in Upper – Middle Income Countries? A Case Study For China, Iran And Turkey
Hasan Rüstemoğlu (Cyprus International University, North Cyprus)

2) Environmental Kuznet's Curve for Saudi Arabia: An Endogenous Structural Breaks Based on Cointegration Analysis
Mohammad Asif (Aligarh Muslim University, India)

3) The Effect of Ethical Climate Perception of Teachers to Their Organizational Commitment: A Sample Practice
Adnan Celik (Selçuk University, Turkey)
Emine Et Oltulu (Selçuk University, Turkey)
Beyhan Ozgu Cakir (Karatay University, Turkey)

4) Sectoral Impact of Crude Oil Price Shocks on Stock Returns in Selected Crude Oil Exporting and Importing Emerging Economics.
Isah Wada (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
Gulcay Tuna (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

Chair: Hasan Rüstemoğlu (Cyprus International University, North Cyprus)

Tourism Economics

Room: A3.5 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 11.30-13.00

1) An Investigation the Relationship Between the Exchange Rate Volatility and Tourism Income for Turkish Economy
   Fatih Ayhan (Selcuk University, Turkey)
   Fatih Mangır (Selcuk University, Turkey)

2) Implication of The Euro Switch to Tourism Revenue: Evidence from South Cyprus
   Andrew Alola (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Kemal Bağzıbağlı (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Dlawar Mahdi Hadi (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

3) The Effect of Prosperity on International Tourism Expenditures
   Amin Sokhanvar (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

4) Tourism Development and Economic Growth: A Panel Causality Analysis for Emerging Market Countries.
   Amin Sokhanvar (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

5) Exploring the Perceptions of Tourism Students about Industrial Career: a Perspective from Tourism Economics of Tourism Industry
   Mustafa Daskin (Sinop University, Turkey)

Chair: Fatih Ayhan (Selcuk University, Turkey)

Health Economics

Room: A3.6 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 11.30-13.00

1) The Principal-Agent Problem In Health Care Systems: Is It Effected By Performance-Based Supplementary Payment System?
   Emre Atılgan (Trakya University, Turkey)

2) Determinants Of Second hand Smoke Exposure In Turkey: Findings From The Global Adult Tobacco Survey
   Zeynep Elitas (Anadolu University, Turkey)
   Didem Pekkurnaz (Başkent University, Turkey)

3) Why The Turkish PPP Contracts in Healthcare Face Difficulty to Achieve Private Finance
   Uğur Emek (Başkent University, Turkey)

4) Response Time and Heart Rate in a Moral Dilemma
   Olusegun A. Oyediran (University of Castilla-La Mancha, Spain)
   M. Fernanda Rivas (Middle East Technical University, Northern Cyprus Campus)

   Chair: Uğur Emek (Başkent University, Turkey)

Lunch 13.00-14.00

Uygulamalı Ekonomi ve Finans IV. (Dil : Türkçe)

Room: A3.3 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 14.00-15.30

1) Dünyadan ve Türkiye'den Finansal Kriz Tecrübeleri: Finansal Kriz Modelleri Ekseninde Bir Karşilaştirma
   Nihat Doğanalp (Selcuk University, Turkey)
   Ayşe Çoban (Selcuk University, Turkey)

2) Comparative Study of Forecasting Methods for Gross National Products in Turkey
   Serpil Gümüştekin (Ondokuz Mayıs University, Turkey.)
   Emre Dünder (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Mehmet Ali Cengiz (Ondokuz Mayıs University, Turkey)

3) OECD Ülkelerinin Pisa Puanlari İle Sosyo-Ekonomik Gelişmişliklerinin Karşilaştirmasi
   Hasan Bulut (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Yüksel Öner(Ondokuz Mayıs University, Turkey)

4) Avrupa Birliğine Üye ve Aday Ülkelerin Bazi Ekonomik Göstergeler Bakimindan Kümelenmesi
   Hasan Bulut (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Yüksel Öner(Ondokuz Mayıs University, Turkey)

   Chair: Mesut Türkay (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

Financial Crisis and Stability

Room: A3.2 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 14.00-15.30

1) Why "Global Crisis" Hit Turkish Banking System Less Than Other Countries ?
   Bulent Gunceler (Okan University, Turkey)

2) Central Banking After Global Financial Crisis: Asset Price Bubbles and Financial Stability

Abdullah Erkul (Balıkesir University, Turkey)
Tunç Siper (Balıkesir University, Turkey)

3) What is the Real Reason of the Propogation of Financial Crises and How it can be Stopped?
Dogus Emin (Social Sciences University of Ankara, Turkey)

4) The Effect on Macro Economic Indicators of the Financial Crisis as a Paradox of Neoliberalism: The Case Of TRNC
Orhan Çoban, (Selçuk University, Turkey)
Nihat Doğanalp, (Selçuk University, Turkey)

Chair: Ilhan Bora (Girne American University, North Cyprus)

Education Economics and Labor Markets

Room: A3.4 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 14.00-15.30

1) The Relationship Between Education and Economic Growth in Turkey
Behiye Çavuşoğlu (Near East University, North Cyprus)

2) Education Level and Economic Growth: The European Experience
Mohammad Rajabi (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
Mohammadreza Allahverdian (Eastern Mediterranean University, North Cyprus.)
Mohsen Mortazavi (Eastern Mediterranean University, North Cyprus.)

3) Obstacles Immigrants Faced in Integration to Labor Market: The Sample of Syrian Immigrants in Turkey
Sefa Çetin (Kastamonu University Turkey)
Hasan Hüseyin Büyükbayraktar (Selcuk University, Turkey)
Abdullah Yilmaz (Selcuk University, Turkey)

4) Female Labor Force Participation Problems in Turkey: Causes and Policy Implications
Gulcin Guresci Pehlivan (Dokuz Eylül University, Turkey)

5) The Impact of Syrian Refugee Crisis on Turkish Labour Market
Aliya Işıksal (Girne American University, North Cyprus)
Dilber Çağlar (Girne American University, North Cyprus)
Yossi Apeji (Girne American University, North Cyprus)

Chair: Feyza Bhatti (Girne American University, North Cyprus)

Applied Banking

Room: A3.5 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 14.00-15.30

1) Catering Incentives and Dividend Policy: Evidence from Turkey
   Sefa Takmaz, (Adnan Menderes University, Turkey)

2) Determinants of Non-Performing Loans in Central and Eastern European Countries
   Ali Özarslan (Middle East Technical University, Turkey)

3) European Banks Financial Strength Ratings: Evidence from a Parsimonious Ordered Logit Model.
   Cem Payaslıoğlu (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Blerta XHAFA (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

4) The Equipment Leasing as an Alternate Funding Model
   Murat Gulec (Banking Regulation and Supervision Agency, Turkey)

5) The Determinants of Borrowing Behaviors of Turkish Municipalities
   Hakan Yas (Trakya University, Turkey)
   Emre Atılgan (Trakya University, Turkey)

Chair: Cem Payaslıoğlu (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

Applied Banking II

Room: A3.6 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 14.00-15.30

1) Distinguishing the Effects of Household and Firm Credit on Income Inequality
   Ünal Seven (Central Bank of the Republic of Turkey, Turkey)
   Dilara Kılınç (Izmir University of Economics, Turkey)
   Yener Coşkun (Capital Markets Board of Turkey, Turkey)

2) The Effect of Foreign Bank Entry on the Financial Performance of the Commercial Banks in Turkey
   Ayhan Kapusuzoglu (Yildirim Beyazit University, Turkey)
   Nildag Basak Ceylan (Yildirim Beyazit University, Turkey)

3) Corporate Governance and Financial Constraints
   Erkan Solan (Undersecretariat of Treasury, Turkey)
   Cumhur Çiçekçi (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

4) An Analysis of the Non-Performing Loans of Commercial Banks in Kazakhstan
   Hatice Jenkins (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)
   Zhaneta Kassymbekova (Eastern Mediterranean University, North Cyprus)

Chair: Yener Coşkun (Capital Markets of Turkey, Turkey)

Coffee Break 15.30-16.00

Multidisciplinary III

Room: A3.2 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 16.00-17.30

1) The Tourism Sector in Montenegro in the Context of European Integration.
   Radosław Dziuba (University Of Lodz, Poland)

2) Impact of Gold Price And Exchange Rate on Immovable Property Index: Empirical Evidence From Turkey
   Dervis Kirikkaleli, (Girne American University, North Cyprus)
   Seyed Alireza Athari, (Girne American University, North Cyprus)
   Ilhan Bora (Girne American University, North Cyprus)
   Hasan Murat Ertugrul (Girne American University, North Cyprus)

3) Effect of Islamic Banking on Employment in Punjab, Pakistan
   Bilal Ashraf (University of Gujrat (Punjab), Pakistan)

4) The Dual Adjustment Approach with Popular Filters
   Mustafa Ismihan (Atilim University, Turkey)
   Mustafa Can Küçüker(Atilim University, Turkey)

5) Does Unemployment Rate Have a Unit Root
   Mustafa Ismihan (Atilim University, Turkey)

Chair: Seyed Alireza Athari, (Girne American University, North Cyprus)

Uygulamalı Ekonomi ve Finans V. (Dil : Türkçe)

Room: A3.3 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 16.00-17.30

1) An Application Of Panel Data Analysis For Export In Turkey
   Emre Yildirim (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Emre Dünder (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Mehmet Ali Cengiz (Ondokuz Mayıs University, Turkey)

2) Efficiency Assessment Of The Transportation Services In Turkey
   Serpil Gümüştekin (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
   Talat Senel

3) Politika-Ekonomi İlişkileri Üzerine Teorik Yaklaşımlar: Politik Konjonktür Teorileri
   Sema Yilmaz Genç (Kocaeli University, Turkey)

Duygu Süloğlu (Kocaeli University, Turkey)

4) Yaşayan Efsane Beetle'nin Türkiye Piyasa Fiyatinin Modellenmesi
Hasan Bulut (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
Tolga Zaman (Ondokuz Mayıs University, Turkey)
Ebrucan İslamoğlu (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey)

5) Türkiye'de Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Granger Nedensellik Analizi
Bedriye Tunçsiper (Balıkesir University, Turkey)
Hülya Erkul (Balıkesir University, Turkey)

Chair: Hasan Murat Ertugrul (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

Economic Development II.

Room: A3.4 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 16.00-17.30

1) Examining the Relationships Among the Antecedents of Innovation Performance: A Research on Turkish Manufacturing Industry
Çağatan Taşkin (Uludağ University, Turkey)
Cem Okan Tuncel (Uludağ University, Turkey)

2) The Analysis of Turkey's Real Effective Exchange Rate and Hazelnut Export to Germany via Bounds Test
Yılmaz Toktaş (Amasya University, Turkey)
Eda Bozkurt (Atatürk University, Turkey)

3) The Level of Financial Knowledge among People with Debt
Ewa Nastarowicz (University of Lodz, Poland)

Chair: Ikechukwu Nwaka (Girne American University, North Cyprus)

Applied Finance II

Room: A3.5 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 16.00-17.30

1) A Novel Bayesian Approach for Multivariate Conditional Copula Models With Mixed Outcomes
Mehmet Ali Cengiz (Ondokuz Mayıs University, Turkey)

2) A Markov Autoregressive Dynamic Causality Analysis For World Equity Markets In Crisis Period
Mesut Türkay (Undersecretariat of Treasury, Turkey)

3) Convergence in Financial Measures Across The EU-15

Dilara Kılınça (Izmir University of Economics, Turkey)
Ünal Seven (Central Bank of the Republic of Turkey)
Hakan Yetkiner (Izmir University of Economics, Turkey)

4) Measuring the Financial Contagion: Evidence from Dynamic Betas and Similarity Based Network Structure
Burak Sencer Atasoy (Undersecretariat of Treasury, Turkey)
Onur Polat (Illinois State University, USA)
İbrahim Özkan (Hacettepe University, Turkey)

5) The Relationship between Elements of Internal Financial Flexibility in Market Participant`s Decision Making
Parviz Piri (Urmia University, Iran)
Samaneh Barzegari Sadaghiani (Urmia University, Iran)
Fariba Abeli Habashi (Urmia Azad University, Iran)

Chair: Ünal Seven (Central Bank of the Republic of Turkey)

Energy Economics III.

Room: A3.6 Room, GAU
Time: 06.12.2016, 16.00-17.30

1) **Causal Effects of Oil Price Volatility on Stock Exchange Rates: Evidence from Emerging and Developed Economies**
Bilal Bagis (Bingol University, Turkey)

2) Land Tenure System and Agricultural Productivity: Case of Ukraine
Andriy Popovych (Institute of Agricultural Ecology and Environmental Management,Ukraine)

3) The Green Economy as a Priority Development of Kazakhstan
Shynar Zhakanovna Rakhmetullina (International University of Kyrgyzstan, Kyrgyzstan)
Aliya Zhakanova Isiksal (Girne American University, North Cyprus)
Yossi Apeji (Girne American University, North Cyprus)

4) The Impact of Agriculture on Co2 Emission in China
Nezahat Doğan (Final International University, North Cyprus)

5) Testing Convergence in Research Output in Biotechnology for G7 Countries
Serhat Yaşgül (Marmara University, Turkey)

Chair: Aliya Zhakanova Isiksal (Girne American University, North Cyprus

FULL PAPERS: TURKISH

CARRY TRADE (ARA KAZANÇ) STRATEJI VE BELIRLEYICILERI ÜZERINE BIR ÇALIŞMA

Burçhan Sakarya
BDDK, Türkiye

Ferhun Ateş
BDDK, Türkiye

Özet

Küreselleşme, yurtiçi finansal gelişmelerde uluslararası piyasa aktörlerinin de belirleyici roller üstlenmesine neden olmaktadır. Bu durum piyasa oyuncularının getirilerini arttırmak yolunda düşük maliyetli (düşük faizli) para birimleri cinsinden borçlanmaları ve bu yolla elde ettikleri fonları getirisi (faizi) yüksek olan başka ülke para birimi cinsinden plase ettikleri "carry trade" (ara kazanç) olarak adlandırılan yatırım stratejisine imkan tanımaktadır. Ayrıca, özellikle küresel likidite bolluğu ortamında (küresel kriz öncesi oluşan büyük ılımlılaşma (great moderation) dönemi ve küresel krizi sonrası gerçekleşen para politikası uygulamaları döneminde) başta gelişmiş ekonomilerde faiz oranlarının tarihsel olarak düşük düzeylerde seyretmesi de gelişmekte olan ekonomilere yönelik carry trade stratejilerini teşvik eden bir ortam yaratmıştır. Bu çalışmada 2011 sonrası dönemde söz konusu yatırım stratejisinin belirleyicilerini çeşitli gelişmekte olan ülkeler için ve Türkiye'de yurtdışı yerleşiklerin portföyü üzerindeki etkileri incelenmektedir.
Anahtar Kelime: Carry Trade, Ülke Riski, Faiz Oranları

1. Giriş

Piyasa aktörleri sınır ötesi finansal akımlar yoluyla daha yüksek getiri aramaktadırlar. Bu durum özellikle küreselleşmenin bir ayağı olan finansal serbestleşme ile 20. Yüzyılın son çeyreğinde keskin bir şekilde hızlanmıştır. Ayrıca, özellikle 2000'li yılların başından itibaren de yine küresel ölçekte artan likidite ile yeni bir ivme kazanmıştır. Gelişmiş ekonomilerdeki likidite genişlemesinin temelde faiz oranlarındaki gerileme aracılığıyla olması, yatırımcıların getiri ve arbirtaj imkanlarını zorlamalarına neden olmaktadır. Döviz kurlarının orta ve uzun vadede yapısal unsurlardan etkilenmelerinin yanında kısa vadede kurlar, bir yandan ülkeler arası faiz farkları nedeniyle oluşan ara kazanç (carry trade) nitelikli para piyasasındaki portföy akımlarından etkilenirken, aynı zamanda bu portföy akımları da ara kazanç imkanlarını takip etmek amaçlı hareket etmektedirler (Kilimci, Er, Çerçil; 2015:8).

Bu çalışmada ilk önce ara kazanç kavramı ve gerçekleşmesi için gerekli koşullar kısaca tanıtıldıktan sonra, ara kazanç belirleyicilerine yönelik bir yaklaşım sunulmaktadır. Takip eden bölümde bu yaklaşım altı adet gelişmekte olan piyasa ekonomisi ve Türkiye için farklı açılardan sınanmaktadır. Son bölümde de sonuç değerlendirmeleri ve çalışmanın geliştirilmesine yönelik öngörülen hususlar arz edilmektedir.

2. **Ara Kazanç (Carry Trade)**

Heath, A. ve Galati, G.ve McGuire, P. (2007), ara kazancı tanımlarken, ülkelerin faiz oranı farklarından ve düşük oynaklıktan yararlanarak oluşturulan kaldıraçlı çapraz kur pozisyonu olarak ifade etmektedirler. Ara Kazanç yatırım stratejisi özünde fonlama para birimi cinsinden düşük faizle borçlanıp, daha yüksek getirili aktife hedef para birimi cinsinden yatırım yapılması şeklindedir. Bu çerçevede kurlardaki düşük oynaklık nedeniyle faiz oranı farklarının getirisini sağlamaya yönelik bir sonuç beklenmektedir. Kısaca kapsanmamış faiz oranı paritesinin (uncovered interest rate parity) ilgili yatırım döneminde (ki bu kısa vade) tutmaması öngörülmektedir.

Bu tanımın en önemli katkılarından biri düşük oynaklık ortamına atfettiği önemdir. Düşük oynaklık 2000 sonrası dönemde küresel ölçekte ara kazanç ticaretinin artmasındaki en belirgin unsurlardan biri olmuştur. Bu husus küresel likidite kavramıyla da yakından ilişkilidir. Özellikle 1990'lı yıllardan Küresel Kriz dönemine kadar gelişmiş ekonomilerde gözlenen ve büyük ılımlılaşma (*great moderation*) olarak tanımlanan (Bernanke; 2004) düşük enflasyonlu ve göreli olarak yüksek (potansiyel büyüme oranı civarında) seyreden büyüme performansı dönemi, küresel likidite genişlemesinin ilk dalgası olarak görülmektedir. Shin (2013) bu dönemde ana temanın "*bankacılık sektörü sermaye akımlarının hızlanması yoluyla gevşek finansal koşulların sınır ötesi aktarımı*" olduğunu belirtmektedir. İkinci aşama ise, 2010 sonrası başlayan ve devam eden bir dönem olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde merkezde bono piyasası yer almaktadır. 2008 Küresel Krizi ile mücadele kapsamında gelişmiş ülke merkez bankalarının uyguladıkları para politikası, uluslararası bono piyasasında yükselen piyasa ekonomilerinin tahvillerine yönelik talebinin güçlenmesine neden olmuştur (Sakarya; 2016).

Nitekim 2000'li yılların başında ara kazanç ticaretinin geleneksel olarak hedge funds gibi büyük finansal kurumlar aracılığı gerçekleştirildiği ifade edilirken (bkz. Heath vd. 2007) özellikle ikinci küresel likidite dalgasıyla ve finansal akımlardaki kolaylaşma ile birlikte bu eğilim ve tercihin daha küçük finansal birimlere de yansıdığı görülmektedir. Bu durum bir yandan BIS sınır ötesi bankacılık işlemlerinden izlenmekte, diğer yandan da çapraz kur ticaret hacminden teyit edilebilmektedir.

Şekil 1 Seçilmiş Ülkelerde Ara Kazanç (Carry Trade) İmkânları

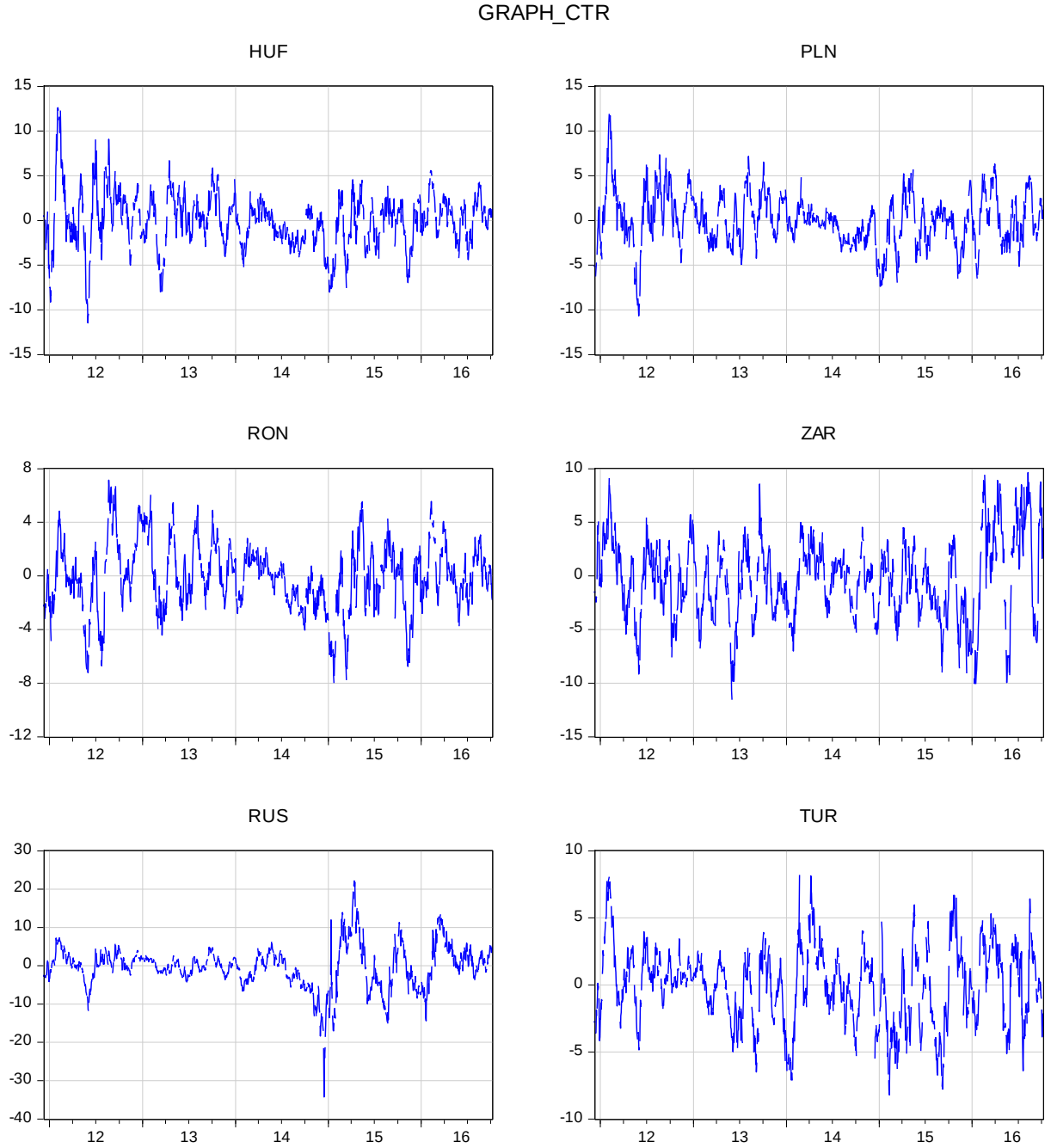

Kaynak: Bloomberg (ilgili para birimi ile ABD Doları arası)

3. Ara Kazanç (Carry Trade) Belirleyicileri

Söz konusu tanım çerçevesinde ara kazanç belirleyicilerini faiz oranı ve oynaklık olarak iki ana başlığa indirmek mümkün gözükmektedir. Bu çalışmada söz konusu iki başlık, yerel ve uluslararası belirleyicileri üzerinden incelenmektedir. Oynaklık (yerel ve uluslararası düzlemde algılanış biçimiyle) piyasa gelişmeleri ve yatırımcının risk iştahı üzerinden izlenebilirken, faiz farklılığı ekonomi politikasındaki tutarlılık (öngörülebilirlilik) ve özellikle yapısal hususlardan

etkilenecektir. Nitekim bu çerçevede kısa vadede kapsanmamış faiz oranı paritesinin (uncovered interest rate parity) geçerli olmaması durumu oluşabilir.

Şekil 2 Carry Trade Belirleyicileri

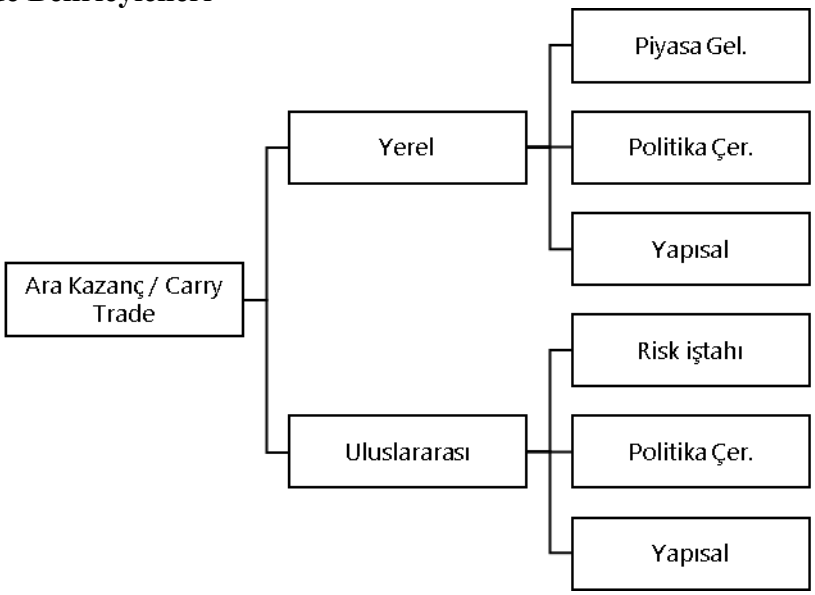

Kaynak: Yazarlar

4. Ara Kazanç Üzerine Analizler

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle seçilmiş ülkelerin ara kazanç olanakları ile bir önceki bölümde sunulan üzerinden ara kazanç belirleyicileri ve Türkiye için hesaplanmış ara kazanç olanakları ile yurtdışı yerleşiklerin kamu borçlanma senedi portföyleri üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır.

Öncelikle ilk aşamada Macaristan, Polonya, Rusya, Romanya, Güney Afrika ve Türkiye'den oluşan altı ülkelik bir panel üzerinden ara Kazanç (Carry Trade) imkânları irdelenmiştir. Panel ARDL (autoregressive distributed lag) modeli uygulanarak söz konusu altı ülke için günlük veriler ile 2011 Aralık-2016 Haziran dönemi için yapılan analizde ara kazanç değişimlerinin, yerel ekonomik risklerin toplu göstergesi olarak CDS (Credit Default Swap/Kredi Temmerrüt Swap) spredi, küresel yatırımcının risk iştahı göstergesi olarak VIXX endeksi ile döviz kuru değişimi kullanılarak temel bir denklem tahmin edilmiştir.

$$d(CTR)_{i,t} = \alpha_{i,t} + \beta_{i,t}CDS + \delta_{i,t}VIXX + \theta_{i,t}d(fx) + \varepsilon_{i,f}$$

Aşağıdaki tabloda da sunulan sonuçlara göre söz konusu panel için küresel yatırımcının risk iştahı uzun dönemde anlamlı olmazken, kur oynaklığı ve ülke riski istatistiki olarak anlamlı bulunmaktadır.

Tablo 1 Panel ARDL Sonuçları

Dependent Variable: D(CTR)
Method: ARDL
Sample: 12/13/2011 10/06/2016
Included observations: 7548
Maximum dependent lags: 6 (Automatic selection)
Model selection method: Schwarz criterion (SIC)
Dynamic regressors (6 lags, automatic): CDS VIXX D(LOG(FX))
Fixed regressors: FED C
Number of models evalulated: 36
Selected Model: ARDL(1, 1, 1, 1)
Note: final equation sample is larger than selection sample

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
		Long Run Equation		
CDS	0.005951	0.002564	2.320608	0.0203
VIXX	0.066008	0.059387	1.111488	0.2664
D(LOG(FX))	-133.7830	39.83953	-3.358046	0.0008
		Short Run Equation		
COINTEQ01	-0.063379	0.002925	-21.66566	0.0000
D(CDS)	-0.004708	0.002268	-2.075449	0.0380
D(VIXX)	0.028926	0.006320	4.576861	0.0000
DLOG(FX,2)	3.931895	1.663262	2.363966	0.0181
FED	0.304564	0.089313	3.410087	0.0007
C	-0.235453	0.035197	-6.689559	0.0000

Mean dependent var	0.003406	S.D. dependent var	1.192921
S.E. of regression	1.172420	Akaike info criterion	3.049482
Sum squared resid	10329.89	Schwarz criterion	3.085259
Log likelihood	-11478.89	Hannan-Quinn criter.	3.061763

*Note: p-values and any subsequent tests do not account for model selection

Söz konusu model çerçevesi sadece Türkiye için sınandığında daha anlamlı sonuçlar elde edilmektedir.

Şekil 3 TR Ara Kazanç İmkanları ve CDS ile VIXX

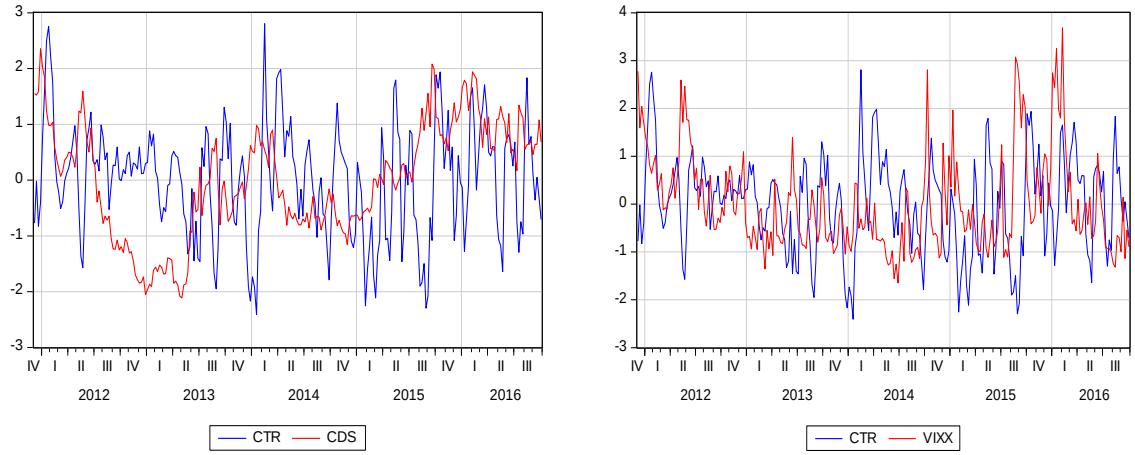

Kaynak: Bloomberg

Türkiye için gerçekleştirilen ARDL model tahminine göre, yine küresel risk iştahı istatistiki olarak anlamlı bulunmazken, kredi temerrüt swap spredi ile ara kazancın gecikmeli değişkenleri istatistiki olarak anlamlı bulunmaktadır. Ayrıca Bound Test istatistikleri uzun dönemli bir ilişkiyi de tespit etmektedir. Burada özellikle CDS'in gecikmelerinin katsayılarının yön değiştirmiş olması irdelenmesi gereken bir sonuçtur.

Tablo 2 Türkiye için ARDL Denklem Tahmini

Dependent Variable: CTR
Method: ARDL
Date: 11/18/16 Time: 10:16
Sample (adjusted): 1/13/2012 9/30/2016
Included observations: 247 after adjustments
Maximum dependent lags: 8 (Automatic selection)
Model selection method: Schwarz criterion (SIC)
Dynamic regressors (8 lags, automatic): CDS VIXX
Fixed regressors: C
Number of models evalulated: 648
Selected Model: ARDL(5, 3, 0)
Note: final equation sample is larger than selection sample

Variable	Coefficie...	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
CTR(-1)	0.730470	0.058917	12.39831	0.0000
CTR(-2)	-0.023433	0.072488	-0.323270	0.7468
CTR(-3)	-0.010971	0.070051	-0.156609	0.8757
CTR(-4)	-0.418276	0.068268	-6.127019	0.0000
CTR(-5)	0.320570	0.052655	6.088113	0.0000
CDS	-0.059207	0.007013	-8.442343	0.0000
CDS(-1)	0.030878	0.009288	3.324517	0.0010
CDS(-2)	0.006316	0.009539	0.662123	0.5085
CDS(-3)	0.025637	0.007743	3.311021	0.0011
VIXX	0.016258	0.033714	0.482228	0.6301
C	-1.075336	0.558809	-1.924335	0.0555

R-squared	0.748841	Mean dependent va...	-0.030141
Adjusted R-square...	0.738199	S.D. dependent var	2.961555
S.E. of regression	1.515324	Akaike info criterion	3.712648
Sum squared resid	541.9050	Schwarz criterion	3.868937
Log likelihood	-447.5121	Hannan-Quinn criter...	3.775571
F-statistic	70.36448	Durbin-Watson stat	1.928443
Prob(F-statistic)	0.000000		

*Note: p-values and any subsequent tests do not account for model selection.

Türkiye için ise analizi biraz daha derinleştirerek ara kazanç olanakları ile yurtdışı yerleşiklerin DİBS portföyleri (yurtdışı yerleşiklerin bankacılık sektörü emanet menkul kıymetler portföyünde sakladığı) üzerinden bir incelemeye gidilmiştir. Bu kapsamda BDDK interaktif haber bülteni haftalık verilerinden yola çıkarak haftalık frekansta hesaplanan ara kazanç getiri olanakları modellenmiştir.

Şekil 4 Emanetteki Yurtdışı Yerleşikler DİBS Piyasa Değeri ile Ara Kazanç İmkanları

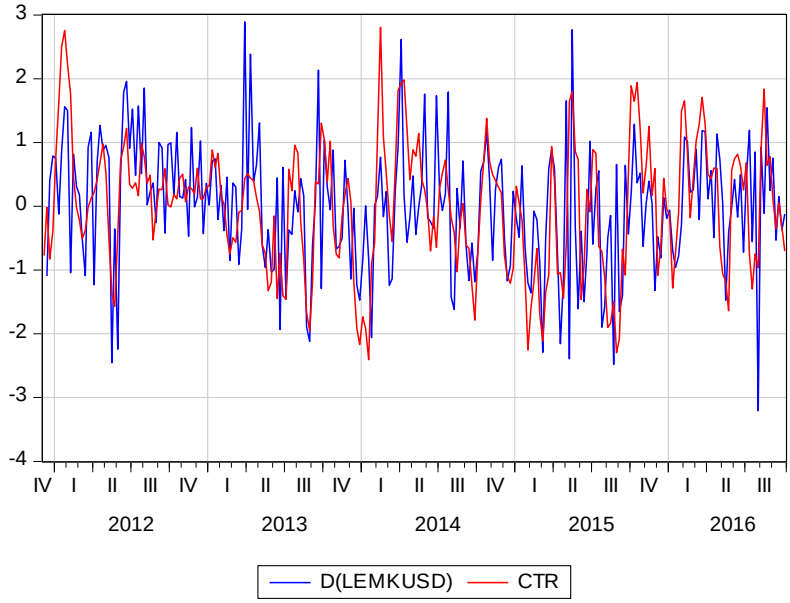

Şekil 3'ten de görüleceği üzere söz konusu yakın ilişki yeni ARDL ile incelenmiştir. Tablo 2'de verilen ARDL denklem ve Bound Test göre, ara kazanç olanakları, yabancıların TL DİBS portföy tercihlerini hem kısa vadede hem de uzun dönemde etkilemektedir.

Tablo 2 TR- ARDL Sonuçları

Dependent Variable: DLEMKUSD
Method: ARDL
Sample (adjusted): 12/23/2011 9/30/2016
Included observations: 250 after adjustments
Maximum dependent lags: 8 (Automatic selection)
Model selection method: Schwarz criterion (SIC)
Dynamic regressors (8 lags, automatic): CTR
Fixed regressors: C
Number of models evalulated: 72
Selected Model: ARDL(1, 2)
Note: final equation sample is larger than selection sample

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
DLEMKUSD(-1)	-0.142962	0.061604	-2.320675	0.0211
CTR	0.001351	0.000536	2.521355	0.0123
CTR(-1)	0.004306	0.000702	6.134311	0.0000
CTR(-2)	-0.001966	0.000550	-3.574585	0.0004
C	0.000178	0.001034	0.171753	0.8638

R-squared	0.345436	Mean dependent var	7.47E-05
Adjusted R-squared	0.334749	S.D. dependent var	0.020037

S.E. of regression	0.016343	Akaike info criterion	-5.370259
Sum squared resid	0.065436	Schwarz criterion	-5.299830
Log likelihood	676.2824	Hannan-Quinn criter.	-5.341914
F-statistic	32.32369	Durbin-Watson stat	2.050600
Prob(F-statistic)	0.000000		

*Note: p-values and any subsequent tests do not account for model selection.

ARDL Bounds Test
Sample: 12/23/2011 9/30/2016
Included observations: 250
Null Hypothesis: No long-run relationships exist

Test Statistic	Value	k
F-statistic	176.8484	1

Critical Value Bounds

Significance	I0 Bound	I1 Bound
10%	4.04	4.78
5%	4.94	5.73
2.5%	5.77	6.68
1%	6.84	7.84

5. Sonuç ve Değerlendirme

Kuramsal olarak kapsanmamış faiz oranı paritesinin (uncovered interest rate parity) ara kazanç imkânlarını ortadan kaldırması gerekmektedir. Ancak söz konusu durumun özellikle kısa vadede geçerli olmadığı ekonomi ve finans yazınında sıklıkla tespit edilmiş ve bu durum zaten sınır ötesi bankacılık verileriyle de teyit edilmiştir. Bu kapsamda faiz farkının devam ettiği ve oynaklığın az olduğu (ya da öngörülebildiği) bir ortamda ara kazanç olanaklarının oluştuğu ve politika tepkisinin gecikmesiyle büyük yatırımcıların bu arbitraj imkanının para piyasaları derin olmayan kurlar için kısa vadeden orta ve uzun vadeye kadar uzanan bir zamana yayma ihtimali belirmektedir. Kısaca, kapsanmamış faiz oranı paritesinin (uncovered interest rate parity) sadece kısa vadede değil orta ve uzun vadede dahi geçerliliğini yitirebilmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında yurtdışı yerleşiklerin DİBS portföy tercihlerinin ara kazanç getiri olanakları ile ilişkili olduğu açıkça tespit edilmektedir. Bu ilişki hem kısa hem de uzun vadede söz konusu olmaktadır. Ara kazanç olanakları ise özellikle yurtiçi ekonomik koşullarla/yapısallarla ilişkili gözükmektedir. Ayrıca, CDS spredlerindeki yükselmelerin ara kazanç olanaklarını artırıcı etkisi tespit edilmiştir. Bu kapsamda, yurtdışı yerleşiklerin portföylerine yönelik eğilimler hesaplanmış ara kazanç imkanları üzerinden takip edilebilir.

Ayrıca CDS spredlerindeki gelişmelerle de ara kazanç imkanları arasındaki yakın ilişki, politka yapıcıların CDS spreadlerine bu açıdan da önem vermeleri gerekliliğine işaret etmektedir.

Kaynakça:

1. Bernanke, Ben (February 20, 2004). "The Great Moderation". federalreserve.gov. Retrieved 15 April 2011.

2. Shin, H. S. (2013). The Second Phase of Global Liquidity and Its Impact on Emerging Economies a Keynote Address, 2013 Asia Economic Policy Conference, http://www.frbsf.org/economicresearch/events/2013/november/asia-economic-policy-conference/Shin-AEPC2013.pdf, erişim Eylül 2016

3. Heath, A. ve Galati, G.ve McGuire, P. (2007), Evidence of Carry Trade Activity (September 1, 2007). BIS Quarterly Review, September 2007. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1490984

4. Kesse, K (2016) Exchange Rates, Carry Trade Returns and Political Risks, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2813028

5. Sakarya, B. (2016). Türk Bankacılık Sektöründe Yurtdışı Borçlanma ve Küresel Likidite. Ekonomik Yaklasim, 27 (99), 87-116. doi:10.5455/ey.35923

6. Eviews 9.5

7. Bloomberg

8. BDDK İnteraktif Bülten

TÜRKIYE'DE İSTIHDAMIN KUŞAKLARA GÖRE ANALIZI

Fatih Çakmak
Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Email: fcakmak@kastamonu.edu.tr

Mehmet Yunus Çelik
Kastamonu Üniversitesi, Türkiye
Email: mycelik@kastamonu.edu.tr

Özet

Bu çalışmada Türkiye'de kuşaklara göre istihdam üzerindeki yaş, kuşak ve yıl etkisini incelemek için kohort analizi yapılmıştır. Analize göre istihdam üzerinde yaş, yıl ve kuşak etkilerinin varlığı tespit edilmiştir. Çalışmada kuşakların ayrıntılı tanıtımı yapılmış ve kuşaklar doğum yıllarına göre ayrıştırılmıştır. Ayrıca kuşakların toplam nüfus içerisindeki payı tespit edilmiş, işgücü ve istihdam içerisindeki payları incelenmiştir. Kohort Analizi ayrıntılı bir şekilde ele alınarak incelenmiştir. Bununla birlikte uygulama örneğinde 1990, 1995. 2000, 2005 ve 2010 yıllarına ait TÜİK verileri kullanılarak Türkiye'deki istihdam yapısı incelenmiş ve Beaudry-Lemieux modeli kullanılarak istihdam üzerindeki yaş, kohort(kuşak) ve yıl etkileri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstihdam, Kohort Analizi, Baby Boomer Kuşağı, X kuşağı, Y Kuşağı

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada her şey karşı konulamaz bir hızla ilerlemekte ve değişmektedir. Kavramlar, kişiler, algılamalar farklılaşmaktadır. Hız, internet ağları, etkileşim artık günümüzde en popüler kavramlar olmuş, sınırlar ortadan kalkmıştır. İşletmeler değişmekte, bu değişim ve geçen zaman beraberinde farklı bakış açılarını, farklı kişilikleri, farklı kuşakları ve onların algılayış farklılıklarını da getirmektedir. (Çakmak, 2013)

Her bir kuşağın kendine özgü davranış biçimleri olması işgücü ve istihdam yapısının değişmesini kaçınılmaz kılmıştır. Gelişen endüstri ve insanların değişen talep ve ihtiyaçları zamanla bazı iş sahalarındaki istihdam oranının azalmasına hatta kaybolmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra her bir kuşak dönemi kendine has iş alanları da oluşturmuştur. Bu durum kuşaklara göre dönemden döneme iş gücü ve istihdamda değişmelere neden olmuştur (Çakmak, 2013). Bu değişimin hangi kuşakları hangi ölçüde etkilediği incelenmesi gereken bir husustur.

2. KAVRAMSAL OLARAK KUŞAK

Yapılan literatür araştırması kuşaklar konusunun çok net olmadığını göstermektedir. Genel olarak kuşak; benzer bir zaman aralığında doğmuş, benzer yaş ve hayat dönemlerini paylaşan ve belirli bir dönemin olayları ve eğilimleri tarafından şekillendirilmiş olan insan topluluğudur (Lower, 2008). Fakat hangi olayların, kişileri ya da toplumları daha çok etkilediği belli olmadığından dolayı tarih aralıkları konusunda farklılıklar mevcuttur (Reeves ve Oh, 2008).

Tablo 1'de farklı sınıflandırılmış çeşitli kuşakların karşılaştırmasının yansıra, insanların doğdukları yıllara göre hangi kuşağa dâhil olduklarını işaret eden kronolojik şema görülmektedir.

Tablo 1. Farklı kaynaklardaki kuşak sınıflandırmaları ve tarih aralıkları

	KUŞAK İSİMLENDİRMELERİ			
Howe ve Strauss (2000)	Sessiz Kuşak (1925–1943)	Patlama Kuşağı (1943–1960)	13.Kuşak (1961–1981)	Milenyum Kuşağı (1982–2000)
Lancaster ve Stillman (2002)	Gelenekçiler (1900–1945)	Baby-Boomer Kuşağı (1946–1964)	X Kuşağı (1965–1980)	Milenyum Kuşağı; Patlama Kopyası; Y Kuşağı; Gelecek Kuşak (1981–1999)
Martin ve Tulgan (2002)	Sessiz Kuşak (1925–1942)	Baby-Boomer Kuşağı (1946–1960)	X Kuşağı (1965–1977)	Milenyumlar (1978–2000)
Tapscott (1998)	–	Baby-Boomer Kuşağı (1946–1964)	X Kuşağı (1965–1975)	Dijital Kuşak (1976–2000)
Zemke (2000)	Eski Askerler (1922–1943)	Baby-Boomer Kuşağı (1943–1960)	X Kuşağı (1960–1980)	Gelecektekiler (1980–1999)

Kaynak: Reeves and Oh 2008: pp. 296-297.

Bu çalışmada işgücü ve istihdam konularıyla daha fazla ilgili olan Baby-Boomer (Patlama) Kuşağı, X Kuşağı ve Y Kuşağı üzerinde durulacaktır. Analiz yapılırken kuşaklar için kullanılacak olan yıl aralıkları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan yaş aralıklarına uygun bir hale getirebilmek için düzenlenmiştir. Buna göre;

- Baby Boomer Kuşağı – (1946-1965)
- X kuşağı – (1966-1980)
- Y Kuşağı – (1981-2000)

olarak belirlenmiştir.

Burada önemli bir noktaya değinmekte fayda vardır; uluslararası istatistiklerde ve kaynaklarda çalışma çağı nüfusu, 15-64 grubundaki nüfus olarak ele alınmaktadır. Buna karşılık, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ürettiği verilerde çalışma çağı nüfus olarak 15 ve üzeri yaş grubunu ele almaktadır. TÜİK istatistikleriyle uyumlu olmak amacıyla, bu bölümde kullanılan çalışma çağı nüfusu, 15 ve üzeri yaş grubundaki nüfus olarak belirlenmiştir.

3. KUŞAKLARIN SİSTEMATİK KARŞILAŞTIRILMASI

Artan refah düzeyi ve yaşam ömrü insanların iş hayatında daha uzun yıllar görev almalarına, emekli olsalar dahi çalışmaya devam etmelerine hatta ek iş yapmalarına neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, Baby Boomer, X Kuşağı ve Y Kuşağı olmak üzere üç kuşak aktif olarak günümüzün çalışma yaşamında birlikte görev almaktadır. Yaklaşık olarak 10 yıl gibi kısa bir süre sonra da Z Kuşağı çalışma yaşamına katılmış olacaktır (Toruntay, 2010).

1990, 2000 ve 2010 yılına göre kuşakların toplam nüfus içindeki payları Şekil 1 de görülmektedir. Genç bir nüfusa sahip olan Türkiye'de 2010 yılı rakamlarıyla toplamda %52'lik payıyla Y ve Z kuşakları dikkat çekmektedir. Genç nüfus, dinamik yapısıyla ülke kalkınmasının motor gücüdür. Yeni fikirlere açık, enerjik, dinamik gençler ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedirler. Diğer koşullar sabit kaldığında, genç nüfusa sahip ülkeler diğer ülkelere göre ekonomide daha avantajlıdırlar ve daha hızlı büyümektedirler. Bugün başta Avrupa ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkeler, yaşlanma evresine girmişlerdir. Ancak, yaşlanma öncesi Avrupa ülkeleri genç nüfus avantajından yararlanarak hızlı kalkınma süreci yaşamışlardır. Türkiye genç bir nüfusa sahiptir ancak hızla yaşlanma sürecine girmektedir. Bu demografik fırsattan yararlanamayan Türkiye, yaşlandığında gelişmiş ülkelere göre çok daha ağır bedel ödeyecektir. Özellikle yaşlı nüfusun getirdiği emeklilik, sağlık ve yaşlı bakımı faturası bu bedeli ağırlaştıracaktır. Demografik pencereden bakıldığında bu günler Türkiye'nin iyi günleridir, elini çabuk tutmalı, bu günleri iyi değerlendirmeli ve demografik değişimin sunduğu fırsattan yararlanmalıdır (Kenar, 2011).

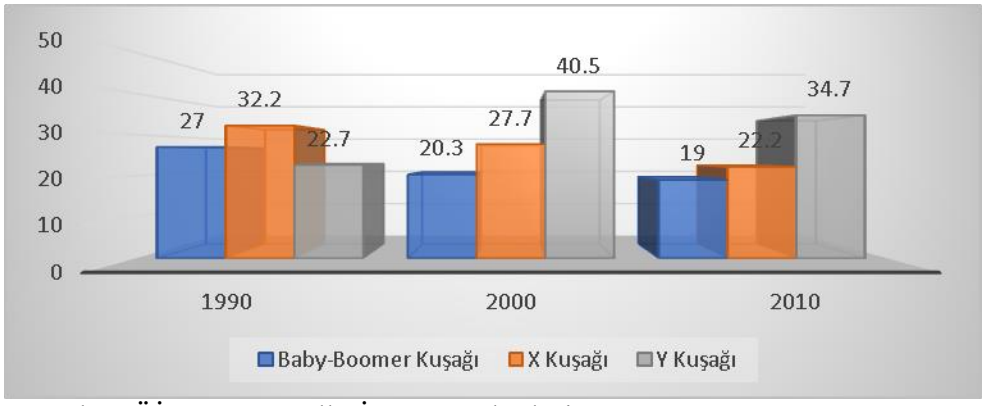

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 2000, ve 2010

Şekil 1. Nüfusun Kuşaklara Göre Dağılımı, Türkiye, 1990, 2000, 2010, (%)

Y kuşağının 2010 yılı rakamlarıyla toplam nüfus içerisindeki payı X kuşağından fazladır (Bkz. Şekil 1.). Fakat Şekil 2'de görüldüğü gibi Y kuşağı 2010 yılı itibariyle toplam işgücünün % 33,7'sini oluştururken X kuşağı %41,8'ini oluşturmaktadır. Bunun sebebi işgücü dışında olan çoğu genç erkek hala tam zamanlı öğrenci iken, genç kızların çoğu kendilerinin ev kadını olarak tanımlamaktadır. 15-19 yaş arası genç erkekler arasında, 2005 yılı itibariyle işgücünde yer almayan % 77'lik bölüm okulda olduklarından dolayı iş aramadıklarını bildirmiştir; 20-24 yaş grubunda bu sebebi bildirenlerin oranı %49'dur. Gelecekteki işgücü piyasası performansı bakımından eğitimin önemi göz önüne alındığında, bu olumlu bir faktör olarak görülebilir. Verilerden kolaylıkla çıkarılamamakla birlikte, işgücü dışında olarak sınıflandırılan gençlerin

önemli bir bölümü üniversite sınavına hazırlanıyor olabilir ve erkekler için de askerlik hizmetini yapıyor olabilir (Dünya Bankası, siteresources.worldbank.org, 2012).

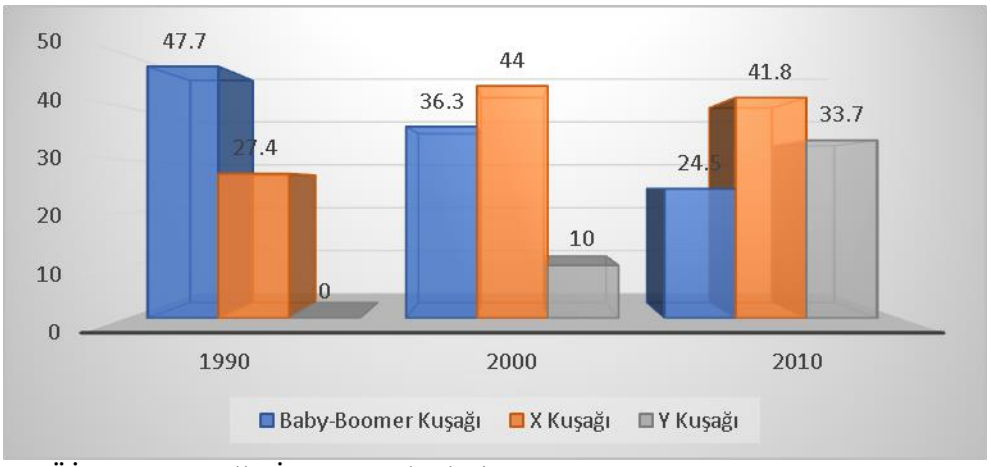

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 2000, ve 2010

Şekil 2. İşgücünün Kuşaklara Göre Dağılımı, Türkiye, 1990, 2000, 2010, (%)

Toplam işgücü arzı demografik değişikliklerden etkilenerek artar veya azalır. Örneğin, birçok Batı Avrupa ülkesinde çalışma çağı nüfustaki azalmadan dolayı işgücü arzı azalmaktadır. Türkiye'de ise çalışma çağındaki nüfus artmaktadır. Bu durum işgücü arzını artırmaktadır. Demografik Fırsat Penceresi adı verilen bu durum, istihdam yaratılabildiği takdirde ekonomik büyüme için itici güç oluşturacaktır (Tansel, 2012).

Şekil 3'te görüldüğü gibi Baby-Boomer Kuşağının 1990 yılında toplam istihdamın yaklaşık yarısını oluştururken 2010 yılında bu oran yarı yarıya azalmıştır. 2000 yılında ise X kuşağı istihdamın belirleyici kuşağı olmuştur. 2010 yılında ise artık Y kuşağı X kuşağının oranına yaklaşmaya başlamıştır. İlerleyen dönemlerde Y kuşağının istihdam oranı X kuşağını geçebilecek durumdadır. Bu konuda Kogan'ın (govexec.com, 2011) haklı bir tespiti bulunmaktadır: ''Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı ve Y Kuşağı çalışanlar aynı işler için yarışmaktadırlar ve genellikle genç kuşak işleri almaktadır. Bazen, sanayi sonrası bilgi merkezli iş dünyasında, yetkili kişi yönettiği çalışanlardan daha genç olabilmektedir.'' (Gursoy, Maier, vd., 2008).

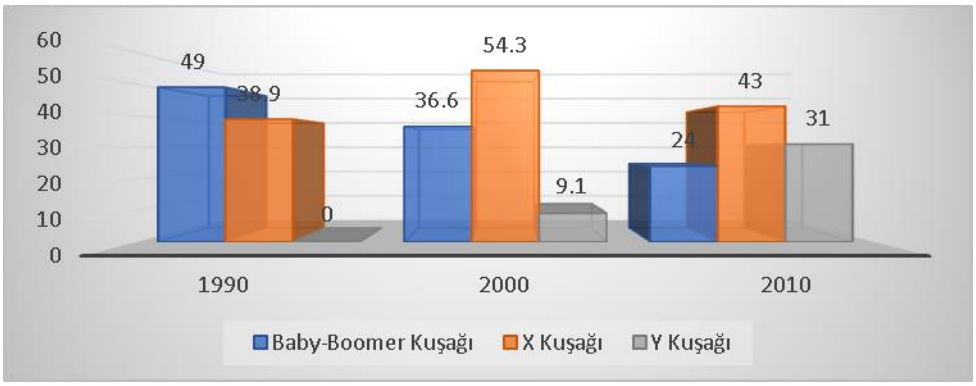

Şekil 3. İstihdamın Kuşaklara Göre Dağılımı, Türkiye, 1990, 2000, 2010, (%)
Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 2000, ve 2010

4. KOHORT ANALİZİ

Kohort belirlenmiş bir özelliğe sahip bireylerin oluşturduğu grup olarak tanımlanmaktadır. Kohort analizi kohortlar arasındaki farklılıklardan yararlanarak sonuçları açıklamaya çalışan bir analiz biçimidir (Mason ve Wolfinger, 2001). Kohort analizi dar ama önemli bazı çevresel eğilimlerin anlaşılmasını kolaylaştıran ve olayların ilerisini tahmin etme becerimizi geliştiren bir tekniktir (Rentz ve Reynolds, 1981). İşgücü piyasasında bir kişinin deneyimi, herhangi bir zamandaki ekonomik koşullar ve kişinin yaşı da dâhil olmak üzere bir dizi faktöre göre değişir. İşgücüne katılma olasılığı, aile ve özellikle de eğitime ilişkin şartlardaki değişime göre farklılık gösterir. Kişinin iş bulma şansı ekonomik durgunluk sırasında doğal olarak azalır. Bir akran grubunu etkileyen faktörler aynı zamanda işgücü piyasa faaliyetleri üzerinde benzer bir etkiye sahip olabilmektedir. Bununla birlikte farklı kuşakların farklı beklentileri ve deneyimleri olabilir (Bradbury ve Ravindran, 2003).

Kohort Analizi; değişkenlerin sonuç üzerindeki etkisini ölçmek için kullanılan nicel bir araştırma tekniğidir. Ayrıca veri incelemesiyle oluşan genel stratejilere tercih edilen spesifik istatistiksel bir tekniktir. Açıkçası Kohort Analizi nedensellik araştırması için ideal bir araştırma biçimidir. Kohort analizi kohort üyelerinin birer fonksiyonu olan kohort, yaş ve dönemi sonuç değişkeni olarak ele alır. Bu üç zamansal ölçümün liner bağımlılığı daima tanımlama sorunu oluşturur. Bu sorunun çözümü için gerekli olan harici bilgiyi genellikle elde etmek zordur. Fakat yaş, dönem ve kohort değişkenlerinden en az birinin temelindeki değişkenlerin ölçümlerinin yapılması yeterlidir. Böyle ölçülmüş somut değişkenler kohort temelli çözümlemelerin direkt olarak sonuçlarını sağlamaktadır. Modeller kohort, yaş ve dönemin yanında bu değişkenlerin etkileşimlerini de içerirler. Bu analiz üç ayrı bileşen içeren ayrışma temelli bir regresyon analizidir. Kohort modellerinde temel olarak üç etkiden bahsedilmektedir. Bu etkiler daha öncede değinildiği gibi yaş, kohort ve makro ekonomik etkileridir. Bu etkiler belirli bir yıl, yaş ve kohortlar için aralarındaki oransal farkları temsil etmektedirler. Kohort analizi yapılırken her bir durum için yaşın, kohortun ve yıl etkisi olarakta adlandırılan makroekonomik durumun etkileri tahmin edilmektedir (Çakmak, 2013).

4.1. Makroekonomik Etki (Yıl Etkisi)

Makroekonomik etki, tüm kohortları aynı zamanda ve aynı şekilde etkileyen durumları ifade eder. Başka bir ifadeyle bireylerin yaşları ne olursa olsun o yıl veya dönem içerisinde iş bulma veya işsiz kalma durumlarının ifade edilmesidir. Piyasaların durgunluğu veya hareketliliği, kamu borçları, bütçe para politikaları, işsizlik oranları, yabancı sermaye etkileri, çeşitli doğal afetler, döviz kurları, ekonomik krizler makroekonomik etkiye örnek olabilir.

4.2. Yaş Etkisi

Bu etki yaş ve yaşam döngüsü etkisi olarak ta adlandırılabilir. Bu etki, süreç içerisinde kadın kohort gruplarının geçirmiş oldukları değişimleri ifade eder. Daha erken doğan kadınların yaşam süreçleri içerisindeki çalışma durumları daha geç doğan kadınlara göre farklılık gösterebilir. Bu

etki; yıl ne olursa olsun kişilerin yaşlarının, iş bulma veya işsiz kalma üzerindeki etkisini ifade eder. Yaş etkisi aynı zamanda kişilerin yaşam süreçleri içerisindeki davranışlarını yansıtır.

4.3. Kohort (Kuşak) Etkisi

Üçüncü etki ise kohort etkisidir. Bu etki benzer yaş ve makroekonomik koşullar altında kohortların farklılıklarını temsil eder. Kohort etkisi bireylerin daha önce doğmuş olanlarının, daha sonra doğmuş olanlara göre istihdam yapılarının farklı olup olmadığını ve bu farklılığın ne ölçüde önemli olduğunu gösterir. Kohort etkisi istihdam oranlarının daha doğru tahmin edilmesini sağlamaktadır. Kohort ve yaş etkisinin varlığını tespit etmek; aynı zamanda farklı dönemlerde çalışan bireylerin istihdam durumlarını açıklamaya da yardımcı olmaktadır. Örneğin ekonomik döngü içerisinde 1960'larde doğan bir birey, 1980'lerde doğan bir bireye göre farklı bir işgücü piyasasına sahip olabilmektedir. Kohort ve yaş etkilerinin varlığının tespiti; istihdam edilenler üzerine yapılmış olan daha önceki çalışmalar ile farklı zaman dilimlerinde yapılan çalışmalar arasındaki farklıları açıklamaya yardımcı olmaktadır (Çakmak, 2013).

5. EKONOMETRİK MODEL: BEAUDRY-LEMIEUX MODELİ

Beaudry ve Lemieux tarafından tasarlanan bu ekonometrik modelin regresyon analizinde bağımlı değişken olarak t yılındaki j kohortları için kadın istihdam oranı (p_{jt}) kullanılmıştır. Modelde daima 0 ile 1 arasında bir tahmin değerine ulaşmak için bu oran 'log-odds' formunda ifade edilmiştir: $\ln[p_{jt}/(1-p_{jt})]$. 'log-odds' gruplandırılmış kohort verilerinin logit modele uygulanmasıdır. Odds başarı ya da görülme olasılığının 'p', başarısızlık ya da görülmeme olasılığına '1-p' oranıdır. Burada tahmin değerinin 0 ile 1 arasında olmasının sebebi şu şekilde açıklanabilir.
$q = \ln[p/(1-p)]$ olarak kabul edelim
Bunun sonucu olarak;
$p = \exp[q/(1-q)]$ olacaktır.
p olasılığı ifade ettiği için '$0 \leq p \leq 1$ olduğundan $\exp(q) \geq 0$ olmaktadır.

Bu yüzden kullanacağımız regresyon modelinde tahmin edilen q değeri ne olursa olsun tahmin edilen p değeri daima 0 ile 1 arasında olacaktır. Bu fonksiyonel biçim daima 0 ile 1 arasında değer alan p_{jt} değişkeninin özel niteliğini teşkil etmek için kullanılmıştır. Eğer standart doğrusal özellikler bunun yerine kullanılsaydı bu durum olmazdı.

Bu modelde makroekonomik etki (yıl etkisi) olarak 25-44 yaş arasındaki erkeklerin işsizlik oranları kullanılmıştır. Modelde bu oranın bazı uzun vadeli eğilimlere rağmen yapısal faktörler tarafından belirlenebileceğine değinilmiştir. Ayrıca kısa vadeli dalgalanmaların çoğu zaman ekonomik durumun değişimini yansıttığı ifade edilmiştir. Modelde işsizlik oranının yanı sıra cari açığın da kullanılabileceği fakat kullanım kolaylığından dolayı makroekonomik etki olarak işsizlik oranının kullanıldığı açıklamasına yer verilmiştir. Teoride ekonomik durumu cari açık erkeklerin işsizlik oranından daha fazla açıkladığı vurgulanmıştır. Fakat cari açığın geçerliliği, cari açığı ölçmek için kullanılan makroekonomik modelin yapısındaki doğrulanması zor bir dizi hipotezin doğruluğuna bağlı olduğu gerçeği bu verinin modelde makroekonomik değişken olarak kullanılmamasına neden olmuştur. Bu sebeple kullanım kolaylığından dolayı 25-44 yaş

aralığındaki erkeklerin işsizlik oranı modele makroekonomik değişken olarak eklenmiştir. Modeli tamamlayan bu değişkenler; yaş (4. Derece polinom) ve kohort etkisi (3. Derece polinom) için esnek olan değişkenlerdir. Elde edilen eşitlik şu şekildedir:

$$\ln\left[\frac{p_{jt}}{1-p_{jt}}\right] = \alpha + \delta u_{rt} + \beta_1 j + \beta_2 j^2 + \beta_2 j^3 + \gamma_1 a j_t + \gamma_2 a^2 j_t + \gamma_3 a^3 j_t + \gamma_4 a^4 j_t + \varepsilon_{jt} \quad (1)$$

Eşitlikteki değişkenler aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.
p_{jt}: t yılındaki j kohortundaki bireylerin istihdam oranı
ur_t: t yılındaki 25-44 yaş arasındaki erkeklerin işsizlik oranı
j: kohort
a_{jt}: t yılındaki j kohortundaki bireylerin yaşları

Eşitlik (1)'in karakteristik özelliklerinden biri; her bir kohortun yaş profilinin olmasıdır. Diğer bir deyişle yaşam süreçleri boyunca bireylerin istihdam oranların değişimi her bir kohort için benzer şekilde olmaktadır. Bu model tasarımı sayesinde kohortlar arasındaki yaş profillerinin dikey geçişleri sağlanırken şekil aynı kalmaktadır. Yaşam döngüsü ve yaş profili ile çapraz kesit veri aynı anda kullanılmaktadır ve birbirine geçiş yapılmaktadır.
Farklı kohort grupları farklı yaş etkisine sahiptir. Bu da daha üst düzey bir model genellemesine yol açar. Bu durumda yaş-kohort etkileşimi değişkeni (aj_tj) modele dâhil olur. Böylece yeni modelimiz aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$\ln[p_{jt}/(1-p_{jt})] = \alpha + \delta ur_t + \beta_1 j + \beta_2 j^2 + \beta_3 j^3 + \gamma_1 aj_t + \gamma_2 a^2 j_t + \gamma_3 a^3 j_t + \gamma_4 a^4 j_t + \theta_1 aj_t j + \theta_2 aj_t j^2 + \varepsilon_{jt} \quad (2)$$

Eşitliğin (2) sadece doğrusal olan bölümü dikkate alınırsa bireylerin işgücü oranının $\ln[p_{jt}/(1-p_{jt})]$ üzerindeki yaş etkisi $\Upsilon_1 + \theta_1$'e eşit olacaktır. θ_1 pozitif ise işgücüne en son dâhil olanların yaş etkisi diğerlerinden daha fazla olacaktır ve bunun tersi de geçerlidir. θ_1 parametresi yaşam süreçleri içerisinde işgücündeki değişikliğin ne kadar olduğunu gösterir. Başka bir ifadeyle θ_1 parametresinin değeri negatifken, işgücüne daha sonra giren kohortlar için yaş etkisi yüksek bir tesir gösterirken, θ_1 parametresinin değeri pozitif olduğunda işgücüne daha sonra giren kohortlar için yaş etkisi yüksek bir tesir göstermektedir.

Kohort analizi yapılırken; kohort, yaş ve yıl (makroekonomik) etkileri arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi ortaya çıkar. Bu sorunu açıklamaya çalışan Beaudry ve Lemieux (1999) makroekonomik değişkenin bütün sistematik makroekonomik etkileri kapsadığını ve bu etkiler üzerinde sistematik olmayan bir trend olduğunu belirtmişlerdir.
Aralarındaki liner (doğrusal) bağımlılıktan dolayı yıl (makroekonomik) etkisini, yaş etkisini ve kohort etkisini ayrı ayrı kohort analiziyle belirlemenin imkânsız olduğu sıkça bahsedilen bir sorundur. Beaudry ve Lemieux (1999) çalışmalarında δur_t değişkeninin sistematik makroekonomik etkilerin tümünü kapsadığını ve bu etkide geçici bir trendin olmadığını varsaymaktadırlar. Eğer kadın istihdam oranındaki trend belli bir zamanda olsaydı -örneğin feminist hareketleri- bu trendi kohort etkisine atfetmiş olacaklarını belirtmişlerdir. Bu hususların yanı sıra analiz sonuçlarında R^2 değerinin hiçbir zaman 1'e eşit olmadığı ve her zaman 1'den küçük çıkmasından dolayı ekonometrik modeller verilerdeki tüm varyasyonları açıklayamayacakları ifade edilmiştir. Modelde diğer değişkenler tarafından açıklanamayan veriler içerisindeki makroekonomik değişkenlerin ifade edilmesinde kural olarak makroekonomik etki kalıntıları kullanılmaktadır.

5.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Beaudry ve Lemieux tarafından geliştirilen model, bu çalışmada Türkiye'deki toplam istihdamın kuşaklara göre değişimini incelemek için kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan 1990-2010 yıllarına ait veriler TÜİK tarafından yayınlanan Hane Halkı İşgücü Anketleri verilerine dayanmaktadır. Bu yıllar arasından 1990, 1995, 2000, 2005 ve 2010 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Bu yılların seçilme sebebi kuşakların doğum tarihleri ile TÜİK tarafından açıklanan yaş gruplarının birbirlerine denk gelmesini sağlamaktır. Daha açık ifade etmek gerekirse 1946-1965 doğumlu Baby-Boomer kuşağı 1990 yılında 25-44 yaş aralığında iken 1991 yılında 26-45 yaş aralığında olmaktadır. TÜİK tarafından yayınlanan veriler içerisindeki yaş grupları 15-19, 20-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44, 45-49, 50-54, 55-59, 60-64 ve 65+ olarak beşerli yaş aralıkları şeklinde sunulmaktadır. Bundan dolayı çalışmada diğer yıllara ait veriler kullanılamamıştır. Bu yıllara ait veriler zaman içerisinde oldukça tutarlı bir örneklemi temsil etmektedirler.

Beaudry ve Lemieux(1999) tarafından yapılan çalışmada bireyler daimi olarak işgücüne dâhil oldukları tarihe göre ikişer yıllık kohort gruplarına ayrılmıştır. Bu çalışmada kohortlar doğum yıllarına göre sosyolojik olarak belirlenen kuşaklar olarak belirlenmiştir. Çalışmaya sadece işgücü piyasasında etkin olan kuşaklar dâhil edilmiştir. Bu kuşaklar birinci bölümde de belirtildiği gibi Baby-Boomer, X ve Y kuşaklarıdır. Bu kuşakları kendi aralarında da istatistiksel hesaplamalarda kolaylık olması sebebiyle beşer yıllık dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Böylece Baby-Boomer ve Y kuşağını dört kohorta, X kuşağını ise üç kohorta ayırmıştır. Tablo 9'da kuşakların ayrılmış kohortlarının doğum tarih aralıkları verilmiştir. Bu ayırma ile hem gözlem sayısı artırılmış olacak hem de kuşakların kendi içlerinde incelenmesi sağlanmış olacaktır.

Tablo 9. Doğum Yıllarına Göre Ayrılmış Kuşak Kohortları

Kuşak Kohortları	Doğum Yılları	Kuşak Kohortları	Doğum Yılları	Kuşak Kohortları	Doğum Yılları
BB-1	1946-1950	X-1	1966-1970	Y-2	1986-1990
BB-2	1951-1955	X-2	1971-1975	Y-3	1991-1995
BB-3	1956-1960	X-3	1976-1980	Y-4	1996-2000
BB-4	1961-1965	Y-1	1981-1985		

Tablo 10'da kuşak kohortlarının yıllara göre yaş aralıkları verilmiştir. Tabloya dikkat edilirse kohortlara ayrılmış kuşakların yaş aralıkları TÜİK tarafından açıklanan verilerin oluşturduğu yaş aralıkları ile aynıdır. Buda daha önce de değinildiği gibi gerekli istatistiksel değerlerin hesaplamasını sağlamaktadır.

Tablo 10. Kuşak Kohortlarının Yıllara Göre Yaş Aralıkları

	1990	1995	2000	2005	2010
BB-1	**40-44**	**45-49**	**50-54**	**55-59**	**60-64**
BB-2	**35-39**	**40-44**	**45-49**	**50-54**	**55-59**
BB-3	**30-34**	**35-39**	**40-44**	**45-49**	**50-54**
BB-4	**25-29**	**30-34**	**35-39**	**40-44**	**45-49**
X-1	**20-24**	**25-29**	**30-34**	**35-39**	**40-44**
X-2	**15-19**	**20-24**	**25-29**	**30-34**	**35-39**
X-3	**10-14**	**15-19**	**20-24**	**25-29**	**30-34**
Y-1	**5-9**	**10-14**	**15-19**	**20-24**	**25-29**
Y-2	**0-4**	**5-9**	**10-14**	**15-19**	**20-24**
Y-3	**-**	**0-4**	**5-9**	**10-14**	**15-19**
Y-4	**-**	**-**	**0-4**	**5-9**	**10-14**

TÜİK tarafından yayınlanan Hane Halkı İşgücü Anketlerinde yaşa göre hesaplamalar 15 yaş ve üzeri yaşlar için yapılmaktadır. Kohortlara bölünmüş kuşakların yaş aralıklarına dikkat edildiğinde, 1990 yılı itibariyle X-3, Y-1, Y-2, Y-3, Y-4, 1995 yılı itibariyle Y- 1, Y-2, Y-3, Y-4, 2000 yılı itibariyle Y-2, Y-3, Y-4, 2005 yılı itibariyle Y-3, Y-4 ve 2010 yılı itibariyle Y-4 kuşak kohortlarında 15 ve üzeri yaş grubuna dâhil birey olmadığından bu kuşak kohortları analize dâhil edilememiştir.

Tablo 11.'de kuşak kohortlarının yıllara göre istihdam oranları verilmiştir. Bu oranları daha iyi yorumlayabilmek için TÜİK tarafından bu istihdam oranlarının nasıl hesaplandığını bilmek gerekmektedir. Her bir yaş aralığındaki istihdam oranı; o yaş grubunda istihdam edilenlerin, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa bölünmesi ile bulunmaktadır. Bu sebeple oranlar yorumlanırken ilgili kuşak kohortuna ait kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus dikkate alınmalıdır.

Tablo 11. Kuşak Kohortlarının Yıllara Göre İstihdam Oranları (%)

	1990	1995	2000	2005	2010
BB-1	**64,8**	**57,4**	**45,6**	**31,3**	**25,8**
BB-2	**65,3**	**63,3**	**52,9**	**38,8**	**32,4**
BB-3	**63,3**	**63,9**	**59,2**	**49,2**	**41,1**
BB-4	**60,2**	**62,5**	**59,9**	**56,4**	**52,1**
X-1	**51,1**	**59,4**	**59,0**	**57,8**	**59,5**
X-2	**42,3**	**47,4**	**57,2**	**56,1**	**60,1**
X-3	**-**	**35,6**	**42,6**	**53,9**	**59,1**
Y-1	**-**	**-**	**31,7**	**39,7**	**55,4**
Y-2	**-**	**-**	**-**	**21,7**	**39,9**

Y-3	-	-	-	-	**21,6**
Y-4	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 1995, 2000, 2005 ve 2010

Kuşakların istihdam oranlarının grafiksel gösterimi Şekil 4'te verilmiştir. Grafikte BB kuşağının yıllara göre istihdam seviyesinde ki düşüş görülmektedir. Buna karşın X kuşağının istihdam seviyesi yıllar itibariyle artan bir eğilim sergilemektedir. 2000 yılında işgücü piyasasına giriş yapan Y kuşağı BB kuşağından boşalan istihdam alanlarını doldurmaya başlamıştır. Kuşakların yıllara göre istihdam oranları parabolik bir dağılım sergilemektedir. Bu da kohort etkisinin varlığının kanıtı olabilir. Ayrıca her bir kuşağın yaşları ile değişen bir oran görülmektedir. Bunun sonucu olarak bir yaş-kohort etkileşiminden de bahsedilebilir.

Şekil 4. Kuşakların Yıllara Göre İstihdam Oranları
Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 1995, 2000, 2005 ve 2010

Baby-Boomer kuşağı kohortlarının yıllara göre istihdam oranları Şekil 5'te grafiksel olarak gösterilmiştir. Grafikte Baby-Boomer kuşağının kendi içerisinde benzer bir eğilime sahip olduğu görülmektedir. Grafikten de görüleceği gibi Baby-Boomer kuşağının tüm kohortları 1990 yılında yaklaşık aynı istihdam oranına sahip iken 1995 yılı itibariyle ilerleyen yıllarda istihdam oranları arasındaki fark açılmaktadır. BB-1 kohortunun istihdamı 2010 yılında %30'ların altında iken BB-4 kohortunun istihdam oranı %50'lerin üstündedir. Özellikle BB kuşağının daha genç olan kohortlarının istihdam oranlarının son yıllarda bir önceki kohorta göre daha fazla olması yaş etkisi ile açıklanabilir.

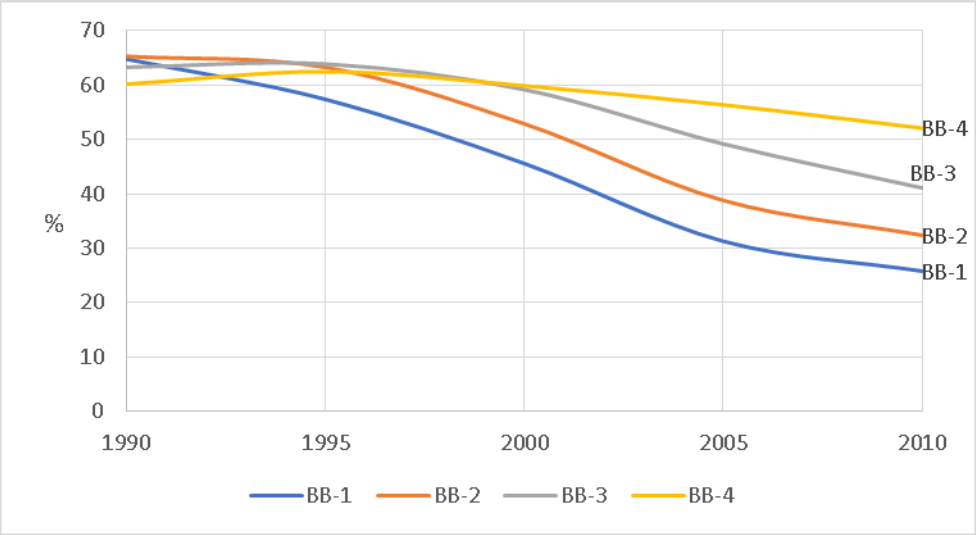

Şekil 5. Baby-Boomer Kuşağı Kohortlarının Yıllara Göre İstihdam Oranları
Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 1995, 2000, 2005 ve 2010

X Kuşağı kohortlarının yıllara göre istihdam oranları Şekil 6.'da grafiksel olarak gösterilmiştir. X kuşağının X-1 ve X-2 kohortları 1990 yılında işgücüne dâhil olurken X-3 kohortu ise 1995 yılında işgücü piyasasına girmiştir. 1990, 1995, 2000 yıllarında kuşak kohortları arasında istihdam oranları açısından yaklaşık %10 fark var iken 2010 yılı itibariyle bu fark hemen hemen kaybolmuştur. Bunun sebebini makroekonomik etkilere bağlamak mümkündür. Öncelikli olarak X kuşağının ilk temsilcileri olan X-1 kohortunun 1995-2010 yılları arasında istihdam oranlarında bir stabilite söz konusundur. Bununla birlikte bu duruma benzer bir seyir 2000-2010 yılları arasında da X-2 kohortu için bahsedilebilir. X kuşağının son temsilcileri olan X-3 kohortu ise iş gücüne dâhil oldukları 1995 yılından itibaren istihdam oranlarında artan bir seyir izlemektedir.

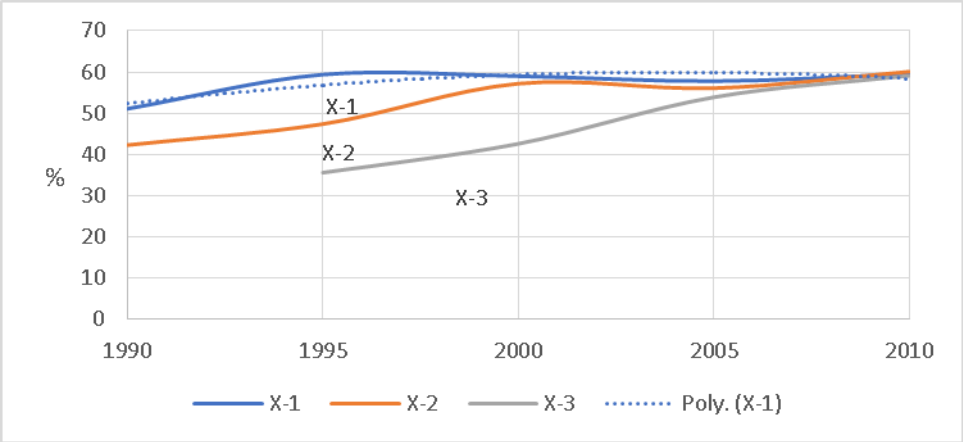

Şekil 6. X Kuşağı Kohortlarının Yıllara Göre İstihdam Oranları
Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 1995, 2000,2005 ve 2010

Y kuşağı kohortlarının yıllara göre istihdam oranları Şekil 7'de gösterilmektedir. Bu kuşağın son grup temsilcileri Y-4 kohortu henüz işgücüne dâhil olmadığı için grafikte gösterilememektedir. Y kuşağının ilk temsilcileri olan Y-1 kohortu 2000 yılı itibariyle işgücü piyasasına dâhil olmuştur. 2010 yılı itibariyle 25-29 yaş aralığında olan Y-1 kohortunun istihdam oranları 2010 yılı itibariyle %50'lilerin üzerindedir. Y-2 kohortu ise 2005 yılı itibariyle işgücü piyasasına dâhil

olmuş ve daha 20-24 yaş aralığında olmasına rağmen istihdam oranı %40 seviyelerindedir. Bu oranın artacağı düşünülmektedir. Bu artışın sebebi olarak ta 2010 yılı itibariyle bu kuşağın bireylerinin önemli bir kısmının yükseköğretimde öğrenci olması ve mezun olduklarında yetkin personel olarak istihdama katılacakları gösterilmektedir.

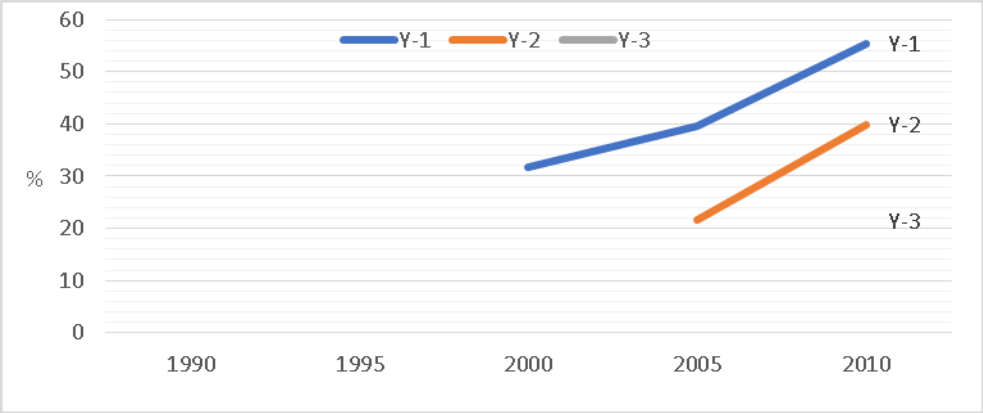

Şekil 7. Y Kuşağı Kohortunun Yıllara Göre İstihdam Oranları
Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri; 2000,2005 ve 2010

Kuşak kohortlarının içerisinde bulundukları yaş gruplarına göre istihdam oranları Tablo 12'de verilmiştir. Bu veriler ile aynı yaş grubundaki her kuşak kohortunun istihdam oranları karşılaştırılacaktır. TÜİK ve daha öncesinde Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yayınlanan Hane Halkı İşgücü Anketleri Ekim 1988'den önce düzenli olarak uygulanmadığından dolayı önceki yıllara ait veriler bulunamamaktadır. Bu sebeple veriler içerisinde BB-1 kuşak kohortunun 15-39 yaşlar arası, BB-2 kuşak kohortunun 15-34 yaşlar arası, BB-3 kuşak kohortunun15-29 yaşlar arası, BB-4 kuşak kohortunun 15-24 yaşlar arası ve X-1 kuşak kohortunun 15-19 yaşlar arası veriler mevcut değildir. Fakat bu verilerin eksikliği kuşak kohortlarının içerisinde bulundukları yaş gruplarına göre istihdam oranlarını yorumlamaya engel değildir.

Tablo 12. Kuşakların İçerisinde Bulundukları Yaş Gruplarına Göre İstihdam Oranları. (%)

Kuşaklar	**15-19**	**20-24**	**25-29**	**30-34**	**35-39**	**40-44**	**45-49**	**50-54**	**55-59**	**60-64**
BB-1						64,8	55,4	45,6	31,3	25,8
BB-2					65,3	63,3	52,9	38,8	32,4	
BB-3				63,3	63,9	59,2	49,2	41,1		
BB-4			60,2	62,5	59,9	56,4	52,1			
X-1		51,1	59,4	59,0	57,8	59,5				
X-2	42,3	47,4	57,2	56,1	60,1					
X-3	33,4		55,5							

	5,6	2,6	3,9	9,1	
Y-1	3	3	5		
	1,7	9,7	5,4		
Y-2	2	3			
	1,7	9,9			
Y-3	2				
	1,6				
Y-4					

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 1995, 2000,2005 ve 2010

Kuşakların 20-49 arası yaş gruplarına göre istihdam oranları şekil 8.'de verilmiştir. Grafikte sadece 20-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44 yaşları arasındaki istihdam oranları gösterilmektedir. Bunun sebebi diğer yaş gruplarında, kuşak kohortlarına ait verilerin mevcut durumu tam olarak yansıtmamasıdır. Örneğin; 50-54 yaş aralığında işgücüne dâhil olan sadece bir kuşağın üç kohortu bulunmaktadır. Diğer kuşaklardan hiçbir temsilci kuşak olmadığından ve yorumlamalarda hatalar meydana gelebileceğinden dolayı bu yaş gruplarının dışında kalan yaş grupları grafikte gösterilmemektedir.

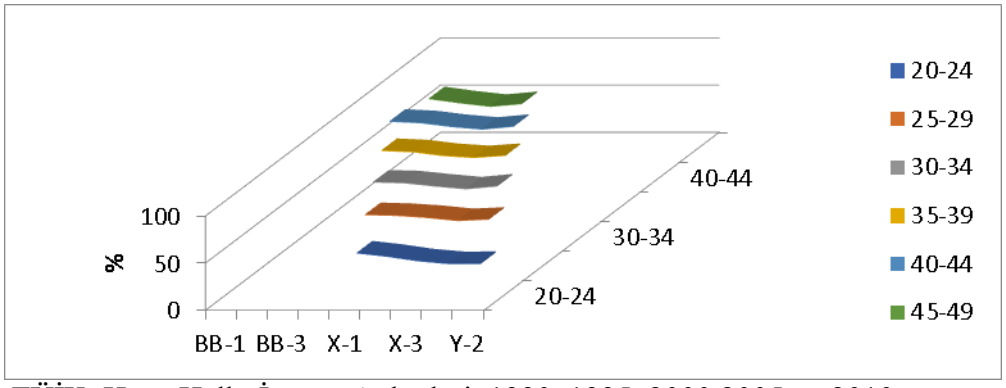

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri, 1990, 1995, 2000,2005 ve 2010

Şekil 8. Kuşak Kohortlarının Yaş Gruplarına Göre İstihdam Oranları (%)

Şekil 8.'de verilen grafikte kuşak kohortlarının aynı yaşlarda benzer istihdam oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum makroekonomik etkenlerin doğrusal bir seyir izlediğini göstermektedir.

Tablo 13.Yıllara Göre Yaş Gruplarına Göre İşsizlik Oranı. (25-49, %)

	25-29	**30-34**	**35-39**	**40-44**	**45-49**	**Ortalama**
1990	9	5,5	4,2	3,5	3,9	**5,22**
1995	8,9	4,9	3,8	3,5	3,7	**4,96**
2000	7,2	5	4,5	3,5	3	**4,64**
2005	12,9	8,6	7,4	6,9	6,6	**8,48**
2010	14,9	10,3	9,6	8,5	8,6	**10,38**

Tablo 13'te 25-49 yaş arası işsizlik oranları 1990, 1995, 2000, 2005 ve 2010 yılları için verilmiştir. Beaudry-Lemieux (1999) tarafından kurulan modelde makroekonomik etkiyi ölçmek

için 25-44 yaş aralığındaki erkeklerin işsizlik oranı kullanılmıştır. Türkiye şartlarında gerek ortalama ömrün uzaması gerekse emeklilik yaşının ilerlemesi ve buna ilave olarak kadınların işgücü piyasasındaki yerini yavaş yavaş alamaya başlamasından dolayı yapılan analizde makroekonomik etkiyi belirleyebilmek için 25-49 yaş arası işsizlik oranı makroekonomik değişken olarak belirlenmiştir.

5.2. Tahmin Sonuçları

Türkiye'deki işgücü piyasası incelendiğinde Beaudry-Lemieux (1999) modeline yönelik bir uyarlama yapılması gerektiği görülmüştür.
Beaudy-Lemieux modelinin genel formu aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$\ln \frac{p_{jt}}{1-p_{jt}} = \alpha + \delta ur_t + \sum_{k=1}^{n} \beta_k j^k + \sum_{l=1}^{m} \gamma_l a_{jt}^m + \varepsilon_{jt} \qquad (3)$$

Bu eşitlikten makroekonomik değişkenlerin doğrusal olduğu ve kohort ve yaş değişkenlerinin ise çalışılan alan için spesifik olarak farklı derecelerden polinomlar olabileceği anlaşılmaktadır. Bu model daha öncede ifade edildiği gibi yeterli değildir. Bu eşitliğe yaş-kohort etkileşimini içeren yeni değişkenin eklenmesi gerekir. Böylece yeni modelimizin genelleştirilmiş hali aşağıdaki gibi olmaktadır.

$$\ln \frac{p_{jt}}{1-p_{jt}} = \alpha + \delta ur_t + \sum_{k=1}^{n} \beta_k j^k + \sum_{l=1}^{m} \gamma_l a_{jt}^m + \sum \theta_m a_{jt}^m + \varepsilon_{jt} \qquad (4)$$

Türkiye için oluşturulmuş modelde makroekonomik etki ve kohort etkisi doğrusal, yaş etkisi dördüncü dereceden polinom ve etkileşimli yaş-kohort etkisi ise ikinci dereceden polinomdur. Genelleştirilmiş olan bu model aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

$$\ln \frac{p_{jt}}{1-p_{jt}} = \alpha + \delta ur_t + \beta_1 j + \gamma_1 a_{jt} + \gamma_2 a_{jt}^2 + \gamma_3 a_{jt}^3 + \gamma_4 a_{jt}^4 + \theta_1 a_{jt} j + \theta_2 a_{jt}^2 j^2 + \varepsilon_{jt} \qquad (5)$$

Eşitlikteki değişkenlerden u_{rt} t yılındaki 25-49 yaş aralığındaki işsizlik oranını ifade etmektedir. Eşitlikteki değişkenlerden 'j' kohortu ifade etmektedir. j değişkeni modele ilave edilirken her bir kuşak kohortunun doğum yılları temel alınarak her bir kuşak kohortu için temsili olarak 1'den başlayarak numaralandırma yapılmıştır. Bu numaralandırmalar Tablo 14.'te gösterilmiştir.

Tablo 14. j Değerleri

Kuşak Kohortları	j	Kuşak Kohortları	j
BB-1	1	X-2	6
BB-2	2	X-3	7
BB-3	3	Y-1	8
BB-4	4	Y-2	9
X-1	5	Y-3	10

Eşitlikteki değişkenlerden; a_{jt} t yılındaki j kohortundaki bireylerin yaşlarını ifade etmektedir. a_{jt} değişkeni modele katılırken her bir yaş aralığı için ortanca değer alınmıştır. Bu değerler Tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo 15. a_{jt} Değerleri

Yaş Aralığı	a_{jt}	Yaş Aralığı	a_{jt}
15-19	17	**40-44**	42
20-24	22	**45-49**	47
25-29	27	**50-54**	52
30-34	32	**55-59**	57
35-39	37	**60-64**	62

Ekonometrik model Türkiye'deki istihdam için makroekonomik, yaş ve kohort etkilerinin varlığını tespit etmek, eğer var ise bu etkileri incelemek için kurulmuştur. Kullanılan modelde kırk gözlemden elde edilen veriler kullanılmıştır Ayrıntılı regresyon sonuçları Tablo 16.'da görülmektedir.

Tablo 16. Regresyon Sonuçları

		Katsayı Değ.	St. Hata	P-değ.
Sabit Terim	**α**	4,9921	1,243	0
Makroekonomik Etki	**δ**	-0,7685	0,0794	0
Kohort Etkisi	**β_1**	-0,2550	0,114	0,03
Yaş Etkisi	γ_1	-0,0392	0,0120	0
	γ_2	0,0098	0,004	0,03
	γ_3	-0,0002	0	0,02
	γ_4	0,0003	0	0,02
Etkileşimli Yaş-Kohort Etkisi	θ_1	0,0082	0,001	0
	θ_2	0,0016	0	0

R^2 = 0,985
Ayarlı R^2 = 0,985
St. Hata = 0,07

Regresyon sonuçlarına göre makroekonomik etki olarak alınan 25-49 yaş aralığındaki işsizlik oranı anlamlı çıkmaktadır. Negatif bir katsayıya sahip olan makroekonomik etki işsizlik azaldıkça istihdamın artacağı ile uyuşmaktadır.

Analiz sonucunda kohort etkisi doğrusal olarak gözlenmiş ve regresyon sonucuna göre anlamlı çıkmıştır. İstihdamın kuşaklara göre farklılık gösterdiği bu sonuçtan anlaşılmaktadır. Fakat negatif bir katsayıya sahiptir. Bunun sonucu olarak son dönemlerdeki kuşakların daha önceki dönemlere göre istihdam edilme olasılıklarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Regresyon sonucunda yaş etkisinin anlamlı çıktığı görülmektedir. Fakat katsayılara bakıldığında istihdamın yaştan daha alt düzeylerde etkilendiği görülmektedir. Bu sonucun çıkmasının sebebi analizde kullanılan yaş aralıklarından kaynaklanmaktadır. Analizde kullanılan kuşaklara ait yaş aralıkları 15-64 yaş aralığındadır. Eğer tüm yaş aralıkları kullanıldığında yaş etkisinin daha yüksek olduğu analizlerimiz sonucunda anlaşılmaktadır.

Yaş ve kohort etkilerinin birbirinden ayrıştırılmasının oldukça güç bir durum olduğu daha önceleri de belirtilmiştir. Bu ayrışma yapılabilmesi için modele eklenen etkileşimli yaş-kohort etkisi regresyon sonucuna göre anlamlı bulunmuştur.

6. SONUÇLAR

Bu çalışmada istihdam oranlarının kuşaklara göre farklılığını araştırmak ve bu farklılığın sebebinin ne olduğunu belirlemek için kullanılan kohort analizinde makroekonomik etki olarak birçok değişken kullanılmış ve en anlamlı makroekonomik etkinin işsizlik oranı olduğu belirlenmiştir.

Kuşakların kendi aralarında benzer bir eğilime sahip olduğu görülmektedir. Özellikle kuşakların daha genç olan kohortlarının istihdam oranlarının son yıllarda bir önceki kohorta göre daha fazla olması yaş etkisinin varlığı olduğunun göstergesidir. Bu durum öngörümüzle uyuşmaktadır.
Kuşakların yıllara göre istihdam seviyesinde iniş-çıkış görülmektedir. Kohort etkisinin varlığı kuşakların yıllara göre istihdam oranlarının parabolik bir dağılım sergilemesi ile açıklanmaktadır. Ayrıca her bir kuşağın yaşları ile değişen bir oran görülmektedir. Bunun sonucu olarak bir yaş-kohort etkileşiminin varlığı anlaşılmaktadır.

Nihai olarak Türkiye'deki istihdam oranlarındaki son değişimin bulgularımızı doğruladığı görülür: 2000'li yılların başlarındaki çok daha fazla olumsuz makroekonomik koşullara rağmen 2010 yılında işsizlik oranı artış göstermiştir. Bunun tam aksine, 2000'lerdeki istihdam oranı 1990 öncesi eğilimi yakından takip etmiştir. Bu durum döngüsel faktörlerden ziyade kuşak etkilerinin önemi üzerindeki sonuçlarımızı desteklemektedir.

KAYNAKÇA

1. BEAUDRY, P and LEMIEUX, T.. (1999). Evolution of the Female Labour Force Participation Rate in Canada 1976-1994: A Cohort Analysis. *Canadian Business Economics*, 7(2): 57-70.

2. BRADBURY, P. and RAVINDRAN, R.. (2003), ‘‘Unemployment and participation rates in Australia: A cohort analysis. *Australian Labour Market Statistics,* cat. no. 6105.0.

3. ÇAKMAK, F.. (2013), Kohort analizi ile Türkiyedeki istihdamın kuşaklara göre incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4. Dünya Bankası Raporu, Türkiye’nin Gelecek Nesillerine Yatırım Yapmak: Okuldan İşe Geçiş ve Türkiye’nin Kalkınması, (Rapor No: 44048) – TU, 11.10.2012

5. GURSOY, D., MAİER, T. A. ve CHI, C. G.. (2008), ‘‘Generational differences: An examination of work values and generational gaps in the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management,* Vol:27: 448-458.

6. İZMİRLİOĞLU, K.. (2008), Konumlandırmada Kuşak Analizi Yardımıyla Tüketici Algılarının Tespiti: Türk Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

7. KEÇECİOĞLU, T. Ve OKTAY S.. (2010). İnsan Sermayesinin Sayısallaştırılmasının Dayanılmaz Çekim Gücü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(3): 67-86.

8. KENAR, N.. (2011). Genç İstihdamı. Çankaya Üniversitesi Gündem Dergisi, Sayı:39: 7-14

9. KURAN, E.. (2012). Türkiye’de İşveren Markalama ve Y Kuşağı. http://evrimkuran.com/yazilarim/turkiyede_isveren_markalama_ve_y_kusagi, Erişim Tarihi: 18.10.2016

10. LOWER, J. “BRACE Yourself Here Comes Generation Y”, Critical Care Nurse.28:5, 2008, 80-84.

11. MASON, W. and WOLFİNGER N. H.. (2001). Cohort Analysis. California Center for Population Research On-Line Working Paper Series, California Center for Population Research, UC Los Angeles.

12. REEVES, T., C., EUNJUNG O.; (2008). Generational Differences, (Eds. Michael J. Spector, M. David Merrill, Jeroen van Merrienboer, Marcy P. Driscoll), Handbook of Research on Educational Communications and Technology, (pp. 295-303), Routledge Publish, 3th ed. Athens, Georgia 2008.

13. RENTZ, J. O. and REYNOLDS F. D.. (1981). Cohort Analysis: An Aid to Strategic Planning. *Journal of Marketing,* Vol:45: 62-70.

14. SİNÇ, B.. (2012). Y Kuşağı Nedir?, http://www.enocta.com/enocta/web/kurumportal/ Content /y-kusagi-ve-e-ogrenme-2010-2020/1311/.

15. TANSEL, A.. 2050'ye Doğru Nüfusbilim Ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış, Kasım 2012 Yayın No: TÜSİAD-T/2012-11/536.

16. TARHAN, U.. (2012). Y kuşağı(!). http://ufuktarhan.com/gunluk_detay.asp?id=276.

17. TORUNTAY, H.. (2010), Takım Rolleri Çalışması: X ve Y kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul.

FONLAMADA ALTERNATİF MODEL OLARAK TEDARİK ZİNCİRİ TİPİ FİNANSAL KİRALAMA

Murat Güleç
Banking Regulation and Supervision Agency, Turkey

ÖZET

Bu akademik çalışmanın amacı, küresel bazdaki bankacılık dışı finans sektöründe oldukça önemli bir yer tutan finansal kiralama şirketleri açısından farklı biçimlerde uygulama alanı bulan "tedarik zinciri tipi finansal kiralama" (wholesale finance/equipment leasing) yönetiminin işleyişini değerlendirerek Türkiye'de finansal kiralama sektörü açısından yaratacağı etkiyi incelemektir. Söz konusu yöntemin taşıdığı önem, öğretideki yaklaşımlar, yurtdışı uygulamadaki yansımalarıyla birlikte ele alınmaktadır. Ayrıca, tedarik zinciri tipi finansal kiralamanın iktisadi rasyoneli ile toplumsal faydası arasındaki ilişki araştırılmaktadır.

Çalışma sonucunda, tedarik zinciri tipi finansal kiralama yönteminin ekonomik dışsallık ve sermaye getirisi anlamında faydalı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Kiralama, Tedarik Zinciri Leasingi, Finansman

Not: Bu çalışmada yer alan görüşler, yazarın kendi görüşleri olup, çalıştığı kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

1. Giriş

Bilindiği üzere, günümüz ekonomilerinde, özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin finansman sorunlarının çözümünde bankacılık dışı sektörün hareket alanı ve getirdiği alternatif fonlama yöntemleri giderek artmaktadır. Söz konusu finansman ihtiyacına ekonomi pastasında yaşanan büyüme ve şirketlerin artan risk iştahı eklendiğinde, bankacılık dışı sektör tarafından yaratılan finansal desteğin önemi günbegün yükselmektedir. Anılan yükselişte rol oynayan önemli aktörlerden birisi de finansal kiralama (leasing) şirketleridir.

Türkiye ölçeğinde finansal kiralama sektörü, çıkış noktası olarak mal ve üretim araçlarının kiralanması biçiminde daha konvansiyonel bir odakla ortaya çıkmasına rağmen yıllar içerisinde gelişme göstererek genişleyen işlem türleri ve hacmi ile güncel yasal düzenlemelerin izin verdiği çerçevede çok sayıda ürünü finansal kiralama işlemlerine konu etmiştir. Artan işlem çeşitliliği ve hacmi, bahsedilen büyüme (take-off) döneminde hızlı bir ivme göstermekle birlikte, izleyen süreçte görece azalan bir gelişme hızı göstermiştir. Değişen hukuki düzenlemeler, sektöre yeni giren şirket sayısındaki artış ve şiddetini artıran rekabet ortamı finansal kiralama şirketleri için maliyet-kâr makasını daraltan bir ortamı beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu gelişmelerin değişen ekonomik ve teknolojik koşullar karşısında hukuki ve teknik altyapının yetersiz kalması gibi etkenlerle birleşmesi, sektör için göreli bir yavaşlamaya ve sınırlı bir büyüme trendine yol açmıştır.

Anılan sebeplerle finansal kiralama sektörü açısından yeni açılımların hayata geçirilmesinin, böylelikle farklı fonlama modellerine işlerlik kazandırılmasının, sektörün yeni dönemdeki büyüme döngüsüne hatırı sayılır bir ivme sağlayacağı açıktır. Bu doğrultuda, küresel ölçekteki kiralama sektöründe geniş uygulama alanı olan kimi modellerin Türkiye'de uygulanabilirliğinin analiz edilmesi, sektörün daha ileriye taşınması açısından önem taşımaktadır.

Bahse konu gerekçelerle, özellikle gelişmiş piyasalarda ciddi karşılık bulan stok finansmanı (tedarik zinciri tipi finansal kiralama) yerel piyasa açısından umut taşıyan gelişme potansiyeline sahiptir. Adı geçen fonlama modelinin uygulamada ve literatürde farklı kavramlara referans verilerek nitelenmesi nedeniyle, bu çalışmada "stok finansmanı (wholesale finance)" ve "tedarik zinciri tipi finansal kiralama (equipment leasing)" kavramları birbirini anlamca birebir karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

2. Türk Finansal Kiralama Sisteminde Stok Finansmanının Yeri

Türkiye'de finansal kiralama sisteminin genel çerçevesi, ana esasları bakımından 2012 yılında yürürlüğe giren Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu ve alt düzenlemeleri ile çizilmiştir. Bahsedilen düzenlemeler kapsamında, finansal kiralama ilişkisi; üretici (satıcı), müşteri (kiracı) ve finansal kiralama şirketi (kiralayan) şeklindeki üçlü bir saç ayağına oturmaktadır. Bu ilişkide, finansal kiralama şirketi, kiracının istemi doğrultusunda üçüncü bir kişiden yani üreticiden satın alma veya başka usullerle temin ettiği bir mal üzerindeki tasarruf ehliyetini faiz ve/veya komisyondan oluşan bir kira bedeline mukabil olarak kiracıya bırakmakta, kiralama sözleşmesine konu malın mülkiyetini ise halihazırda kendisinde tutmaktadır. Güncel uygulamada, taşınır ve taşınmaz tüm mallar finansal kiralama sözleşmesine konu olabilirken bilgisayar yazılımlarının çoğaltılmış nüshaları haricindeki patent vb. fikri ve sınai haklar bu genel kuralın istisnasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, iş makinalarından taşıta, hava araçlarından yazıcı veya fotokopi makinası gibi ofis demirbaşlarına, tarım makinalarından bilgisayarlara kadar oldukça geniş yelpazedeki bir ürün gamı finansal kiralama sektörünce işlemlere konu edilebilmektedir. Mevzuat açısından yapılan düzenlemeler, finansal kiralama sözleşmelerinin süresini de farklılaştırmış, finansal kiralama sözleşmeleri en az dört yıl süre ile düzenlenebilmekle beraber bazı istisnai mal grupları için dört yılın altında finansal kiralama sözleşmeleri düzenlenebilmesi mümkün kılınmış ve finansal kiralama sözleşmelerinin süre açısından alt sınırı, en az iki yıl ile sınırlandırılmıştır. Görüldüğü üzere finansal kiralama sektörü, elindeki potansiyel açısından güçlü unsurlarla donatılan bir görünüm arz etmektedir.

Bu çerçevede, Türk finansal kiralama sektörünün meslek birliği Finansal Kurumlar Birliği verilerinden derlenen market penatrasyon oranlarının 2010 yılından itibaren görünümü aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (%).

Tablo 1: Finansal Kiralama Market Penatrasyon Oranları

	2016 Haziran	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Leasing İşlem Hacmi/Özel Kesim Sabit Yatırım (Bina Hariç)	5,7%	6,0%	6,8%	6,8%	5,9%	4,7%	3,9%
Leasing İşlem Hacmi/Özel Kesim Sabit Yatırım (Bina Yatırımları)	3,1%	4,7%	4,9%	3,3%	0,9%	1,3%	1,0%
Leasing İşlem Hacmi / Özel Kesim Sabit Yatırım Harcamaları	4,8%	5,6%	6,1%	5,7%	4,1%	3,6%	2,9%
Leasing İşlem Hacmi/GSYİH	0,9%	0,9%	1,0%	0,9%	0,7%	0,7%	0,4%
Özel Kesim Makina Yatırımları /GSYİH	11,7%	10,5%	10,1%	10,5%	10,6%	12,2%	9,9%

Anılan tablodan da anlaşılacağı üzere, sektör büyüme ve gelişme eğilimi göstermekle beraber, finansal kiralama sektörüne içkin potansiyelin işlem hacimlerine gerektiği ölçüde yansımadığı görülmektedir. Nitekim Türkiye ölçeğinde binde dört ile yüzde bir arasında değişen market penatrasyonu 2015 yılsonu bazında birinci sırada gelen Estonya'da yaklaşık İsveç'te % 5 düzeyinde seyrederken ikinci İsveç'te % 3, üçüncü İngiltere'de % 2,8 seviyesinde olup yapılan sıralamada Türkiye otuzuncu sırada gelmektedir (White, 2016: 14). Söz konusu durumun arka planında, finansal kiralama sektöründe önemli bir katalizör işlevi gören KDV istisnasının kalkması büyük ölçüde etkili olmakla birlikte, uluslar arası alanda da sıklıkla yaşandığı gibi, KOBİ'ler başta olmak üzere start-up şirketler gibi daha dar faaliyet alanına sahip şirketlerin bilgi asimetrileri, dokümantasyon zorlukları, yüksek finansman maliyetleri gibi nedenlerle finansal kiralama sektörünün avantajlarından gereğince yararlanamayarak sektör hacmine katılamamaları da söz konusudur (Kreamer ve Lang, 2012: 14-16). Oysa ki, bilindiği üzere, finansal kiralamanın önde gelen avantajı bilfiil finansal kiralamanın konusunu oluşturan malın kendisi olup bu mal sözleşmenin teminatı niteliğindedir. Bu bağlamda, hiç ödenmeme durumunda dahi, finansal kiralamanın riskten korunma açısından önemli bir dayanağı bulunmaktadır.

Söz konusu tespitlerden yola çıkıldığında, finansal kiralama sektörünün bazı duraksamalara karşın ciddi bir ivme yaratma potansiyelini içerisinde barındırdığı söylenebilir. Bu ciddi gücün ekonomik çıktılara dönüşmesinde, sektöre yeni bir hareket alanı sağlayacak en önemli açılımların başında stok finansmanı modeli gelmektedir. İzleyen bölümlerde detaylarına yer verileceği üzere, stok finansmanı dört uçlu ve iki katmanlı bir işleyiş yapısına sahip olup uluslar arası leasing piyasalarında yoğun biçimde kullanılan bir fonlama alternatifidir. "Wholesale Finance", "Floorplan Finance", "Equipment Leasing", "Dealer Financing" gibi çok sayıda kavramla nitelenen tedarik zinciri tipi finansal kiralama, dünyada; BNP Paribas, Hitachi Capital, Raiffeisen Leasing, ALD Automotive, Volkswagen Financial Services, Volvo Finance, Bawag P.S.K. Leasing gibi büyük ölçekli finansal kurumlarca uygulanmaktadır. Söz konusu yöntem, müşterilere sunulan finansal kiralama çözümlerine bayileri (retailer) dahil ederek piyasada ürün çeşitlendirmesini artırmaktadır. Öte yandan Leasingin fonlama kanallarına bayileri dahil eden

stok finansmanı modelinin son dönemde e-ticaret gibi yeni piyasa örneklerinde de sıklıkla uygulanmaya başlandığı gözlenmektedir (Goldstein ve O'Connor, 2000: 28).

Bu çerçevede, stok finansmanı modelinin temel unsurlarına ilişkin detaylı bilgiler bu çalışmanın *"C. Tedarik Zinciri Kiralaması (Stok Finansmanı) Modelinin Bileşenleri"* başlıklı kısmında, stok finansmanının olumlu ve olumsuz yanları ile ülke ölçeğinde uygulanabilirliği ne ise *"D. Stok Finansmanının Ekonomik Katkısı, Avantajları ve Dezavantajları"* başlıklı bölümünde yer verilmiştir.

3. Tedarik Zinciri Kiralaması (Stok Finansmanı) Modelinin Bileşenleri

Tedarik zinciri finansal kiralama modeli, esas itibarıyla leasing ilişkisi içine bayii de dahil ederek iki aşamalı bir finansal kiralama yapısını temsil etmektedir. Anılan modelde hedeflenen tüketicinin (kiracının) finanse edilmesinin yanı sıra kiralayan olarak leasing şirketinin yanına bayinin yeni bir aktör olarak girmesi ve bayinin de tüketici gibi finanse edilmesidir. Bir başka ifadeyle, işletme nakit yönetimi açısından dağıtım kanallarının finansmanını sağlayan finansal kiralama modelidir.

Model temel olarak iki katmandan oluşmaktadır. İlk katmanda üretici (satıcı), leasing şirketi (kiralayan) ve bayi (kiracı veya ikincil kiralama aktörü) bulunur. Söz konusu katmanda akdedilecek/kurulacak finansal kiralama ilişkisi bu bağlamda üçlü bir sac ayağına oturur. Leasing şirketi satıcı durumdaki üreticiyi peşin ödeme yapmak suretiyle finanse ederken vade ve alt kiralama sözleşmesi aracılığıyla bayiyi de eş zamanlı biçimde fonlamaktadır. Bu bağlamda bayii ile finansal kiralama şirketi arasında bayiinin stoklarına aldığı ekipmanın toplam sayısı ile parça başı bedelinin çarpımı kadar bir tutarda leasing sözleşmesi akdedilmekte, bayii stoklarına aldığı ve peyderpey tüketiciyle buluşturarak sattığı her bir ekipmanın bedeli oranında ödeme yapmak suretiyle finansal kiralama şirketi nezdindeki borcunu azaltabilmektedir. Bu açıdan kiralama işlemi her bir ekipman temelinde izlenmekte, sözleşmeye konu ekipmanlar türüne ve niteliğine göre şasi numarası, üretim numarası, motor seri numarası gibi çeşitli ticari etiketlerle sözleşmeye konu edilmektedir.

Sözleşmenin ikinci katmanında da, üçlü bir kiralama ilişkisi mevcuttur, ancak bu ilişkideki üreticinin yerini "satıcı" sıfatıyla bayii alırken, tüketici/müşteri ise "kiracı" olarak bu kiralama ilişkisini tamamlamaktadır. Müşteri, ekipmanı leasing sözleşmesiyle satın aldığı bayinin de leasing şirketine ödeme yaptığı an itibarıyla, ana sözleşmedeki ekipmanın kaydı ve temsil ettiği bedel bayiinin kiralama borcundan düşülmektedir. Unutulmamalıdır ki, söz konusu olan ikinci katman, bayinin satış yaptığı tüketicinin de kiralama yaptığı varsayımı altında üçlü bir nitelik taşır. Eğer tüketici nakden veya başka metotlarla ekipmanı satın alıyorsa, mal bedelinin bayii tarafından leasing şirketine ödenmesi, satılan ekipmanın kaydının düşülerek bayiinin kiralama borcunun azalmasında tek başına yeterli olacaktır. Söz konusu yapının anlaşılması için aşağıdaki şema üretilmiştir.

Şekil 1: Stok Finansmanı Modeli

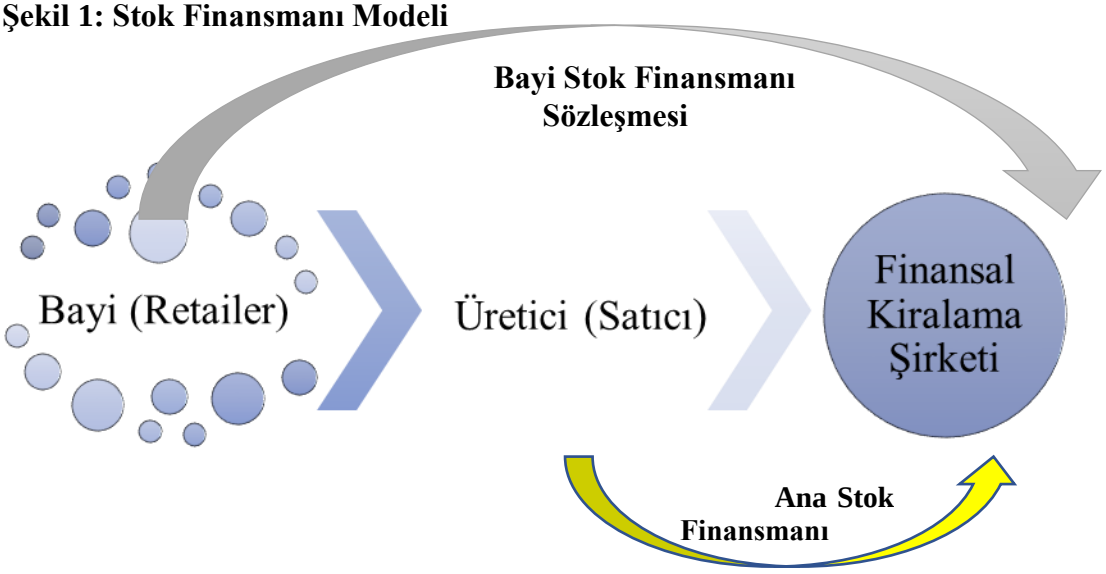

Şemadan da görüleceği gibi, stok finansmanının omurgasını "stok finansmanı anlaşması" oluşturmaktadır. Söz konusu anlaşma stok finansmanı döngüsünün ilk katmanını temsil etmektedir. Söz konusu stok finansmanı anlaşması temel olarak üretici (satıcı) ile finansal kiralama şirketi arasında akdedilmektedir. Bu anlaşma ile üretici bir ve/veya birden fazla bayii için stok finansmanı anlaşması düzenleyerek, finansal kiralama şirketini, bayilerin kredi kanalları için çerçeve bir protokol içerisine sokmaktadır (Lasfer ve Lewis, 1998: 3). Böylelikle stok finansmanı anlaşmasıyla finansal kiralama şirketi üreticinin hangi bayileri için ortalama ne ölçüde bir yükümlülük altına girerek finansman sağlayacağını, bu finansmanın temel koşulları ve fiyatlaması, anlaşmaya konu emtianın türü, ortalama raf süresi ve/veya satış periyodu (roll over), ödeme planı gibi asli unsurları saptayıp güvence sağlamakta, üretici ise bu doğrultuda başta kendisinin olmak üzere bayilerinin finansman ve nakit akışlarını kontrol altına almaktadır.

Sistemin ikinci katmanında bayinin üretici ve finansal kiralama şirketi ile yaptığı alt sözleşmeler yer almaktadır. Finansal kiralama şirketi ile bayi arasındaki sözleşmeye "bayi stok finansmanı anlaşması", bayi ile üretici arasındaki ilişkiyi biçimlendiren sözleşmeye ise "distribütörlük anlaşması" adı verilmektedir. Bayi stok finansmanı anlaşması stok finansmanı döngüsünün bayi düzeyindeki kurallarını belirlerken distribütörlük anlaşmasının içeriği ağırlıklı olarak satışa ilişkin genel unsurları içermektedir. Bu açıdan, söz konusu anlaşmalar birbiriyle yakından ilgilidir. Zira bayi stok finansmanı anlaşması, temel nitelikteki stok finansmanı anlaşmasının ikinci katmandaki türevidir. Bayi stok finansmanı anlaşmasının temel çerçevesi, stok finansmanı anlaşması içerisinde saptanmakta ve bu anlaşmanın temel unsurlarından hareketle bayinin stok finansmanı sürecindeki hak ve yükümlülükleri ortaya konmaktadır. Bayii stok finansmanı sözleşmesinin ayrıksı tarafı, bayinin kredi derecesi ve ödeme kapasitesine göre finansal kiralama şirketince belirlenen stok finansmanı fiyatıdır. Bu fiyat bayinin kredibilitesi, etkinlik gösterdiği sektör, faaliyette bulunduğu coğrafi bölge gibi çok sayıdaki parametreye göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu bağlamda, anılan parametreler açısından olumlu nitelik taşıyan bayilerin stok finansmanı modeli aracılığıyla fonlanma kapasitesinin daha yüksek olacağı söylenebilir.

Bahsedilen temel ilkeler çerçevesinde kurgulanan stok finansmanı modeli, kimi ilave güvenceler ile sağlamlaştırılarak güçlendirilebilmektedir. Bunların başında, bayinin ödememe durumundan

korunma sağlayan gecikme primi (default risk premium yada risk premium) ve geri satın alma garantisi (buy-back guarantee) gelmektedir. Gecikme primi, ödememe durumunda uygulanacak olan cezai şart olup hesaplanması çok sayıda parametreye bağlanmıştır (Agamwal vd., 2011: 20-21). Geri alım garantisi ise, ödememe durumunda halen malın mülkiyetini elinde tutan finansal kiralama şirketinin stok finansmanına konu malı satıcıya yıpranma payı düşüldükten sonra geri satmasıdır (Boobyer, 2003: 278). Bu bağlamda geri alım garantisi, stok finansmanından asıl beklenilen yararı finansal kiralama aracılığıyla taraflar arasında işleyecek etkin bir fon akışını sağlayarak finansal kiralama şirketinin ödenmeme riskinden korunmasına ve üreticinin nakit akışlarını yeniden revize etmesini sağlamaktadır.

Şekil 2: Stok Finansmanında Geri Alım Garantisi (Buy-Back Guarantee)

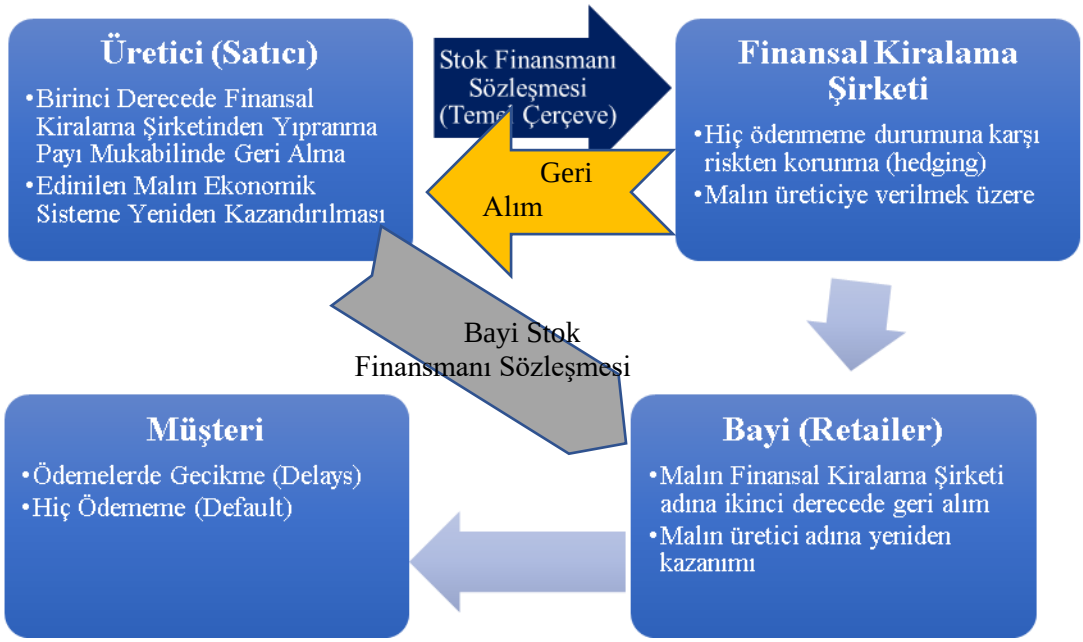

Anılan mekanizma ile gerek üreticinin gerekse finansal kiralama şirketinin stok finansmanı modelinde etkin çalışmasına destek olunabilmektedir. Özellikle taşıtlara ilişkin stok finansmanı sözleşmelerinde bu tip garantilere sıklıkla rastlanılmaktadır. Geri allım garantisiyle, hiç ödenmeme durumuyla karşılaşan kiralama şirketi elindeki ürünle baş başa kalma tehdidini yadsıyarak yıpranma payı saklı kalmak üzere malın varlığı ve tasarruf yetkisini belirli bir tutar karşılığında üreticiye devretmektedir. Bu bağlamda konu bir örnekle somutlaştırılabilir: Kiralama şirketi (L), sözleşme süresi 2 yıl olan 220 TL'lik tarım makinasını, Satıcı (S)'den, Bayi (B)'nin portföyündeki müşteri (M)'ye kiralamak üzere almış ve 10 TL'lik aylık ödemeler halinde 240 TL'lik kiralama sözleşmesini tesis etmiştir. İzleyen dönemde M ödemelerini gerçekleştirememiş, dördüncü ayın sonunda ödemelerini gerçekleştirememesi sonucunda kiralama şirketi makinayı yeniden tasarrufuna almıştır. Güncel durumda, malın değeri yıpranma hariç 200 TL'dir. Geri alım anlaşmasının varlığı halinde, yıprana payının da düşülmesi sonucunda S'nin makinayı M'den söz gelimi 190 TL'ye almış olması varsayımında, L ancak 10 TL'lik yıpranma payı kadar zarara uğramakta ve malın satışı, devir süreçleri ve bunlara ilişkin diğer maliyetler gibi bedellere katlanmayarak en kısa sürede malın tasarruf hakkını satıcıya geri vermektedir. Satıcı da, 190 TL'lik malı aynı tutar üzerinden yada (gerekli bakım ve onarımı

yaparak) daha yüksek bir meblağ ile kiralama işlemine veya stok finansmanına konu etme esnekliğine sahip olmaktadır.

4. C. Stok Finansmanının Ekonomik Katkısı, Avantajları ve Dezavantajları

Stok finansmanı modeli, esas olarak üreticilere yönelik bir aranjman olarak ortaya çıkmakla birlikte, aracı niteliğindeki bayilere de önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çerçevede, uluslar arası finansal kiralama piyasasında işleyişi prensipleri gereği oldukça yoğun talep gören stok finansmanının karşılaştığı rağbet, modelin taraflarına sağladığı katkılarla yakından ilişkilidir. Bu avantajlar, üretici, bayi ve finansal kiralama şirketi açısından farklılık göstermektedir.

Stok finansmanı, öncelikle bayiinin satıcıdan temin ettiği ekipmana (mal stoğuna) olması gerekenden fazla yatırım yapma ihtiyacını ortadan kaldırarak bayiyi daha çok malı satış için hazırda bulundurma imkanıyla donatmaktadır. Bu sayede, bayi, stok finansmanına konu ettiği malları elde tutmak için ilave bir sermayeyi temin ederek bu malların alımını finanse etmek zorunluluğundan (Stok Finansman Maliyeti: satın alma bedeli ile mal/ekipman sayısı çarpımı kadar tutarı) kurtulduğu gibi, envanterine koyduğu ekipmanları görece oldukça cüzi bir finansman bedeli (komisyon ve faiz) karşılığında fonlayarak mal ticaretine aracılık etmektedir. Anılan satış döngüsünde, tedarik zinciri finansmanına konu olan malların tasarruf gücü halihazırda bayide olsa dahi, finansal kiralama şirketi bu malların mülkiyetini halihazırda sürdürmeye devam etmektedir. Söz konusu fayda, bayi için kar maksimizasyonunu da beraberinde getirmektedir.

Stok finansmanının bir diğer önemli yansıması, satıcı/üretici bazında kendisini göstermektedir. Olağan ticari hayat içerisinde, üreticiler şüphesiz ki, satışlarına ilişkin bazı tahsilat gecikmeleri (time lags) veya ödenmeme durumları ile karşılaşabilmektedir. Belirtilen olasılıklar, üreticileri nakit akışı dengesizliklerine karşı kırılgan hale getirmektedir. Tedarik zinciri finansmanı modeli, finansal kiralama şirketleri aracılığıyla bayilerin fonlanması sayesinde üreticileri, bu gibi nakit akışı problemlerine karşı korunaklı kılmaktadır. Üreticiler, konvansiyonel ticari döngülerinde vadeli olarak ve görece daha düşük montanda gerçekleştirdikleri satışları, ödemelerini zamanında alarak ve bayilerinin kredibilitesine göre değişip artan bir trend izleyen montanlara ulaşarak beklentilerinin daha da üstüne taşıma fırsatına erişmektedir.

Modelin başka bir katkısı, gerek bayi gerekse üretici için ürün satış döngüsünün (roll over) kısalmasıdır. Bayilerden gelen daha büyük hacimli talep üretici için stok değişim süresini azaltırken, bayinin envanterindeki malların yıl içerisindeki yenileme sıklığı olan stok devir hızını artırmaktadır (Letica, 2011: 56-57). Anılan durum, barındırdığı potansiyel anlamında ekonomik büyüme açısından önemli bir katalizör işlevi taşımaktadır.

Tedarik zinciri finansal kiralama sistemine içkin bir diğer olumlu yan, modelin reel sektör firmaları açısından sahip olduğu risklerden korunma (hedging) fonksiyonudur. Nitekim üretici-bayi-finansal kiralama şirketi sacayağına oturan tedarik zinciri finansal kiralama modeli, üreticilerin dağıtım kanalları (bayiler) üzerinden faturaların zamanında ve tam ödenmesini teoride ve uygulamada olabildiğince üst düzeyde mümkün kılabilmektedir. Stok finansmanı ile finansal kiralama şirketi, üreticiyi dağıtım kanallarından gelen ödenmeme riskine karşı korurken, bayilere de sağladığı finansman vasıtasıyla üreticilerin gelecekte mal arzına ilişkin

yapabilecekleri kısıtlamalara karşı daha dayanıklı hale getirilmekte; üretici, bayi ve finansal kiralama şirketi arasındaki boşluğun stok finansmanı sözleşmesiyle doldurulması karşılığında herhangi bir teminat olmaksızın üretici ve bayi fonlanabilmektedir.
Stok finansmanının diğer bir faydası, özellikle bayilerin kredibilitesiyle yakından ilişkilidir. Nitekim stok finansmanı ile bayilerden talep edilen komisyon ve/veya finansman ücreti, bayinin kredibilitesi arttıkça, başka bir ifadeyle bayinin ödeyebilme performansı arttıkça fonlama maliyeti gerileme göstermektedir. Özellikle bankacılık sektörü açısından, ekonomik aktörlerin kredibilitesi ne denli iyi olursa olsun işlem limitlerinin görece darlığı, kimi durumlarda, bankacılık sektörünün yaptığı fonlamanın stok finansmanının fonlama ölçeğinin gerisinde kalabilmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, daha çok finansman kaynağının daha düşük maliyetle elde edilmesi, tedarik zinciri kiralamasının ayırt edici bir yönü olarak ortaya çıkmaktadır (Fletcher vd., 2005: 5-6).

Üreticiler açısından stok finansmanı modelinin olumlu yanlarından bir diğeri ise, üretici firma bilançolarının arılaştırılmasıdır. Nitekim, bayilere finansal kiralama şirketi aracılığıyla kredi kanalı sağlayan üretici için, finansal durum tablosunda görece daha az likit nitelikteki "alıcılar" gibi muhtelif adlarla nitelendirilen vadeli satışların ortadan kalkmasıyla üretici bilançolarının daha cari bir görünüm taşıması sağlanabilmektedir. Öte yandan, stok finansmanı taraflarından üreticinin piyasa okuyucularınca tekdüze bir mal yelpazesine sahip olduğunu varsaymak, gerçeklerle uyuşmamaktadır. Başka bir ifadeyle, bir üretici, yazılım, taşıt, üretim makinaları gibi çeşitli ve değişken bir ürün gamına tek bir ticari marka altında sahip olabilir. Bu açıdan, stok finansmanı, üreticinin bayiye envanterini çeşitlendirmesi açısından da üretici tarafından sunulan bir destek konumundadır (Yu vd., 2012: 77-78).

Bayi ise, kantitatif ve kalitatif olarak daha zengin bir ürün yelpazesini envanterine taşımak, ciro açısından büyüme trendini yükseltmek ve daha fazla işlem gerçekleştirdikçe daha ucuza fonlanmak şansına sahip olmaktadır. Stok finansmanı ayrıca, bayilerin moralitesi ve kredibilitesi ne ölçüde güçlü olursa olsun, bayilere, ürünün tipi ve satış döngüsüne göre değiştirilebilen (tailor-made) ödeme dönemlerini de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan, tedarik zinciri kiralaması modeli, ekonominin daralma dönemlerinde bile bayiler için satış yapabilmeyi ve işlemin gerçekleştirildiği tarih itibarıyla ödeme yükümlülüklerinden kurtulmayı mümkün kılmaktadır (BNP Paribas, 2016).

Görece daha az dikkat çekici olsa da, stok finansmanının bayiler bazında; showroom gibi tanıtıcı platformlara daha fazla ve çeşitli mal koymak suretiyle marka ve ürün tanınırlığına yarar sağlayacağı, stok finansmanına konu ürünler için pazar payının marka bazında genişleyebileceği, takas gibi mekanizmalarla yeni satış biçimlerinin de fonlanabilmesini mümkün kılacağı da açıktır.

Anılan tüm bu katkılarına karşın, Türkiye'de stok finansmanı modelinin uygulanabilirliği açısından bazı sınırlamalar söz konusudur. Bunların başında, güncel durumda finansal kiralama ilişkisinin üretici-finansal kiralama şirketi-müşteri biçiminde özetlenebilecek üçlü yapısı gelmektedir. Belirtilen yapı, hukuki düzenlemelerle güvence altına alınmış olup stok finansmanının bu yapıya eklemlendirdiği bayiye olanak tanımamaktadır. Diğer taraftan, çalışmanın önceki bölümünde de yer verildiği üzere, stok finansmanı modeli bayinin satış döngüsünü yani stok devir hızını artırdığından bayi ile kiralama şirketi arasında imzalanacak

bayi stok finansmanı anlaşmasının süresini en az iki yıl olarak saptanan alt koşulun altına çekerek özünde bir kiralama sözleşmesi olan anılan anlaşmanın güncel durumda tesisini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, uygulamanın yürürlüğe geçmesi durumunda, istisnalar saklı kalmak üzere, makul tahminlerle söz konusu anlaşmanın süresinin ortalama altı ila sekiz ay gibi kısa bir zaman dilimini kapsayacağı öngörülmektedir. Ayrıca, stok finansmanı uygulamasının gerek kiralama şirketi gerekse üretici açısından sigortası olarak nitelendirilebilecek "geri alım garantisi" yönteminin kiralama mevzuatında karşılığı olmadığı gibi, hangi tip mallar için hangi çerçeve koşullarda uygulanabileceği de tartışma konusudur. Bu açıdan, tedarik zinciri tipi finansal kiralamanın uygulanması durumunda, hangi mallar için hangi koşullarda garanti verileceğinin temel kurallarının tüm sektörü bağlayıcı şekilde düzenlenmesinin fayda taşıyacağı açıktır.

5. D. Sonuç

Genel kabul gören bir önerme olarak, ekonomilerin gelişerek büyümeleri özellikle reel sektörün dinamiklik kazanmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu eğilim, karşıt şekilde, giderek büyüyen işletmelerin daha yüksek ölçüde risk iştahı ve daha fazla nakit ihtiyacı duymalarına yol açmaktadır. Anılan döngünün fon piyasasında birincil ölçüde giderilmesinde bankalar aktif rol oynarken, bankalar tarafından cevaplanamayan daha spesifik fon taleplerinin karşılanmasında bankacılık dışı kesim hayati rol oynamaktadır.

Bu doğrultuda, KOBİ'ler ya da imalat sektörü gibi daha öncül örneklerin yanı sıra hizmet sektörü, start-up girişimler, elektronik ticaret şeklindeki çok sayıda piyasa alanı giderek daha fazla nakit ihtiyacı taşımaktadır. Bahse konu nitelikteki fon taleplerine cevap verilmesinde finansal kiralama şirketlerinin rolü oldukça kritiktir. Öte yandan, son yıllarda kiralama şirketlerinin yaşadığı genel seyir, sektörün hacim yavaşlamasında etkili olan bazı gelişmelerle doğrudan ilgilidir. Belirtilen gelişmelerin olumsuz etkilerinin törpülenerek kiralama sektörünün işlem hacmi, kârlılık ve büyüme açısından tetiklenebileceği yegane fırsatlar, Türkiye'de henüz uygulama alanı bulamamış modellerin denenmesinde yatmaktadır. Bu bağlamda stok finansmanı oldukça zengin bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Halihazırda bilenen finansal kiralama ilişkisine bayinin de eklemlendiği stok finansmanı, üretici için nakit akışlarını düzenleme şansı tanırken bayinin nakdi olmasa bile üreticiden ürün temin edebilmesini ve satış hacmini artırmasını mümkün kılmaktadır. Finansal kiralama şirketinin piyasa penatrasyonunu artırarak daha geniş bir müşteri kitlesine ve daha yüksek hacimlerde fonlama sağlaması da modelin bir diğer işlevsel fonksiyonunu ifade etmektedir. Model, ayrıca, bayilere ilave mal edinme imkanı sağlaması, showroom gibi sunum alanlarına daha fazla ürün yerleştirmek suretiyle ürünlerin tanıtımının ve tanınırlığının gerçekleştirilmesi gibi ek faydalarla firmaların hem üretici hem de bayi bazında satış performansına destek sağlayabilmektedir.

Ayrıca, anılan avantajlarının yanı sıra, stok finansmanın uygulanabilirliği açısından karşılaşabileceği olası kısıtlar da önem taşımaktadır. Sözleşme süresi, finansal kiralama ilişkisinin temel niteliği, stok finansmanı anlaşmasının içeriği ve uygulama safhasındaki kuralları gibi çok sayıda faktör stok finansmanının güncel finansal kiralama işleyişine entegrasyonunu güçleştirmektedir. Bununla birlikte, ekonomik yaşamda yaratabileceği olumlu sonuçlar bir bütün olarak ele alındığında, stok finansmanının katkılarının uygulama zorluklarına görece ağır bastığı söylenebilir. Bu bağlamda, hukuki düzenlemeler başta olmak üzere, gerekli altyapı

çalışmalarının gerçekleştirilmek suretiyle stok finansmanının hayata geçirilmesi reel sektörün etkin bir şekilde finansmanını ve ekonomik büyümeyi mümkün kılabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Agarwal Sumit, Ambrose Brent W., Huang Honming, Yıldırım Yıldıray, 2011. "The Term Structure of Lease Rates with Endogenous Default Triggers and Tenant Capital Structure: Theory and Evidence", Journal of Financial and Quantitative Analysis", Volume 46 Issue 2: 553-584. (Erişim Tarihi: 01.11.2016).

2. Boobyer Chris (Editor) 2003. Leasing and Asset Finance: The Comprehensive Guide for Practitioners (4th Edition). Throwbridge: Euromoney Books.

3. BNP Baribas Leasing, Wholesale Finance, 2016: BNP Baribas Leasing Website, https://leasingsolutions.bnpparibas.com/en/our-solutions/develop-my-sales/wholesale-finance/, Erişim Tarihi: 12.10.2016.

4. Nevitt Peter K., Fabozzi Frank J. 2000. Equipment Leasing (4th Edition). New Hope: Frank J. Fabozzi Associates.

5. Fletcher Matthew, Freeman Rachel, Sultanov Murat, Umarov Umedjan, 2005. "Leasing in Development Guidelines for Emerging Economies", International Finance Corporation (World Bank Group) Publications, November 2005.

6. Gitman L.J., Zutter C.J., 2012. Principles of Managerial Finance (13. Baskı). New York: Prentice Hall.

7. Goldstein Andrea, O'Connor David, 2000. "E-Commerce for Development: Prospects and Policy Issues", World Bank Working Paper No: 146, September 2000: 1-34.

8. Kraemer-Eis Helmut, Lang Frank, 2012. "The Importance of Leasing for SME Finance", European Investment Fund Working Paper, August 2012: 1-35.

9. Letica Maja, 2011. "Effects of Leasing on the Financial Statements of Companies In FB&H", Journal of Accounting and Management, Vol: 1 No: 1: 45-64.

10. White Ed, 2016. "Global Leasing Report", White Clarke Group Publications. Erişim Tarihi: 05.11.2016. (http://www.whiteclarkegroup.com/knowledge-centre/global-reports)

11. Xiong Yu, Yan Wei, Fernandes Kiran, Xiong Zhong-Kai, Guo Nian, 2012. ''Bricks vs. Clicks': The Impact of Manufacturer Encroachment with a Dealer Leasing and Selling Of Durable Goods", European Journal of Operational Research 217: 75-83.

POLİTİKA-EKONOMİ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR: POLİTİK KONJONKTÜR TEORİLERİ

Sema Yilmaz Genç
Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Email: semayilmazgenc@kocaeli.edu.tr

Duygu Süloğlu
Kocaeli Üniversitesi, Türkiye
Eamil: duygusuloglu@gmail.com

ÖZET

Politikanın ekonomi üzerindeki yadsınamaz yönlendirme gücü, özellikle iktidarın seçim zamanlarında yeniden seçilebilme amacıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte bir manipülasyon aracı görevi üstlenen politik konjonktür teorileri, ekonomiyi parasal ve mali politikalarla etkileyip politik çıkarları ön plana çıkarmayı amaçlar. Politik konjonktür teorileri, politikanın ekonomi üzerindeki etkisinin ve bu etki sonucu mevcut ekonomilerde meydana gelen değişimlerin araştırıldığı çalışmalardır. Politik konjonktür teorileri, "Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorisi", "Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi", "Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisi" ve "Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi" olmak üzere dört farklı teori temelinde irdelenmektedir. Çalışmada öncelikle politika ve ekonomi etkileşimleri değerlendirilerek politika-ekonomi ilişkileri iktisadi yaklaşımlar temelinde açıklanacaktır. Devamında konjonktürlerin tahlili ve aşamaları anlatılarak politik konjonktür teorisi türleri temellendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Konjonktür, Politik Konjonktür Teorisi, İktisadi Düşünce Teorileri, Fırsatçı ve Partizan Modellerler

GİRİŞ

Demokratik sistemlerin tabanını oluşturan seçimler, iktidarların belirlenmesi açısından kritik önem taşımaktadır. Bu süreçte politikacıların en temel amacı oylarını arttırmak ve iktidara gelebilmek ya da iktidarlarını yeni seçim dönemlerinde de koruyabilmektir. Seçmenler ise kendi beklentilerinin gerçekleştirilmesi aşamasında geçmiş, bugün ve gelecek arasında değerlendirmeler yaparak ya da siyasi ideolojilerine bağlı kalarak oylama sürecine dâhil olmaktadır.

İktisadi olayların gerçek yaşama yansımaları birtakım siyasi kararları beraberinde getirmektedir. Alınan kararlar neticesinde ekonominin sağlıklı bir işlerlik kazanması, iktisatçı ve politikacıların uyum içindeki çalışmalarına bağlıdır. Bu nedenle ulusal ekonomilerin yönetimi ne tek başına politikacılara ne de yalnız başına iktisatçılara bırakılacak aşamada önemsiz değildir. Ekonomideki değişkenler arasındaki ilişkileri belirleyerek gelişmeleri tahlil eden ve bu veriler ışığında alınması gereken alternatif önlemleri belirleyen iktisatçılardır. İktisatçılar tarafından ortaya konulan sonuçları değerlendirerek, uygulanacak yöntemi belirleyenler ise politikacılardır (Savaş, 1998, s. 4). Bu sebeple iktisatçı ve politikacıların işbirliği içindeki çalışmaları ekonomik düzenin tesisi ve istikrarsızlıkların önlenebilmesi için kritik önem taşımaktadır.

Politik konjonktür teorileri, siyasi iktidarların seçim dönemlerinde seçmenlerin oylarını elde edebilmek amacıyla, ellerindeki birtakım iktisadi araçları kullanarak mevcut ekonomileri manipüle etme çabalarının incelendiği çalışmalardır. W. Nordhaus (1975), fırsatçı konjonktürel dalgalanmaları, D. Hibbs (1977) ise partizan konjonktürel dalgalanmaları adaptif beklentiler varsayımı ele almışlar ve teorinin ilk evresinin temellerini atmışlardır. Rasyonel beklentilerin teoriye eklenmesi ile temellenen ikinci evrede, Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990), Persson ve Tabellini (1990) çalışmalarını rasyonel fırsatçı modeller üzerine geliştirmiştir. Alesina (1987) ise rasyonel partizan model üzerinde çalışmıştır.

Yapılan bu çalışmanın amacı gelecekte de önemini yitirmeyeceğine inanılan politika ve ekonomi ilişkilerini iktisadi düşünce tarihi teorileri temelinde değerlendirmek ve politik konjonktürel dalgalanmaların oluşum seyrini teorik açıdan aydınlatabilmektir. Çalışmamıza konu olan politik konjonktür teorilerinin anlaşılabilmesi için öncelikle politika ekonomi ilişkilerinin genel çerçevesi oluşturulacak ve bu ilişkileri belirleyen iktisadi araçlar tanımlanacaktır. Ardından iktisadi düşünce teorilerinin politika ekonomi ilişkilerine bakışı tahlil edilerek konjonktür kavramı değerlendirilecek ve son bölümde politik konjonktür teorileri açıklanacaktır.

Politika-Ekonomi İlişkilerinin Genel Çerçevesi

Ülkeden ülkeye farklılıklar içermekle birlikte, demokratik sistemlerde seçimler, siyasilerin mali ve parasal araçları kullanmak sureti ile temel ekonomik süreçleri etkilemeye çalışmasına sebep olan en önemli faktördür (Erdoğan, 2004, s. 3). M. Özer'e (1998) göre, politika siyaset ilişkisinin yoğun olarak etkileşimde bulunduğu ülkelerde siyaset-ekonomi ilişkisi ve bu kavramların birbirleri üzerindeki etkisini azaltmak oldukça zordur. Bu nedenlerle politik konjonktürlerin etkilerine bu tür politikaları uygulayan bürokratların politikacılar tarafından atandığı ülkelerde daha çok rastlanmaktadır (Özer, 1998, s. 94).

Siyasetin temelini kamusal karar alma, kamusal güç kullanımı, nüfuz ve kamusal karar almadan meydana gelen "sistemler bütünü" daha açık bir ifade ile "yasama, yürütme, yargı" erkleri meydana getirmektedir. Bu erklerin her bir kararı toplum hayatını ekonomik ve sosyal açılardan etkilemektedir. İlaveten siyaset, toplum yaşamının barış, huzur ve uyum içinde devam edebilmesi açısından elzemdir ve en azından adalet dağıtımı, savunma, ekonomik refahın sağlanması ve toplumsal düzenin kurulması bakımından da önemli bir gerekliliktir. Bu çerçeve ile siyasi bir aktör olan devletin, tüm iktisadi yaklaşımların esas konusunu oluşturması nedeni ile ekonomi ve siyaseti birbirinden ayrı düşünmek imkânlı görünmemektedir. Hâkim siyasi düşünce devletin kendine has olan yapısını ve bu düşünce perspektifinde kullanılan politika araçları, ekonomik yapıyı, ekonomik yapının seçmenlere olan tesirini, oy verme tutumlarını ve yeni politika arayışlarını belirlemektedir (Koç, 2015, s. 40).

Politika ve Ekonomi İlişkileri Arasında Kullanılan Araçlar

Para politikası, maliye politikası, döviz kuru politikası, ücret ve fiyat kontrolleri temel iktisat politikası araçlarını oluşturmaktadır. Hükümetler, bu politikalar aracılığıyla gelir dağılımında adaleti sağlamak, enflasyonu önlemek, işsizlik seviyesini azaltmak ve belirli malların üretiminin teşvik edilmesi gibi hedeflerine ulaşmaktadır (Savaş, 1998, s. 165). Para politikası, bir ekonomide mevcut para miktarının ya da parayı kiralamanın bedeli olan faizin, iktisat politikası

hedeflerine ulaşabilmek amacıyla ayarlanması işlemidir (Paya, 2013, s. 450). Para politikası araçları kullanılarak ekonomideki likidite düzeyinin ayarlanması aşamasında tercih edilen iktisat politikası hedefi belirleyici bir rol üstlenmektedir. Hâsıla düzeyinin çoğaltılması amaçlandığında, likidite seviyesinin arttırılması uygun bulunurken, fiyat istikrarı hedefi diğer uygulamalara nazaran daha temkinli davranılmasını gerekli kılmaktadır (Erdoğan, 2004, s. 33).

Maliye politikası bir ekonomide kamu kesiminin, kendisine ait gelir, gider ve borçlarını kontrol edebilmek ve yönlendirmek için almış olduğu tedbirlerin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde maliye politikaları ekonomik istikrarın sağlanması, kaynakların dağıtımı süreci ve gelirlerin paylaşılması olarak üç işlev üstlenmektedir (Paya, 2013, s. 417). Devlet, kamu gelir ve harcamaları üzerinde birtakım değişiklikler yaparak ekonomiye doğrudan müdahale etmektedir. Kamu gelirleri ve kamu harcamaları politikaları vasıtasıyla bireylerin gelir ve harcama düzeylerine doğrudan müdahale edilebilir (Erdoğan, 2004, s. 35).

Döviz kuru politikası, maliye ve para politikalarının etkililiğini belirleyici olan iktisat politikası aracıdır. Günümüz ekonomilerinde döviz kuru politikaları, maliye ve para politikalarının hâsıla düzeyi üzerindeki etkilerini ortaya çıkaran temel bir araç konumundadır. Sabit kur rejimi ve esnek kur rejimi olmak üzere iki temel kur rejimi bulunmaktadır (Erdoğan, 2004, s. 37). Ödemeler bilançosu denkliğinin sağlanması veya ülkenin mevcut döviz stoklarının korunması amaçlanmaktadır (Savaş, 1998, s. 90). Fiyat ve ücret kontrolleri, dolaysız kontrol araçları olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle fiyat ve ücret kontrolleri doğrudan müdahale anlamını taşımaktadır. Genel olarak uzun süreli ekonomik istikrarsızlıklar veya kriz ortamlarından kurtulabilmek amacıyla arz ve talebin kontrol altına alınması süreci olarak belirtilmektedir (Erdoğan, 2004, s. 38). Ücret kontrolleri gelir dağılımında adalet ve fiyat istikrarının sağlanması amaçlarıyla uygulanmaktadır.

İktisadi Akımların Siyaset ve Ekonomi İlişkileri

İktisat teorisinin tarihsel gelişimi içerisinde farklı iktisat akımlarının kamu kesiminin ekonomi içerisindeki büyüklüğüne olan farklı bakış açıları ekonomi ve siyaset ilişkilerine de sirayet etmiştir. Ekonomi ve siyaset ilişkilerini devlet müdahalesi perspektifi ile yorumlayan iktisadi yaklaşımlar, devlet müdahalesini savunan yaklaşımlar ve devlet müdahalesinin gerekmediğini temel alan yaklaşımlar olarak iki grupta incelenmektedir. Devlet müdahalesini savunan yaklaşımlar Keynesyen görüşü benimsemektedir. Ekonomilerin kendiliğinden işleyiş sürecine müdahale edilmediği durumlarda büyük iktisadi sorunların oluşabileceğini öne süren yaklaşımlardır. İkinci grup ise, Klasik, Monetarist ve Yeni Klasik iktisadi düşünce yaklaşımlarından oluşmaktadır. İkinci grupta yer alan teoriler, devlet müdahalesinin gerekli olmadığını ve devlet müdahalelerinin işleyiş sürecini olumsuz etkilediğini savunan yaklaşımlardır (Erdoğan, 2004, ss. 9-10).

Klasik Yaklaşım

1929 Dünya Buhranına değin iktisadi süreçlere yön veren makro teoridir. Klasik yaklaşım, ekonominin daima tam rekabet şartlarında tam istihdam düzeyinde otomatik olarak dengeye geleceğini öne sürmektedir. Fiyat mekanizması aracılığıyla oluşacağı ifade edilen genel denge

durumunda, ekonomik krizlerin de oluşmayacağı varsayılmaktadır (Erim, 2011, s. 62). Klasik yaklaşıma göre ekonominin bütününü arz kavramı yönlendirmektedir, talep ise arza uyum sağlayan bir yapıdadır. Para yalnızca bir değişim aracı ve ekonomik bir örtü olarak işlem güdüsü ile eşleştirilmiştir. Ücretler ve piyasa fiyatları aşağı ve yukarı yönlü olarak tam esnek biçimde hareket etmektedir. Bu sebeple bir ekonomide var olan tüm kaynaklar etkin bir şekilde kullanılacak ve ekonomi tam istihdam durumunda denge içinde bulunacaktır (Küçükkalay, 2008, ss. 211-213).

Klasik yaklaşıma göre, arz ve talep mekanizmalarının işleyişleri üretim ve işsizlik düzeyleri gibi sorunları kendiliğinden çözebilmektedir. Bu anlayışa paralel olarak asgari ücret, sendikalar vb. yasal ve kurumsal düzenlemeler ekonomide oluşan atıl kapasite ve mevcut işsizliğin tek sorumlusu olarak kabul edilmektedir. Ekonominin kendi kendine işlerliği sisteminin önüne geçebilecek tüm yasal ve kurumsal düzenlemelerin bertaraf edilmesi neticesinde, ekonomiler otomatik şekilde kendiliğinden dengeye gelebilecektir (Savaş, 1998, s. 165). Yani kendiliğinden işleyecek olan bir görünmez el sistemi vasıtası ile tüm ekonomik süreçlerin aksamadan devam ederek düzenleneceği ve aksaklıkların ortadan kalkacağı öne sürülmektedir (Küçükkalay, 2008, s. 198).

Piyasa mekanizmasının doğal düzeni nedeniyle fiyat istikrarının sadece geçici olarak bozulabileceği varsayılmaktadır. Bu bağlamda maliye politikaları için kullanılan mali araçlar para politikalarının birer aracı kabul edilmiştir ve istikrarsızlıkları önlemede maliye politikaları değil para politikaları etkindir (Ulusoy, 2007, s. 45). Klasik yaklaşımda istihdam düzeyi, çıktı miktarı gibi faktörler talep düzeyindeki değişimlerden değil bütünüyle ekonominin arz cephesi tarafından yönlendirilmektedir. Bu sebeple siyasal iktidarın ekonomide yer alan talep cephesi ile ilgili değişimleri manipüle etmesi toplam arzın kısa dönemde sabit olması nedeni ile çıktı miktarını değiştirmez (Erdoğan, 2004, s. 10). Klasik yaklaşım iktisat politikası araçlarından yalnızca para politikası araçlarına önem vermektedir (Savaş, 1998, ss. 191-193).

Keynesyen Yaklaşım

Keynesyen sistem, 1929 Dünya ekonomik buhranı ile ortaya çıkan şiddetli depresyon ve kitlesel işsizliğin bertaraf edilmesi konusunda Klasik yaklaşımın yetersiz kalması ile arz yanlı teorilerin yerine talep yanlı politikaların ön plana çıkarıldığı iktisadi yaklaşımdır (Ulusoy, 2007, s. 49). Keynesyen düşünce sisteminde iki temel varsayım ön plana çıkmaktadır. Bu varsayımlar: makro çözümler ve ekonomik sürecin talep yanlı yapısıdır. Keynes'e göre, efektif talep düzeyindeki yetersizlikler ekonomik istikrarsızlıkların oluşumunun temel nedenidir. Bu sebeple devletler depresyon gibi istikrarsızlık süreçlerinde telafi edici politikalar ile ekonomiye müdahale etmelidir (Küçükkalay, 2008, s. 297).

Keynesyen yaklaşım, ücretlerin azalma yönünde esnek olmaması nedeni ile ekonomilerin kendiliğinden ve daima tam istihdam seviyesinde olmasının mümkün olmadığını bu sebeple devletin ekonomiye müdahalesinin gerekli olduğunu savunmaktadır (Bocutoğlu, 2012, s. 252). Keynesyen yaklaşımda ücret düzeyleri, işçilerin örgütlenmeleri ya da birtakım yasal düzenlemeler nedeniyle düşme yönünde iken rijit, artış yönünde ise esnektir ve nominal ücret düzeyinde aşağı yönlü düşüşler mümkün değildir. Bu bağlamda tam istihdam düzeyi geçerli değildir. Klasik yaklaşımın otomatik stabilizatör yaklaşımı gereği ücret ve fiyatların tam esnek

olmaları ve ekonomide işsiz bulunamayacağı yaklaşımı, Keynesyen teoride eleştiri konusu olmuş ve ekonomide sadece iradi işsizlerin değil gayri iradi işsizlerin de var olacağı kabul edilmiştir. (Küçükkalay, 2008, s. 293).

Keynesyen sistemde, piyasaların koordinasyon kabiliyetinin zayıf ve ekonomik düzenin istikrarsız olmasına karşın, politik düzenin oldukça istikrarlı ve kamu sektörünün de başarılı olduğu iddia edilmektedir. Politika yapıcıların tüm kararlarının doğru olduğu ve kesinlikle yanlış yapmayacakları öngörülmektedir. Politika yapıcılara yüklenen bu sınırsız bilgi ve güç savı nedeni ile ekonomik karar birimleri kendi kararlarından sorumlu değildir (Güvel, 2003, ss. 43-44). Keynes, depresyonist eğilimlerin oluşmasını önlemek amacıyla siyasal iktidarların kamu harcaması ve vergi politikası yoluyla toplam talebi uyarması gerektiğini belirtmektedir (Erdoğan, 2004, s. 11). Keynesyen yaklaşımda kısa dönem analizi yapılmıştır. Para, klasik yaklaşımdaki gibi sadece işlem amacı ile değil, değişim sürecinde işlem, gelecekteki ihtiyaçlar için ihtiyat ve tahvil fiyatlarındaki değişimden etkilenmemek için spekülasyon güdüsü ile üç şekilde talep edilmektedir (Erim, 2011, ss. 190-191).

Keynes'e göre, iktisadi süreçlerde oluşan konjonktürel dalgalanmalar toplam talep düzeyindeki ve hususi olarak da yatırım harcamalarındaki dalgalanmalar neticesinde oluşmaktadır. İktisadi durgunluk ve işsizliği önleyebilmek için uygulanması gereken çare toplam talep düzeyini arttırmak, enflasyon ile mücadele için gerekli olan çare ise toplam talep düzeyini azaltmaktır (Savaş, 1998, s. 166). Keynesyen teoride kritik başarı faktörü olan toplam talep seviyesinin yönlendirilebilmesi için maliye politikaları, uygulanması gereken iktisat politikası aracıdır (Erdoğan, 2004, s. 12). Keynes, sermayenin marjinal etkinliği ve likidite tuzağının faiz oranlarındaki düzeyden daha hızlı bir biçimde azalması sebebiyle, devlet tarafından izlenecek para politikalarının efektif talep düzeyini genişletemeyeceğini ve bu bağlamda maliye politikalarının tek etkin araçlar olduğunu ileri sürmektedir (Ulusoy, 2007, s. 51).

Monetarist Yaklaşım

1960'ların sonları ile Keynesyen yaklaşım, stagflasyon olgusunun yaşanması, Keynesyen teorilerin bu sorunu bertaraf edememesi ve teorinin mikro değişkenlerin ihmal edilerek yalnızca makro temeller üzerine inşa edilmesi gerekçeleri ile eleştirilmiştir (Şanlısoy, 2007, s. 14). Monetarist iktisat yaklaşımı Milton Friedman'ın 1946 yılında Chicago Üniversitesi'ne katılmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Keynes Devrimi neticesinde büyük bir yıkıma uğrayan Neo Klasik temeller, Monetarist yaklaşım tarafından yeniden sağlamlaştırılmıştır. A. Marshall'dan bu yana iktisat ekolünde ifade bulan önemli değişimlerin büyük bir bölümü devletin ekonomiye daha fazla müdahalesini özendirmiş, devletlerin ekonomiye olan müdahaleleri teorik bir temele oturtulmuştur. Monetarist yaklaşımda ise devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği anlayışı benimsenmiştir (Bocutoğlu, 2012, s. 293).
Monetarist yaklaşım, temel inceleme alanını para teorileri üzerinde yoğunlaştırmıştır (Küçükkalay, 2008, s. 371). Teoriye göre, serbest piyasa ekonomisi sisteminin kendi iç dinamikleri nedeniyle istikrarlı bir model olduğu belirtilmektedir (Ulusoy, 2007, s. 61). Monetarist görüş ekonomide üretim düzeyindeki artış ile para arzı artışı arasında paralellik bulunması gerekliliğini savunmaktadır. Bu bağlamda üretim düzeylerindeki artıştan daha yüzsek düzeyde oluşan parasal genişlemeler ekonomide oluşabilecek istikrarsızlıkların temel kaynağını oluşturmaktadır. Bahsi geçen bu istikrarsızlıkların bertaraf edilebilmesi için para arzındaki

artışlar, reel büyüme oranları dikkate alınarak belirli olan sabit bir oranda arttırılmalıdır. Para arzı düzeyindeki artışların kontrolü aynı zamanda siyasal otoritelerin de kontrolü anlamını taşıdığı için önem arz etmektedir (Erdoğan, 2004, s. 17).

Monetarist düşünce, istikrarsızlık durumlarında maliye politikalarının etkinsiz olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımda sürekli gelir tüketimin bir fonksiyonu olarak kabul edilmiştir. Maliye politikaları kapsamında kamu harcama düzeyi ve vergilendirmede yapılacak olan değişiklikler talep düzeyi üzerinde rastlantısal ve geçici bir etkiye sahip olacaktır. Sürekli gelir düzeyi ise uzun dönemleri baz alan ve istikrarlı bir kavramdır. Bu nedenle geçici gelir düzeylerini etkilemeye dönük politikalar sürekli gelir düzeylerine etki etmezler ve maliye politikaları tüketim düzeyini etkilemez (Ulusoy, 2007, s. 63). Ekonomik istikrarın bozulmasına neden olan faktörlerin büyük bölümü, para otoritelerinin kişi ve firmalar arasında ayrıma sebep olan keyfi uygulamalarından ileri gelmektedir. Monetarist yaklaşımda para politikaları etkin, maliye politikaları etkisizdir (Savaş, 1998, s. 215).

Yeni Klasik Yaklaşım

1970'li yıllardaki yüksek enflasyon ve işsizlik ortamında Keynesçi yaklaşıma tepki olarak geliştirilen iktisadi düşüncedir (Özer, 1998, s. 40). Yeni Klasik yaklaşım, Marjinalist ve Neo Klasik iktisadın prensiplerine bağlı olmakla beraber dayanmış olduğu başlıca ilkeler açısından bazı farklılıklar içermektedir (Bocutoğlu, 2012, s. 309). Monetarist iktisatçılar gibi Yeni Klasik iktisatçılar da devlet müdahaleli ekonomiye karşı çıkmaktadırlar. Bu yaklaşıma göre piyasalar Klasik yaklaşımda olduğu gibi otomatik stabilizatöre yani kendi doğal işleyişlerine bırakıldıklarında ekonomik istikrar sağlanmaktadır. Yeni Klasik iktisatçıların Monetarist iktisatçılardan farkı ise Phillips eğrisinin kısa dönemde geçerli olmadığını kabul etmeleridir (Erdoğan, 2004, ss. 17-18).

1930'larda Stockholm Beklentiler Okulu ile temelleri atılan Rasyonel Beklentiler Hipotezi, J. Munt tarafından 1961 yılında bilim dünyasına tanıtılmıştır. Lucas, Sargent ve Wallace, J. Munt'un rasyonel beklentiler hususundaki fikirlerini Yeni Klasik Yaklaşıma taşımışlardır (Erim, 2011, s. 223). Bu yaklaşımda bireyler rasyonel beklentiler odaklı hareket etmektedirler ve bireylerin sistematik hatalar yapması mümkün değildir (Erdoğan, 2004: 18). Yeni Klasik yaklaşım, ekonomideki kişi ya da firmaların piyasalar hakkında tam bilgi sahibi oldukları, kişi ya da firmaların beklentilerinin rasyonel olduğu, ücret ve fiyatların ise tam esnek olduğu temelleri üzerine kurulmuştur. Piyasadaki bireyler ekonomik kararlarını çok iyi biçimde bilgilendirilmiş olarak vermektedirler ve alacakları kararlar etkin ve rasyonel özellikler taşımaktadır. Sahip oldukları tüm bilgileri analiz ederek karar vermeleri nedeni ile beklentilerinde sistemli-sürekli olmayan hatalar yapabilirler (Ulusoy, 2007, ss. 83-84).

Yeni Klasik teoride temel yaklaşım, ekonomideki tüm ücret ve fiyatların aşağı ve yukarı yönlü esnek olduğuna dayanmaktadır. Bu varsayımdan hareketle Yeni Klasik teoride, rasyonel beklentiler ile ücret ve fiyatlardaki esneklik ekonomideki tüm piyasaların eşanlı dengesini meydana getirmektedir. Ekonomi, ücret ve fiyatların esnek olması nedeni ile dengede olacağından parasal genişlemeler üretim düzeyini değil yalnızca fiyatları arttırmaktadır. Ekonomide gerçekleşecek olan mali genişlemeler ise toplam talep düzeyinde kalacak biçimde yatırım harcamalarının ve özel tüketim miktarının azalmasına sebep olmaktadır (Erim, 2011, ss.

223-224). Bu varsayımdan hareketle ekonomi daima tam rekabet koşulları altında dengede bulunmaktadır. Oluşan denge fiyatı vasıtası ile piyasalar sürekli olarak temizlenmekte ve tam istihdam düzeyi sürekli olarak sağlanmaktadır. Bu nedenlerle devletin iktisat politikaları ile ekonomiye müdahalede bulunmasına gerek yoktur (Şanlısoy, 2007, ss 18).

Yeni Keynesyen Yaklaşım

1980 yılların başlarında yapmış oldukları incelemeler neticesinde Yeni Klasik yaklaşıma karşılık olarak Yeni Keynesyen yaklaşım biçiminde ifade edilen bir teori ortaya atan Keynesyen iktisatçılar, rasyonel beklentiler yaklaşımını kabul etmişler, ancak firmaların, tüketicilerin ve çalışanların fayda maksimizasyonu güdüsü ile rasyonel hareket ettiklerini kabul etmekle birlikte piyasaların kendiliğinden dengeye ulaşabileceği iddiasına da kuşku ile yaklaşmışlardır. Yeni Keynesyen yaklaşım, Keynesyen yaklaşım gibi devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşımı savunan iktisatçılar, hükümet politikalarının gelir seviyesinin yükseltilmesi açısından etkili olduğunu iddia etmişlerdir (Erdoğan, 2004, s. 20).

Monetarist teorilerin ve Yeni Klasik yaklaşımın, Keynesyen iktisada yönelik tenkitlerine yanıt vermek niyetinde olan Yeni Keynesyen yaklaşım, Keynesyen teorinin önemli derecede dikkate almadığı bir yaklaşımı ele almakta ve makro iktisadın mikro kökenlerini sorgulamayı ve çerçevelendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Yeni Keynesyenler, yeni mikro yaklaşımlar izdüşümünde dengesizlik sonuçları içeren makro modelleri geliştiren iktisatçılar olarak açıklanabilirler. Yeni Keynesyen yaklaşım, devlet müdahalesinin gerekliliği varsayımı ile toplam talep düzeyindeki dengesizliklerin devletin aktif ekonomi politikaları ile bertaraf edilebileceğini savunmaktadır. Keynesyen yaklaşımdan farklı biçimde maliye politikalarına değil, para politikalarına önem vermektedirler. Yeni Keynesyenler aktif maliye politikaları hususunda Keynesyen yaklaşıma nazaran daha ihtiyatlıdır. Bunun sebebi, hükümetin aktif politikalarının özel sektör aracılığıyla telafi edilmesi savının iddia edilmesidir (Şanlısoy, 2007, ss. 24-25).

Konjonktür Kavramının Genel Bir Değerlendirmesi

Konjonktür kavramı ile ilgili en detaylı çalışmalar ilk kez Arthur Burns ve Wesley Claire Mitchell tarafından yapılmıştır. Günümüzde de en kapsamlı ve sıklıkla kullanılan konjonktür kavramı bu iki bilim insanı tarafından tanımlanmıştır (Özer, 1998, s. 9). Bu klasik tanıma göre,
‘‘*Konjonktür, (ekonomik) faaliyetlerin ağırlıklı olarak firmalar tarafından organize edildiği ulusların toplam ekonomik faaliyetlerinde ortaya çıkan bir dalgalanma türüdür. Bir konjonktür dönemi, birçok ekonomik faaliyette aynı zamanda gerçekleşen genişleme, onu izleyen genel durgunluk ve daralma ve bir sonraki konjonktürün genişleme dönemiyle birleşen bir canlanma döneminden oluşur. Dalgalanmalar periyodik değil, tekrarlanan değişmelerdir, zaman olarak bir yıldan on veya yirmi yıla kadar değişir*.’’ (Aktaran: Özer, 1998, s. 10).
Konjonktürel dalgalanmalar kapsamında izlenen ekonomilerin, işsizlik ve yoksulluk süreçlerinden oluşan gerileme dönemlerini, refahın sağlandığı genişleme dönemlerinin takip ettiği saptanmıştır. Konjonktür devreleri gerileme, daralma, canlanma ve genişleme dönemleri olmak üzere 4 aşamadan oluşmaktadır (Parasız, 2015, ss. 220-221). Konjonktür dalgalanmaları tekrar eden ancak periyodik ve simetrik özellikler taşımayan süreçlerdir. Kısaca tekrar etmelerine karşın şiddetleri ve uzunlukları birbirinden farklıdır (Barutca, 2000, s. 3). Ekonomideki bunalım dönemlerini refah dönemlerinin, refah dönemlerini tekrar bunalım dönemlerinin takip etmesi ve

bu dalgalanmaların belirli süreler ile devam etmesi konjonktür teorilerinin oluşturulmasına sebep olmuştur. Konjonktürel dalgalanmaların detaylı olarak açıklanabilmesi için konjonktür devrelerinin de bilinmesi gerekmektedir (Dinler, 2013, s. 518). Genel hatlarıyla konjonktür devreleri:

1. **Genişleme Evresi:** Bu aşamada ekonomiler bütünü ile olmasa da hemen hemen tam kapasite ile çalışmaktadır. Atıl kapasite ve eksik istihdam seviyeleri düşüktür ve tüketicilerin harcama eğilimlerinde artış meydana gelmiştir. Ekonomik süreç ile ilgili olumlu bir ortam ve iyimser beklentiler bulunmaktadır (Parasız, 2015, s. 221). Genişleme aşaması boyunca, sanayi üretiminde gelişmeler gözlenir ve refah olgusu ile oluşan enflasyonist eğilim sonucu fiyatlarda artış yününde bir hareket meydana gelir (Barutca, 2000, s. 8).
2. **Daralma Evresi:** Bu aşamada, tüketiciler ve iktisadi aktörler tarafından harcama eğilimleri kısılmış, girişimcilerin oranları ve üretim miktarları azalmıştır. Ekonomik süreçle ilgili beklentiler iyimser tutumdan kötümser tutuma doğru değişim göstermiştir (Parasız, 2015, s. 221). Talep düzeyinde oluşan düşme neticesinde üretim, mili gelir ve istihdam düzeylerinde düşüş görülmektedir (Dinler, 2013, s. 521).
3. **Bunalım ve Kriz Evresi:** Bunalım ve kriz aşamasında piyasadaki aktörler sadece yiyecek, içecek, barınma gibi zorunlu faaliyetler ile tüketimlerini sınırlandırmakta; ev, arsa, gibi büyük yatırım kararlarını ertelemeyi tercih etmektedir. Benzer biçimde girişimciler de yatırım kararları alma konusunda erteleme kararında bulunmaktadır (Parasız, 2015, s. 221). Firmalar bazında iflas kararları ve küçülmelerde artış görülmektedir. Bu nedenlerle talep miktarında düşme ve ekonomide daralmalar meydana gelmektedir (Barutca, 2000, s. 10).
4. **Canlanma Evresi:** Canlanma aşaması, ekonomik faaliyetlerin hızlandığı aşama olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik süreç ile ilgili beklentilerin nispeten olumlu olduğu, iyimser beklentilerin hız kazandığı aşamadır (Parasız, 2015, s. 221). Krizden çıkışın işaretlerini gösteren canlanma aşamasında talep seviyesindeki artış üretim, istihdam ve milli gelir düzeylerinde de artışa sebep olmaktadır (Dinler, 2013, s. 520).

Politik Konjonktür Hareketleri Teorisinin Genel Çerçevesi

Politik konjonktürel dalgalanmalar ifadesi ilk kez Nordhaus (1975) tarafından kullanılmıştır. Nordhaus'a göre, oylarını en yüksek seviyeye çıkarmayı amaçlayan politikacılar, seçimler öncesinde mevcut ekonomiyi canlandıracak genişlemeci politikalar, seçimler sonrasında ise genişlemeci politikalar neticesinde meydana gelen etkileri bertaraf etmek amacıyla daraltıcı politikalar uygulamaktadır. Bu şekilde seçim dönemlerini içerecek biçimde ekonomide bir dalgalanma oluşmaktadır (Özkan & Tarı, 2010, s. 224). Politik Konjonktür teorileri, seçimler öncesinde genişleme yönlü politikalar, seçimler sonucunda daraltıcı politikalar uygulayan politikacıların ekonomik dalgalanmalara neden olduğunu öne süren görüştür (Özer, 1998, s. 91).
Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisinin esas dayanağı, ekonomik döngüler ile siyasi döngüler arasında bulunan ilişkidir. Ekonomik ve siyasi döngü arasındaki bu etkileşim, ekonomi politikalarının seçimler yolu ile iktidara gelmiş olan siyasi otoriteler tarafından oluşturulmasından ileri gelmektedir (Sezgin, 2007, s. 138). Politik Konjonktür Teorileri, rasyonel beklentiler öncesi ve rasyonel beklentiler sonrası olmak üzere iki gelişim evresinden oluşmaktadır. "Geleneksel Partizan Politik Konjonktür Teorisi" ve "Geleneksel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi" teorinin ilk evresini, "Rasyonel Partizan Politik Konjonktür Teorisi" ve

“Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktür Teorisi” ise teorinin ikinci evresini oluşturmaktadır (Eryılmaz & Murat, 2016, s. 248).

Politik konjonktür teorisi savunucularına göre, ekonominin yönü hakkındaki hususlar kamuoyu tarafından ciddi biçimde takip edilmektedir. Bu ilginin farkında olan politikacılar da seçim dönemlerinde ekonomi üzerindeki ilgiyi politik bir algıya dönüştürme perspektifi ile seçim öncesi dönemde gelir ve istihdam düzeyini arttıran uygulamalarda bulunmaktadırlar. Fakat seçimler bitip tekrar iktidar olduklarında seçim öncesi algı politikalarının tam tersi uygulamalara dönüş gerçekleştirmektedirler. Politikacıların uygulamalardaki ani şekilde gelişen bu farklı tutumları konjonktürel dalgalanmalara sebep olmaktadır (Özer, 1998, s. 91).

Seçim dönemlerinde hükümetler tarafından izlenen genişletici politikalar nedeni ile oluşan talep şokları neticesinde, ekonomide bir canlanma yaratılmaktadır. Bu canlanma neticesi ile ücretler artarak istihdam seviyesi yükselir, işsiz sayısı azalır. Politika yapıcılar seçmenler üzerinde bilinçli olarak yaratılan bu olumlu havanın oy yoluyla kendilerine dönmesini beklemektedir. Görüldüğü üzere, politik nedenler ile oluşan konjonktür dalgalanmaları, politikacıların iktidarlarını devam ettirebilmeyi amaçladıkları için menfaatçi düşünceleri ile hareket ettikleri iddiasına dayanmaktadır (Dinler, 2013, ss. 527-528).

Politik konjonktür teorilerinin çıkış noktası iktisadi süreçlerde gözlenen konjonktürel dalgalanmalara alternatif bir açıklama getirmektir. Teoride, makroekonomi ile politika arasındaki etkileşimlerin seçimlerin kazanılması ya da kaybedilmesi hususunda aldığı görevler ve bu mekanizmalar arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır (Şanlısoy, 2007, s. 86). Demokratik rejimlerde periyodik aralıklarla uygulanan seçim dönemlerinde, iktidar olan hükümetlerin en önemli kozları kamu harcamalarını kendi yararlarına olabilecek şekilde kullanabilmeleridir (Dinler, 2013, s. 527). Politikaların uygulanması aşamasında başrol alan kuruluşların bağımsız bir yapıya kavuşturulmaları ve görev sürelerinin yasalar ile denetim altına alınması politik konjonktürel dalgalanmaların önlenebilmesi hususunda kritik başarı faktörlerini oluşturmaktadır (Özer, 1998, s. 94).

Birinci Evre: Rasyonel Beklentiler Öncesi Politik Konjonktürel Dalgalanmalar

Politik konjonktür dalgalanmalar alanında ele alınmış olan çalışmalar incelendiğinde konuya ilişkin literatürün iki evre üzerinde temellendirildiği görülmektedir (Özkan & Tarı, 2010, s. 224). 1970’li yılların ikinci yarısında Nordhaus ve Hibbs iki farklı açıdan konjonktür açıklamasında bulunmuştur. Nordhaus (1975), yeniden seçilme endişesi içindeki ‘‘*fırsatçı*’’ politikacıların neden olduğu konjonktür ile ilgilenmiştir. Hibbs (1977) ise, göreve gelmeleri ile sistematik biçimde farklı politikalar amaçlayan, ‘‘*partizan*’’ partilerin belirlediği konjonktür ile ilgilenmiştir. Rasyonel beklentiler öncesi modeller, politik konjonktür teorilerinin ilk evresini oluşturmaları nedeni ile geleneksel yaklaşımlar olarak da isimlendirilmektedirler İlk evrede yer alan fırsatçı ve partizan modellerin her ikisi de adaptif (uyarlayıcı) beklentiler temelinde analizlerde bulunan, rasyonel beklentiler öncesi modellerdir. (Erdoğan, 2004, ss. 50-51). İlave olarak her iki modelde yer alan seçmenlerin oy verme kararlarını geçmişe dönük aldıkları varsayılmaktadır (Telatar, 1998, s. 40).

Nordhaus Yaklaşımı: Fırsatçı Konjonktürel Dalgalanmalar

Fırsatçı politik konjonktürel dalgalanmalar, seçimleri kazanma arzusunda olan iktidar partilerinin, amaçlarına ulaşabilmek amacıyla mevcut ekonomiyi manipüle etme çabaları neticesinde meydana gelen devresel dalgalanmalardır (Sezgin, 2007, s. 138). İlk defa W. Nordhaus (1975) tarafından ele alınan fırsatçı konjonktürel dalgalanmaların temel varsayımları: ekonominin Phillips eğrisi ile tanımlanması, enflasyon beklentilerinin adaptif özellikte olması, siyasi otoritelerin enflasyonu doğrudan kontrol edebilmesi, politikacıların sadece fırsatçı yaklaşımlar ile hareket etmesi ve partizan özellikler taşımaması, seçmenlerin oylama süreçlerinde kararlarını geçmişe dönük almaları ve seçim zamanlarının dışsal olmak üzere sabit tutulması şeklinde altı başlıkta açıklanmaktadır (Telatar, 1998, ss. 40-41).

Nordhaus' un fırsatçı konjonktürel teorisine göre, seçmenler, rasyonel olmayan, adaptif beklentiler ile hareket eden, geçmişi hızla unutan, miyop özellikleri ile zayıf bir hafızaya sahip, sistematik bilgi düzeyinde ve ortalama bireyler olarak açıklanmaktadır (Nordhaus, 1989, s. 57). Fırsatçı modele göre siyasiler, partizan amaçlar ile hareket etmemektedir. Yalnızca seçimlerde galip gelebilmek için her türlü manipülasyon seçeneğini uygulayabilmektedir (Özkan & Tarı, 2010, s. 224). Nordhaus'a göre, politikacılar oylarını maksimize ederek yalnızca seçimleri kazanabilmek amacıyla fırsatçı şekilde hareket etmekte ve seçmenlere uygun politikaları izlemektedir (Nordhaus, 1989, s. 61).

Nordhaus, seçmen ve politikacıların davranışlarından hareketle, iktidardaki hükümetlerin tekrar seçilebilme kaygısının uzun dönemlerde makroekonomik olarak optimum olmayan birtakım kazançlara öncelik tanınmasına sebep olacağını savunmaktadır (Erdoğan, 2004: 55). Bu nedenle siyasiler, seçim öncesinde seçmenlerin ulaşmayı hedeflediği ekonomik koşulları yaratma eğilimindedirler. Şüphesiz ki böyle bir gayretin seçim sonucunda ortaya çıkan maliyetleri bulunmaktadır. Bununla birlikte seçmenler geçmiş deneyimlerinden ders almamakta ve bir sonraki seçime kadar önceki seçim sonrasında katlanmak durumunda oldukları resesyonu hızlı bir şekilde unutmuş olmaktadırlar. Seçmenlerin ileriyi göremeyen bu yapıları, iktidardaki partinin her seçim döneminde benzer biçimde seçmenleri kandırarak tekrardan seçilmesine olanak tanımaktadır (Şanlısoy, 2007, s. 91).

Fırsatçı konjonktürel teoriye göre, politika aracı olan para ve maliye politikalarının fırsatçı modelin varsayımı gereği iktidar partileri tarafından etkin bir şekilde kullanıldığı varsayılmaktadır (Nordhaus, 1975, s. 172). Fırsatçı teoriye göre, hem para hem de maliye politikalarının siyasal iktidarın kontrolünde olması ekonominin şartlara bağlı olarak daha kolay manipüle edilmesine olanak sağlayacaktır. Bu durum siyasi iktidarların sebep olabilecekleri birtakım politik konjonktürel hareketlerin oluşabilmesi bakımından son derece önem taşımaktadır. Fırsatçı davranışlar sergileyen siyasi iktidarların, iktidarda kalabilme ya da yeniden seçilebilme amacıyla izleyecekleri genişletici iktisat politikaları, beklenmeyen enflasyonun kısa dönemde işsizlik oranının doğal seviyesinden uzaklaşması ile ortaya çıkar (Erdoğan, 2004, ss. 55-59).

Hibbs Yaklaşımı: Partizan Konjonktürel Dalgalanmalar

Douglas Hibbs (1977) tarafından geliştirilen partizan politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi, Nordhaus tarafından belirlenen fırsatçı modelin bir önceki bölümde açıklanan temel varsayımlara dayanmaktadır. Ancak partizan dalgalanmalar yaklaşımında, fırsatçı yaklaşımdan farklı olarak politikacıların fırsatçı değil partizan davranışlar sergiledikleri ve seçmenlerin partiler arasında oluşan partizan farklılığın bilincinde oldukları kabul edilmektedir (Telatar, 1998, s. 45). Hibbs, geliştirmiş olduğu modelde siyasi partilerin kendi partizan iktisadi hedeflerini izlediklerini, politik ideolojilerinin tek amaç ve motivasyon kaynağı olduğunu kabul etmektedir (Şanlısoy, 2007, s. 95).

Partizan modele göre, politikacılar partizanca yaklaşım ile kendi seçmen grubunun çıkarları doğrultusunda hareket etmeye çalışmaktadırlar (Özkan & Tarı, 2010, s. 224). Bir diğer ifade ile, siyasi partiler reel ve nominal iktisadi performans düzeyine verdikleri önem açısından birbirlerinden farklı bakış açılarına sahiptir (Erdoğan, 2004, s. 61). Partizan konjonktürel dalgalanmalar teorisi, siyasi partilerin makroekonomik neticeler hususunda farklı yaklaşımlara sahip olduğunun temel alınması nedeni ile fırsatçı konjonktürel dalgalanmalardan farklılık arz etmektedir. Partizan yaklaşımda, siyasi partiler yeniden seçilebilmek için ekonomiyi manipüle etmemektedir (Telatar, 1998, s. 47).

Hibbs, siyasi ideolojiler açıdan farklılık arz eden siyasi partilerin ekonomik tercihler yönünden de farklılıklar arz ettiklerini ve konjonktürel dalgalanmalara sebep olan araçların farklılaşmasına neden olduklarını belirtmektedir (Hibbs, 1977, ss. 1470-1471).

Bu anlayış temeli ile muhafazakâr görüşlü partilerin enflasyona, sosyalist görüşlü partilerin ise işsizliğe önem verdiklerini açıklamaktadır. Bu duruma bağlı olarak siyasal süreç içerisinde değişim gösteren partiler ve bu partilerin ekonomik kararları mevcut ekonomilerde politik konjonktürel dalgalanmalara neden olacaktır (Bakırtaş, 1998, s. 49). Siyasi iktidarlar, fırsatçı yaklaşımda olduğu gibi sadece iktidarda kalmak ya da iktidara gelebilmeyi değil, seçmen tabanlarının beklentilerinin karşılanmasını önemsemektedir. Rasyonel beklentiler öncesi fırsatçı ve partizan yaklaşımların temel farkı da bu noktada şekillenmektedir (Erdoğan, 2004, ss. 63-64).

İkinci Evre: Rasyonel Beklentiler Sonrası Politik Konjonktürel Dalgalanmalar

Politik konjonktürel dalgalanmalar teorilerinin gelişiminde ikinci evre, makroekonomi literatürüne devrim niteliğinde bir giriş ile eklenen rasyonel beklentiler ile şekillenmiştir. 80'li yılların ortaları ile gelişen ikinci evrede Cukierman ve Meltzer (1986), Rogoff ve Sibert (1988), Rogoff (1990), Persson ve Tabellini (1990) çalışmalarını rasyonel fırsatçı modeller üzerine geliştirmiş, Alesina (1987) ise rasyonel partizan model üzerinde çalışmıştır. (Telatar, 1998, s. 40). İkinci evre, rasyonel beklentiler hipotezinin geçerli olduğu durumlarda bile partizan ya da fırsatçı davranış eğilimlerinin oluşabileceğini ortaya koymaya çalışan modelleri içermektedir. Bu modeller, rasyonel fırsatçı modeller ve rasyonel partizan modeller olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir (Erdoğan, 2004, s. 65).

Rasyonel beklentilerin makroekonomik sürece dahil edilmesi ile pür politik konjonktür teorilerinin sorgulanma süreci başlatılmıştır. İkinci evre olarak ayrılan bu aşamada politika

ekonomi ilişkileri, seçmen ve iktidar tercihlerinin karşılıklı stratejik hareketleri ve oyun teorileri ile ele alınmaya başlanmıştır (Telatar, 1998, s. 47). Rasyonel beklentiler sonrası fırsatçı ve partizan yaklaşımların, rasyonel beklentiler öncesi fırsatçı ve partizan yaklaşımlardan en temel farklılığı, rasyonel beklentiler teorisinin politika etkisizliği kavramını ve rasyonellik ilkesini modele dâhil etmelerinden ileri gelmektedir. Politika etkisizliği ve rasyonellik varsayımı, iktisadi süreçleri etkilemenin sistematik olarak güç olduğu ve politik içerikli vasıtalar ile oluşturulabilecek ekonomik dalgalanmaların söz konusu olamayacağı sonucunu taşımaktadır (Erdoğan, 2004, s. 66).

Rasyonel Fırsatçı Politik Konjonktürel Dalgalanmalar

Rasyonel fırsatçı konjonktürel dalgalanmalar, Nordhaus'un temel fırsatçı modeline rasyonel beklentiler varsayımının uygulanması durumunda da geçerli olabileceğini savunmaktadır (Snowdon & Vane, 2005, s. 537). Rasyonel fırsatçı modelin varsayımları Nordhaus modelindeki temel varsayımlara paraleldir. Ekonominin Phillips eğrisi ile tanımlanması, siyasi otoritelerin enflasyonu doğrudan kontrol edebilmesi, politikacıların sadece fırsatçı yaklaşımlar ile hareket etmesi ve partizan özellikler taşımaması, seçim zamanlarının dışsal olmak üzere sabit tutulması varsayımları benzerdir. Nordhaus modelinden farklı olarak seçmenler rasyonel beklentilere sahiptirler ve siyasi partilerin ekonominin yönetimi hususundaki beceri düzeylerinin etkinliği dışındaki tüm bilgilere hâkimdirler. Oy verme sürecinde ise rasyonel kararlar vererek, kendilerine en yüksek fayda düzeyini yaratacak şekilde ve geleceği düşünerek hareket etmektedirler (Telatar, 1998, ss. 47-48).

Rasyonel fırsatçı modelin varsayımlarının geçerliliği seçmenler ve politikacılar arasındaki asimetrik bilgi, rasyonel ihmalkârlık ve seçmen tercihlerinde zamanlar arası kutuplaşma olmak üzere üç başlıkta açıklanmaktadır (Aktaran: Çinko, 2005, s. 328). Seçimler öncesinde iktidarda olan hükümetler, vergi gelirlerini arttırmaksızın yeni hizmetler, kamu malları ve transferler sağlayarak ve bu genişlemeci politikalardan kaynaklanabilecek sonuçları ortadan kaldırarak seçmenleri etkilemeye çalışmaktadır (Alesina, 1989: 63). Ancak ekonomide rasyonel seçmenlerin var olması fırsatçı davranışların tamamen ortadan kaldırılması anlamını taşımamaktadır. Siyasi iktidarların vergi oranlarını düşük düzeyde tutarak, kamu hizmetlerini düşük miktarlı kamu gelirleri ile karşılamaları iktidarın asimetrik bilgi avantajlarını kullanmaları ile mümkün olmaktadır (Erdoğan, 2004, s. 72).

Politikacılar ve seçmenler arasında asimetrik bilginin olması, politikacıların kendi yeterlilik düzeyleri hakkında seçmenlerden daha fazla bilgi sahibi olması durumunu açıklamaktadır. Siyasiler bu avantajı kullanıp seçmenlere yeterli görünmeye çalışarak fırsatçı politik konjonktürel dalgalanmaların oluşmasına neden olabilirler. Ancak rasyonel fırsatçı varsayım gereği rasyonel seçmenler ve siyasilerin fırsatçı eğilimleri bu dalgalanmaları sınırlayıcı etkiler meydana getirir. Diğer bir taraftan açık bir şekilde fırsatçı eğilimler içindeki politikacıların seçimler yolu ile cezalandırılacakları belirtilmektedir. Bu bağlamda rasyonel fırsatçı dalgalanmalar, Nordhaus dalgalanmalarına nazaran daha düzenli, daha kısa süreli ve daha düşük boyutlarda bir yapı göstermektedir (Aktaran: Çinko, 2005, s. 328). Özetle politika yapıcılar geleneksel modelde olduğu gibi rahat hareket edememekte ve ekonomi içerisinde oluşturacakları genişleyici ve daraltıcı politikaları önceden planlayarak gerçekleştirememektedir. (Erdoğan, 2004, s. 68).

Alesina Yaklaşımı: Rasyonel Partizan Politik Konjonktürel Dalgalanmalar

Rasyonel partizan politik konjonktür teorisi, Hibbs'in (1977) geleneksel partizan yaklaşım teorisine rasyonel beklentiler hipotezi ve oyun teorisinin uygulanması sonucu Alesina (1987) tarafından geliştirilmiştir (Şanlısoy, 2007, s. 102). Rasyonel partizan modelin varsayımları, fırsatçı modeldeki temel varsayımlara paraleldir. Ekonominin Phillips eğrisi ile tanımlanması, siyasi otoritelerin enflasyonu doğrudan kontrol edebilmesi, politikacıların sadece partizan yaklaşımlar ile hareket etmesi ve fırsatçı özellikler taşımaması, seçmenlerin siyasi partiler arasındaki farklılıkların bilincinde olması ve seçim zamanlarının dışsal olmak üzere sabit tutulması varsayımları benzerdir (Telatar, 1998, ss. 50-51).

Alesina'nın rasyonel partizan yaklaşımdan farklı olarak fırsatçı yaklaşımda, istihdam ve üretim düzeylerindeki farklılıklar sürekli nitelikler arz etmekte ve bu düzey farklı siyasi iktidarların görev sürelerince fiilen artış göstermektedir. Rasyonel partizan teoriye göre ise üretim ve istihdam düzeylerindeki farklılıklar geçici nitelikler arz etmekte ve bu değişikliğin bir iktidar değişiminin hemen ardından meydana gelmesi gerektiği savunulmaktadır. Hibbs' in partizan modeli ve rasyonel partizan modeldeki seçmenler miyop özellikler göstermemekte, partiler arasındaki farklılıkları doğru biçimde algılayarak oy verme süreçlerini bu koşulları dikkate alarak gerçekleştirmektedir (Karaçor & Saraç, 2004, s. 107). Hibbs' in partizan yaklaşımdan farklı olarak seçmenler, rasyonel beklentilere sahiplerdir ve kararlarını geleceği dikkate alarak vermektedir (Telatar, 1998, ss. 50-51).

Rasyonel fırsatçı modele göre, seçim sonuçlarının belirsizliği kısa dönemli politik dalgalanmalara neden olmaktadır. Alesina'ya göre, seçim öncesi dönemde, gelecek iktidarın nasıl bir politika izleyeceğinin belirsiz olması iktisadi birimlerin tahminleri yoluyla ortalama bir enflasyon beklentisi oluşturmasına neden olmaktadır. İktisadi birimlerin gelecek dönemde oluşabilecek enflasyon oranını tahminleme süreci her seçimin tahmin edilenden farklı yeni bir enflasyon oranının oluşması ihtimalini arttırır (Erdoğan, 2004: 79). Başka bir ifade ile teorinin çıkış noktası, partizan politikacıların yer aldığı bir ekonomik süreçte seçimlerden kaynaklanan belirsizliklerin, beklentiler üzerinde de belirsizlik meydana getirmesidir. Rasyonel partizan modeldeki politik konjonktürel dalgalanmalar, seçimler öncesinde, seçim sonuçlarının belirsizliğinden ileri gelmektedir (Şanlısoy, 2007, s. 102).

SONUÇ

Geçmişten günümüze politika ve ekonomi ilişkilerinin yönü ve tahlili iktisadi düşünce teorilerinin de temel konusunu oluşturmuş ve literatür devletlerin ekonomiye müdahalesinin gerekli olduğu yaklaşımlar ve devlet müdahalelerinin istenmediği yaklaşımlar olmak üzere iki temel süreçte şekillenmiştir. Politika ve ekonomi ilişkilerinde kullanılan temel araçlar: para politikası, maliye politikası, döviz kuru politikası, ücret ve fiyat kontrolleri olarak sıralanmaktadır. Siyasi iktidarlar belirlemiş oldukları enflasyonu önlemek, işsizliği azaltmak, gelir dağılımında adaleti sağlamak gibi hedeflerine ulaşabilmek için iktisadi araçları kullanmaktadır. İktisadi düşünce yaklaşımlarının devletin konumuna yüklediği görevlere göre iktisadi araçların kullanımı ve politika türleri farklılık arz etmektedir.

Klasik yaklaşıma göre, devletin ekonomiye müdahale etmesi uygun değildir. Ekonominin doğal düzeninin tüm istikrarsızlıkları düzenleyeceği savunulmuştur. Klasik yaklaşımda, maliye politikalarının para politikalarının bir aracı olduğu kabul edilmiş ve sadece para politikalarına önem verilmiştir. Monetarist yaklaşımda ise devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği anlayışı benimsenmiştir ve para politikaları tek etkin araç olarak kabul edilmiştir Yeni Klasik teoride de devlet müdahaleli ekonomiye karşı çıkılmaktadır. Teoriye göre, ekonomideki birey ve firmalar rasyonel beklentilere sahiptir ve ücret ve fiyatlardaki esneklik ekonomideki tüm piyasaların eşanlı dengesini meydana getirmektedir. Bu sebeple ekonomi daima tam rekabet koşulları altında dengededir ve devletin iktisat politikaları ile ekonomiye müdahale etmesine gerek bulunmamaktadır.

Keynesyen yaklaşıma göre, Klasik yaklaşımın tersine ücret ve fiyatlar birtakım yasal düzenlemeler nedeni ile düşme yönünde iken rijit yapıdadır ve ekonomik denge kendiliğinden kurulamamaktadır. Bu dengenin sağlanabilmesi için devlet müdahalesine gerek bulunmaktadır. Keynesyen sistemde kritik başarı faktörü olan toplam talep düzeyinin yönlendirilebilmesi için maliye politikaları uygulanması gereken iktisat politikası aracıdır. Yeni Keynesyen yaklaşımda, rasyonel beklentiler teorisinden hareket edilmekle birlikte piyasaların kendiliğinden dengeye geleceği hususu kabul edilmemiş ve devlet müdahalesinin gerekli olduğu savunulmuştur. Keynesyen yaklaşımdan farklı olarak maliye politikalarına değil para politikalarına önem verilmiştir.

Politika ve ekonomi ilişkileri üzerine temellenen teoriler 70'li yıllar itibari ile geliştirilmeye başlanmıştır. Politik konjonktür teorileri ile ilgili çalışmalar ilk kez Nordhaus (1975) tarafından ele alınmış ve literatür rasyonel beklentiler öncesi fırsatçı ve partizan modeller ve rasyonel beklentiler sonrası fırsatçı ve partizan modeller olmak üzere iki temel evrede şekillendirilmiştir. Politik konjonktürel dalgalanmalar teorisinin esas dayanağını ise ekonomik süreçler ve siyasi süreçler arasındaki ilişkiler ve bu ilişkiler sonucu oluşan politik konjonktürler oluşturmaktadır. Konjonktür devreleri gerileme, daralma, canlanma ve genişleme dönemleri olmak üzere 4 aşamadan oluşmaktadır. Konjonktür dalgalanmaları tekrar edebilen fakat zamanlama süreçleri farklılık arz eden ilave olarak birbirlerinden farklı özellikler taşıyan süreçler şeklinde meydana gelmektedir.

Nordhaus'un fırsatçı modelinde, seçmenlerin rasyonel olmadıkları ve ekonominin gelişme seyri üzerinde yeterince değerlendirme yapabilecek bilgi düzeyine sahip olmadıkları ilave olarak miyop özellikler göstererek, geçmişi çabuk unutan ve kandırılmaya müsait bireyler oldukları savunulmaktadır. Bu bağlamda seçmenler geçmişten ders almamakta ve siyasiler de inandırıcılıklarını kaybetmemektedir. Nordhaus modelinde, siyasiler yeniden seçilebilmek için fırsatçı davranarak ekonomiyi manipüle etmekte ve konjonktürler bu sebeple oluşmaktadır. Hibbs'in modelinde ise, seçmenler partiler arasındaki farklılıkların bilincindedir. Siyasiler partizan eğilimler ile kendi seçmen kitleleri yararına hareket etmektedir ancak ekonomiyi manipüle etmemektedir. Hibbs modelindeki konjoktürler iktidarın el değiştirmesi neticesinde oluşmaktadır.

İkinci evre rasyonel fırsatçı ve rasyonel partizan modellerde seçmenler rasyonel beklentiler ile hareket etmekte ve gelecekle ilgilenmektedir. Rasyonel fırsatçı modelde, seçmenler oylama sürecinde geçmişi unutarak, miyop özellikler ile değil, şimdiki tercihleri ve gelecekteki tercihleri

arasında kıyaslama yaparak hareket etmektedir. Rasyonel fırsatçı modelde, asimetrik bilgi sebebi ile hükümetler kısa süreli fırsatçı politikalar aracılığıyla ekonomiyi manipüle edebilmektedir ve politik konjonktürlere neden olabilmektedir. Ancak seçmenlerin rasyonel eğilimleri bu manipüleyi sınırlayıcı etki yaratmaktadır. Rasyonel partizan modelde de seçmenler rasyonel beklentilere sahiptir ancak partiler arasındaki farklılıkları değerlendirerek oy verme kararlarını bu şekilde almaktadır. Rasyonel partizan modeldeki politik konjonktürel dalgalanmalar ise seçim öncesi dönemlerde seçim sonuçlarının belirsiz olması sebebiyle oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

1. ALESİNA, A. (1989). Politics and Business Cycle in Industrial Democracies. *Economic Policy,* Vol. 4, No:8, ss. 55-98.
2. BAKIRTAŞ, İ. (1998). Politik–Ekonomik Dalgalanmalar Kuramı KapsamındaTürkiye'deki Politik Yapının Ekonomi Üzerindeki Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, ss. 47-63
3. BARUTCA, H. (2000). Parasal Konjonktür Teorileri, Türkiye Ekonomisinde Uygulanan Para Politikalarının Konjonktürel Etkileri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
4. BOCUTOĞLU, E. (2012). İktisadi Düşünceler Tarihi. Trabzon: Murathan Yayınevi
5. ÇİNKO, L. (2005-2). Modern Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi: Rasyonel Beklentiler İçeren Politik Konjonktür Hareketleri. *Marmara Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, Sayı:19, ss. 325-339
6. DİNLER, Z. (2013). Mikro Ekonomi. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım
7. ERDOĞAN, S. (2004). Politik Konjonktür Hareketleri Teorisi Perspektifi ile Siyaset ve Ekonomi İlişkileri. İstanbul: Değişim Yayınları
8. ERİM, N. (2011). İktisadi Düşünce Tarihi. Kocaeli: Umuttepe Yayınları
9. ERYILMAZ, F. & Murat, D. (2015). Politik Konjonktür Teorisi: Türkiye'den Kanıtlar. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* Cilt:14,Sayı:1, ss. 248-268
10. GÜVEL, E. A. (2013). Türkiye'de Politika Ekonomi Etkileşimi. Adana: Nobel Kitabevi
11. HİBBS, D. A. (1977). Political Parties and Macroeconomic Policy. *The American Political Science Review,* Vol: 71, 1467-87
12. KARAÇOR, Z., & SARAÇ, T. B. (2004). Politik Konjonktür Dalgalanmaları Teorileri Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramı ve (1980-2004) Dönemi Türkiye Uygulaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 7*(12), ss. 101-118.
13. KOÇ, İ. (2015). Politik Konjonktür Teorileri Çerçevesinde 1990 sonrası Türkiye'de Maliye Politikalarının Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi,* Cilt:1, Sayı:1, ss. 39-57
14. KÜÇÜKKALAY, A. M. (2008). İktisadi Düşünce Tarihi. İstanbul:Yazın Matbaacılık-Beta Yayınevi
15. NORDHAUS, William D. (1989). Alternative Aproaches To The Political Cycles. Brookings Papers on Economic Activitiy, Vol: 2, 1-68

16. NORDHAUS, W. D. (1975), The Political Business Cycle, *The Review of Economic Studies*, Vol:42, No:2, 169-190.
17. ÖZER, M. (1998). Modern Konjonktür Teorileri. Eskişehir: AnadoluÜniversitesi Yayınları
18. ÖZKAN, F., & Tarı, R. (2010). Türkiye'de 1980 Sonrası Seçim Dönemlerinin Politik Konjonktürel Dalgalanmaları Teorisi Çerçevesinde Analizi. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Sayı: 36, ss. 223-238
19. PARASIZ, İ. (2015). İktisadın ABC'si. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları
20. PAYA, M. (2013). Küresel Ortamda İktisat Politikaları. İstanbul: Türkmen Kitabevi
21. SAVAŞ, V. (1998). Politik İktisat. İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım
22. SEZGİN, Ş. (2007). Türkiye'de Politik Konjonktürel Dalgalanmalar: 1950-2003 Dönemi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 62-2, ss.135 154
23. SNOWDON, B. & VANE, H. R. (2005). Modern Macroeconomics: Its Origins, Development and Current State. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
24. ŞANLISOY, S. (2007). Ekonomi Politika Etkileşiminin Süreç Politikası Açısından Analizi: Türkiye Örneği, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
25. TELATAR, F. (1998). Makro Ekonomi-Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:9, Sayı:31, ss. 37-60
26. ULUSOY, A. (2007). Maliye Politikası. Trabzon: Eflatun Matbaası

KÜRESEL FINANS VE "YÜKSEK ETKILEŞIMLI" ŞIRKETLER

Mehmet Şişman
Marmara University, Turkey

Deniz Şişman
Gelişim University, Turkey

Özet

Dünya Ekonomisinde 1980'lerden beri uygulamaya konan Neoliberal Finansallaşma süreci; finans kesiminde farklı eşitsizlik boyutlarıyla sürmektedir. Finansallaşmanın şimdiye kadar ortaya çıkan verilerine göre, krizlere ortam hazırlamakta olduğu kanısı güçlenmektedir. Bu çalışmada, "**yüksek etkileşimli şirketler**" aracılığıyla finansallaşmanın getirdiği eşitsizlik boyutunun hızlandırıldığı ve uluslararası borçluluğun artışıyla bu sürecin yeni finansal kriz çıkarma olasılığının yükseldiği öne sürülecektir. Yüksek etkileşimli şirketlerin büyük çoğunluğu finans şirketi olmasından hareketle, Küresel finans kesiminin arasındaki ilişkilerde etkilenme ve birbirini belirleme olasılığı giderek artmaktadır. Dünya borçluluk oranındaki artış bize finans kesiminin dünyada net sermaye akımı düşmesiyle birlikte olumsuz sinyaller vermektedir.

1980'lerden itibaren artan gelir ve servet eşitsizliği ekonomik sosyal ve siyasi yapıyı olumsuz etkileyerek, 2008 Küresel Krizine zemin hazırladığı ve Krizle birlikte eşitsizliğin artarak devam ettiği gözlenmektedir. Serbest piyasa ekonomisinin savunduğunun aksine Neoliberalizm eşitsizliği artıran bir yöne yol aldığı ve ulusötesi sermayenin önemli bir rol üslendiği görülmektedir. Bu çalışma Neoliberalizm döneminde ayrı bir rol üstlenen ulusötesi sermaye şirketlerinin yeniden ağ bağlantısı ile krizdeki etkisini sorgulamaktadır.

S. Vitali, J.B. Glattfelder ve S. Battiston'un "şirketlerin küresel denetim ağı" çalışmasıyla; çekirdek içinde yer alan 147 Ulusötesi Şirketin etkileşim içinde olduğu ve en tepede yer alan 50 "yüksek etkileşimli şirket"'in 48 tanesinin finans şirketi olduğu gözlenmektedir (Vitali S., Glatter J.,ve Battiston S.,2011,p.20-23). 2008 Küresel Krizi'nde gözlendiği gibi, aynı zamanda Ulusötesilik endeksi (GSI) sıralamasında üst sıralarda yer alan ABD yatırım bankaları, "yüksek etkileşimli şirketler" olarak birbiriyle bağlantılı sorunlar yaşamışlardır, bunlardan Lehman Brothers iflas etmiş, diğer yatırım bankaları ABD devleti tarafından yapılan destekle ayakta kalabilmişlerdir. Küresel Kriz sürecinde ABD ve AB Merkez Bankaları bilançolarını sırasıyla yaklaşık 6 ve 2 kat artırarak niceliksel veya parasal genişleme yapmışlardır. Özellikle yüksek etkileşimli finans şirketlerinden tedrici azaltma yoluyla tahvil alımı süreci (tapering) olarak anılan bu dönemde; 12 trilyon dolar sisteme enjekte edilerek yüksek etkileşimli şirketlerdeki güç yoğunlaşmasının devam ettirildiği varsayılabilir. Bununla birlikte, 1,9 trilyon dolarlık bilançosuyla, AB'deki üçüncü büyük banka olarak Deutsche Bank ve İtalyan Bankalarının yaşadığı sorunlar bize krizin ABD'den Avrupa'ya doğru etkisinin sürdüğünü göstermektedir. Gelinen noktada, IIF'in saptamasına göre Dünya borçluluk düzeyi 216 trilyon dolara çıkarak Dünya GSYİH'nın %327'sine ulaşmıştır (Rowley, 2016). Finansallaşmanın şimdiye kadar ortaya çıkan verilere göre, krizlere ortam hazırlamakta olduğu kanısı güçlenmektedir. Bu çalışmada, "yüksek etkileşimli şirketler" aracılığıyla finansallaşmanın getirdiği eşitsizlik boyutunun

hızlandırıldığı ve uluslararası borçluluğun artışıyla bu sürecin yeni finansal kriz çıkarma olasılığının yükseldiği öne sürülecektir.
2008 Küresel Krizi bilindiği üzere; özellikle ABD yatırım bankaları, tutsat (morgage) kredisi kuruluşları ve sigorta şirketlerinin içinde bulunduğu yüksek etkileşimli ağ tarafından tetiklenmişti. ABD'nin beş büyük yatırım bankasından en büyük alacaklısı Lehman Brother çoğunluk morgage alacakları nedeniyle iflasını istemiş, diğer yatırım bankalarının ikisi el değiştirmişti. Morgage kağıtlarını düzenleyen 10 trilyon dolarlık Fannie Mae ve Freddie Mac (İlki 1930'larda ikincisi 1970'lerde kamunun kurduğu özel şirketler) ABD devletinin malı olmuş, dünyanın en büyük sigorta şirketlerinden AIG destekle ayakta kalabilmiş, ABD fed niceliksel gelişme (QE) uygulamalarıyla tahvil alımını artırarak bilançosunu 6 katına kadar çıkarmıştı. Buradan yüksek etkileşimli şirketlerin para politikalarıyla desteklendiği ve yeniden Neoliberal Finansal düzene ayak uydurabilecek kapasitede tutulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü'nden (Swiss Federal Institute of Technology in Zurich) Zürih takımı olarak adlandırılan Stephania Vitali, James Glatter, Stephano Battiston'un New Scientist dergisinde 26 Ekim 2011 tarihinde yayımlanan makalesi, daha önce belirttiğimiz gibi ulusötesi şirketlerarası etkileşimi araştırmaktadır. "The Capitalist Network That Runs the World-Dünyayı yöneten kapitalist ağ" adlı çalışma, önceki çalışmalar tarafından öne sürülen çok sayıda ulus-ötesi şirketin dünya ekonomisini etkilediğine dayalı varsayımlarının aksine, en tepede yer alan ulus-ötesi şirketin kendi aralarında kurmuş oldukları ağın küresel ekonomiyi yönettiğine dair öngörüde bulunmuştur. Ayrıca önceki çalışmalar, şirketler üzerinde dolaylı sahipliği de ihmal etmiştir (Vitali S., Glatter J.,ve Battiston S.,2011, p.20-23).

Adı geçen çalışma ile ilk defa ekonomik aktörlerin, küresel kontrol açısından sıralaması yapılmaktadır. 43,060 ulus-ötesi şirket ve aralarındaki hisse sahipliği ilişkileri incelemiştir. Böylece hissedarlık yoluyla diğerlerini kontrol eden, her bir şirketin gelirlerini artıran ve ekonomik gücün yapısını ayrıntısı ile gösteren bir model inşa etmişlerdir. Çalışma, merkezde yer alan 1318 şirketin iç içe geçmiş sahiplik ilişkilerini açığa çıkarmaktadır ve 1318 şirketin diğer iki ya da daha fazla şirketle bağları bulunduğu ve ortalama olarak bu sayının 20 şirket olduğu öne sürülmektedir. Küresel işlem gelirlerinin %20'sini temsil etmesine rağmen, anılan 1318 şirket, dünyanın başlıca büyük blue chip ve sanayi şirketlerindeki hisse sahipliği yoluyla küresel gelirin %60'ını temsil etmektedirler. Merkezde yer alan 787 şirketin küresel ağ içinde kontrolün %80'ini elinde bulundurduğu öne sürülmektedir (Vitali S., Glatter J.,ve Battiston S.,2011, p.20-23).

Bununla birlikte analistler, bu noktadan sonra küresel ağ içinde yer alan ilişkileri ayrıntısı ile incelediklerinde Super-Entity (süper Birim, süper güç) olarak adlandırdıkları birbirleri ile çok daha sıkı ağlara sahip 147 şirketin varlığını ortaya koymuşlardır. Şirketlerden her birisinin kendi sahibinin yanı sıra, Süper Birim'de yer alan diğer şirketler (superconnected firm) arasından da sahipleri olduğu belirlenmiştir. Bu 147 şirketin de, küresel ağ içindeki şirketlerden %1'den azını oluşturmasına rağmen, gelirlerin %40'ını elinde bulundurduğu tespit edilmiştir. İlk 20 şirketin çoğunluğunu **finansal şirketler** oluşturmaktadır (Vitali S., Glatter J.,ve Battiston S.,2011, p.20-23).

Şekil 1. **Finansal Sektörde yer alan bazı başlıca TNC'ler**

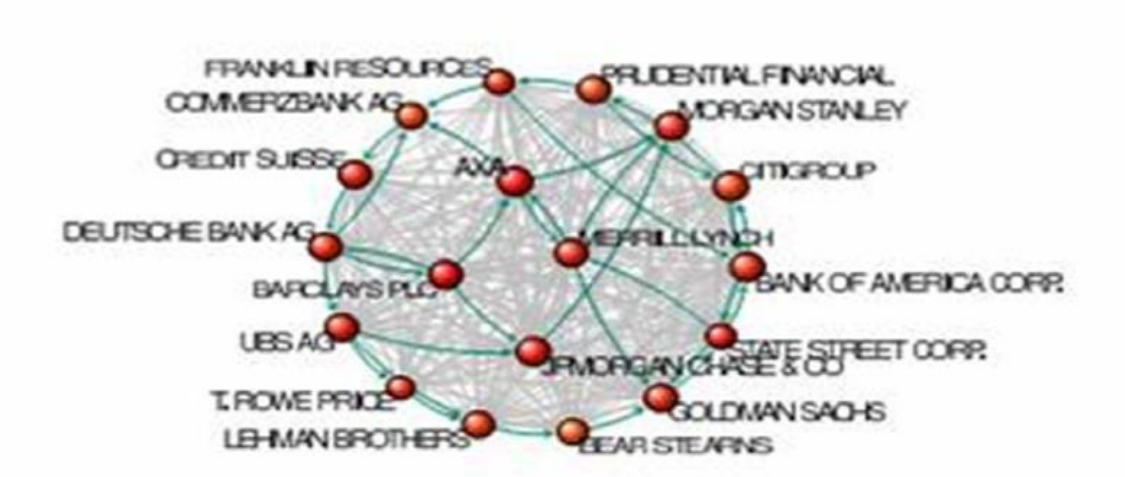

Bunlar, Barclays Bank, JP Morgan Chase, The Goldman Sachs, Deutsche Bank, Merrill Lynch, Bank of New York Mellon Corp. şirketleridir.

Küresel ağda, ilk 50 içindeki yer alan şirketler ise şöyle sıralanmaktadır: (Superconnected-Birbiriyle çok sıkı bağlara sahip şirketler)

Finansal 147 şirket içinde en yüksek etkileşimli 50 ulusötesi şirket		
1. Barclays plc	18. Goldman Sachs Group Inc	35. Sun Life Financial Inc
2. Capital Group Companies I	19. T Rowe Price Group Inc	36. Standard Life plc
3. FMR Corporation	20. Legg Mason Inc	37. CNCE
4. AXA	21. Morgan Stanley	38. Nomura Holdings Inc
5. State Street Corporation	22. Mitsubishi UFJ Financial Gro	39. The Depository Trust Company
6. JP Morgan Chase & Co	23. Northern Trust Corporation	40. Massachusetts Mutual Life Insurance
7. Legal & General Group plc	24. Société Générale	41. ING Groep NV
8. Vanguard Group Inc	25. Bank of America Corporation	42. Brandes Investment Partners LP
9. UBS AG	26. Lloyds TSB Group plc	43. Unicredito Italiano SPA
10. Merrill Lynch & Co Inc	27. Invesco plc	44. Depcsit Insurance Corporation of Japan
11. Wellington Management Co	28. Allianz SE	45. Verenigirg Aegon
12. Deutsche Bank AG	29. TIAA	46. BNP Paribas
13. Franklin Resources Inc	30. Old Mutual Public Limited Company	47. Affiliated Managers Group Inc
14. Credit Suisse Group	31. Aviva plc	48. Resona Holdings Inc
15. Walton Enterprises LLC	32. Schroders plc	49. Capital Group International Inc
16. Bank of New York Mellon	33. Dodge & Cox	50. China Petrochemical Group Company
17. Natixis	34. Lehman Brothers Holdings Inc[1]	

Tablo 1: En yüksek etkileşimli 50 ulusötesi şirket

Kaynak: http://www.greendump.net/tag/orbis-2007-database

Zürih Takımı olarak da anılan üç analistin içinde yer aldığı adı geçen İsviçre merkezli çalışma; yoğunlaşmış gücün iyi ya da kötü olmasından ziyade, ağın merkezinde sıkı ilişkilerin olduğuna dair öngörüde bulunmuştur. Zürih takımında yer alan Glattfelder "gücün yoğunlaşması değil, ama merkezdeki sıkı ilişkilerin etkileri önemlidir, buna bağlı olarak da 2008 de dünyanın da öğrendiği gibi ağ sağlam değildir ve eğer bir şirket sıkıntıya düşerse bu yayılacaktır" demektedir. (Şişman D, 2012, s.213) .

Zürih takımının bu çalışması 2008 krizinin hemen öncesini yansıtması açısından önem taşımaktadır. 147 şirket içinde en yüksek etkileşimli 50 ulusötesi şirket sıralaması, 2011 yılı itibariyle en yüksek GSI endeksi sıralamasındaki şirketlerle karşılaştırıldığında; Allianz 1. sırada, BNP Paribas 3. sırada, UBS AG 4. sırada Societe Generale 7. sırada Deutsche Bank AG 8. sırada, Unicredito Italiano SPA 9. sırada, AXA 10. sırada, Credit Suisse Group 12. sırada yer almaktadır. 2012 yılı itibariyle ise ; Allianz 1. Sırada, BNP Paribas 3.sırada, Deutsche Bank AG 6. Sırada, Societe Generale 7. Sırada, UBS AG 13. Sırada yer almaktadır. Şirket etkileşimlerinin devam ettiği varsayımı altında en yüksek etkileşimli şirket sıralamasında yer alan şirketlerin ulusötesilik açısından en tepede yer alanları, halen finansal risk açısından önemli potansiyel barındırmaktadır.

Finansal sermayenin küreselleşmesi ve ulus-ötesileşmesi açısından ele aldığımızda, bankacılık sektöründe şirket birleşme ve satın almalarıyla yayılan ulus-ötesi şirketler, yatırımlarda önemli bir pay sahibidirler. Ulus-ötesi finans şirketlerinin küreselleşme içindeki payı bakımından değerlendirme yaptığımızda, finansallaşmaya yönelimin giderek arttığını görmekteyiz. Bu konuda finansal şirketler açısından coğrafi yayılım önem taşımaktadır. UNCTAD GSI (geographical spread index) coğrafi yayılım endeksi; ulusötesi finansal şirketlerin coğrafi yayılımlarını ölçen bir gösterge olarak kullanılmaktadır. Gücün yoğunlaşması ve yayılımını ölçen bir gösterge olarak; ulus-ötesi finansal şirketler açısından GSI (geographical spread index)'in değerlendirilmesi gerekmektedir [UNCTAD 2007, ss. 26–27; UNCTAD 2008, s. 31, 226].

GSI'de en tepedeki 200 finansal ulusötesi şirket, toplam varlık ve çalışan sayısıyla hesaplanır. Şirketlerin yabancı şube sayısının toplam şube sayısına bölünmesi ile bulunan uluslararasılık endeksinin karekökünün yatırım yapılan ülke sayısına çarpımıyla hesaplanır.

Büyük bankalar gibi finansal piyasa aktörlerinin; ekonomik piyasa aktörlerinden ziyade jeopolitik olarak algılanmasının nedenleri üç şekilde sıralanabilir: ilk olarak küresel çıkarları olmasına rağmen faaliyetleri bölgesel temellidir. Bununla birlikte, en çok coğrafi yayılım gösteren bu finansal şirketler ortalamada faaliyetlerinin yarıdan fazlasını anavatanda gerçekleştirir. GSI endeksinin en tepesinde yer alan 50 sinin GSI ortalaması 45, sadece 14'ünün 50'den fazladır. Bu şirketler 15 ülkeden olmakla birlikte finansal merkez olan İngiltere ve ABD şirketleri toplamın üçte birini oluşturmaktadır ve GSI endeksi 41 ile 45 arsı değişmektedir. Dolayısıyla bu şirketler kendi ülkelerini finansal açıdan desteklerken diğer ülkelere de ulaşmaktadırlar. İkinci olarak finansal coğrafi yoğunlaşma, küresel ekonominin kendisinin yüksek yoğunlaşması ve oligopolistik yapısını yansıtmaktadır. Küresel ekonomide başlıca sektörlerinin her birinin en çok 5 kontrol edildiğini en çok domine edenin en çok kontrol imkanına sahip olduğunu söyleyebiliriz. İngiltere bankacılık sektörü, tıpkı ABD'de olduğu gibi 5 büyük banka tarafından (HSBC; Lloyds Banking Group , Royal Bank of Scotland Group, Barclay and Standart Chartered tarafından kontrol edilmektedir. OECD ülkelerinin %70'i en büyük üç banka tarafından kontrol edilmektedir. IMF gelişmiş ekonomilerde özellikle bankacılık sektörünün yoğunlaşmanın küresel krizle birlikte arttığı açıklamıştır. Üçüncü olarak da, coğrafi ve piyasa yoğunlaşması bu şirketlerin büyük olduğunun altını çizmektedir. En üstte yer alan üç İngiltere ve ABD bankasının birlikte varlıkları 13,3 trilyon ABD Dolarıyken, en üstte yer alan 10 bankanın toplam varlığı 25 trilyon ABD Doları civarındadır. Başka bir deyişle en üst 10

bankanın varlıkları toplamı ABD ekonomisi büyüklüğünün %150'si kadardır(Mikler J., Sundran R.,Ainsley E.,2016,p.5)

Tablo 2:Finansal Ulusötesi Şirketlerin GSI endeks sıralaması (2011-2012)

						varlık	çalışan	Bağlı Şirket			
2012	GSI	2011	GSI	Finansal Ulusötesi Şirke	Ülke	toplam	toplam	toplam	yabancı bağlı şirket	I.I.	yatırım yapılan
sıra		sıra									ülke sayısı
1	72.8	1	75	Allianz SE	Almanya	915788	141938	717	585	81.6	65
2	72.4	2	73.7	Citigroup INC	ABD	1864660	266000	840	595	70.8	74
3	71.2	3	72.4	BNP Paribas	Fransa	2514570	198423	984	723	73.5	69
4	68.5	4	67.2	Assicurazioni Generali	İtalya	582398	81997	493	436	88.4	53
5	68.3	5	68.1	HSBC Holdigs PLC	İngiltere	2692538	288316	1040	746	71.7	65
6	65.9	6	65.6	Deitcche Bank AG	Almanya	2653053	100996	1331	1031	77.5	56
7	65.0	7	65.6	Societe Generale	Fransa	1648917	159616	557	386	69.3	61
8	64.1	8	61.1	UnicreditSpa	İtalya	1221929	160360	922	861	93.4	44
9	58.3	9	59.5	AXA S.A.	Fransa	1004421	96999	606	515	85.0	40
10	57.4	10	53.0	Standart Chartered PLC	İngiltere	636518	86865	209	153	73.2	45
Toplam	663.9	661.3									
Ortalama	66.3	66.1									
I.I Internalization Index: Toplam Yabancı Bağlı şirket/Toplam Bağlı şirket											

Kaynak: UNCTAD,Ulusötesi Finansal Kuruluşların GSI endeks sıralaması 2011 ve 2012 verileri derlenmiştir.

2008-2012 yılları arasında incelendiğinde; ilk 10 şirketin GSI ortalamasının artış kaydettiği gözlenmektedir. Buna göre; 2008 yılında endeks ortalaması 59, 2009'da 64, 2010'da 64, 2011'de 661,2 ve 2012 yılında 66,3 olmuştur. Dolayısıyla finansal alanda ulusötesileşmenin üretim kesimine göre çok üst düzeyde arttığı gözlenmektedir (Şişman D., 2015, s.9).

2016 yılında Avrupa'dan iki önemli finansal gelişme hem Avrupa Krizinin hem de dünya ekonomisi'nin Küresek Krizin etkisinden kurtulamadığını göstermesi açısından önemliydi. Düşük büyüme ve bir türlü istenildiği düzeyde artırılamayan enflasyon işsizlikle birlikte Avrupa Ekonomisi'ni farklı ülkeler bazında etkilemektedir. İtalyan bankalarının sorunlu kredilerde 360 milyar Euro'ya ulaşması ve bu paranın 200 milyar Euro'luk kısmının zarar olarak belirlenmesi, Avrupa'nın "kendi Lehman " krizini yaşabileceği biçiminde yorumlanmaktadır. İkinci olarak, Deutshe Bank'ın Küresel ağın içinde Commerzbank bağlantısıyla önemli bir parça bileşen ilişkisi içinde olduğu bilinmektedir. ABD mahkemelerinden morgage bazlı kesilen ceza için Adalet Bakanlığının 14 milyarlık uzlaşma bedeli Deutshe Bank tarafından çok yüksek kabul edildi ve itirazlar sürmektedir. Bununla birlikte Bankanın Alman borsasındaki değeri %10 'a yakın düşmüştür.

Öte yandan Küresel Finansal kriz korkusunu besleyen bir başka gelişme de IMF ve Uluslararası Finans Enstitüsü'nden açıklanan dünya borçluluk verileridir. Küresel Finans sermayenin ya kreditör ya da borçlu olduğu borçluluk oranı IMF'nin 130 ülkeyi ve 15 yıllık yeni veri tabanına göre, 2015 sonunda 152 trilyon dolara ulaşmaktadır. Uluslararası Finans Entitüsü'ne (Institute of International Finance-IIF) göre bu borç 162 trilyon dolar ve Dünya GSYİH'nın %243'üdür. Yine IIF'in gelişen piyasalar direktörü Hung Tran'a göre bu rakamlara banka borcu eklendiğinde, 216 trilyon dolarla baş döndürücü bir seviyeye, Dünya GSYİH'nın %327'ne ulaşılmaktadır. Bu borçluluğun 100 trilyon doları yani üçte bir özel sektör borcudur. Geçmiş yıllarda hızla artan özel sektör borçları finansal krizle sonuçlanmakta ve finansal resesyonları uzattığı bilinmektedir (Rowley A., 6 Ekim 2016).

Bu borçluluk düzeyi IMF'in Nisan 2016'da yayınladığı WEO'a göre, hem sermaye akımlarını hem de kriz sayılarını olumsuz etkilemektedir.

Grafik 1: Sermaye Akışı ve Krizler

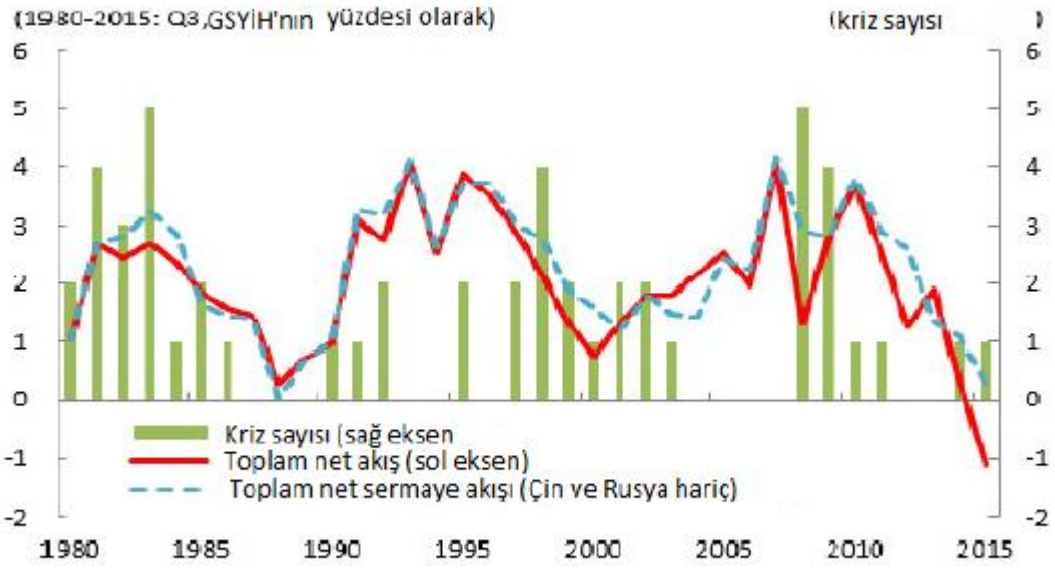

IMF April 2016 *World Economic Outlook.*

Yüksek Etkileşimi Şirketlerin küresel borçluluk düzeyindeki etkisi kaçınılmazdır. Dünyayı tek büyük bir aileye benzetirsek, bu ailenin bazı bireyleri, "dünya ailesi" toplam gelirinin 4 katından fazla aşırı borç-finans ilişkileriyle birbirlerine bağımlılığını artırarak, bu büyük insanlık ailesindeki başka bazı bireylerin yoksullaşmasını ve hatta aç kalmasını sağlamaktadır. Böylesi bir eşitsiz yapı da yeniden dünya küresel krizine uygun bir ortam yaratmaktadır.

Kaynaklar:

1. ROWLEY Anhtony, Global Capital, "**Record World debt much worse than IMF numbers 163 tr Dollar says**" IIF, 6 October, 2016.
2. ŞİŞMAN Deniz, (2015),"**Ulusötesi Şirketler ve Küresel Kriz**",Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,Cilt XXXVI, Sayı II

3. ŞİŞMAN Deniz, (2012), "**Küresel Kuruluşlar** , **Düzenlemeler ve Gelişmekte olan Ülkelerin Konumu**", Yayınlanmamış Doktora tezi
4. ŞİŞMAN Mehmet ve ŞİŞMAN Deniz "**Para-Banka ve Finans**", içinde Küresel Kriz ve Türkiye'de Para ve Finans Piyasaları, Orion, 2016, Istanbul.
5. VİTALIS S., GLATTER J., BATTISTON S., (2011) ," **The Capitalist Network that runs the World**", New Scientist , October 20-23
6. IMF, World Economic Outlook, April 2016. http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1910318-italyan-bankalarinin-sorunlu-kredi-hacmi-360-milyar-euroya-ulasti 7
7. Mikler J., Sundran R.,Ainsley E., "The Shifting Face of Financial Power post the Global Financial Crisis in Liberal Market Economics"p.5, Online Paper Room, ipsa.org. http://paperroom.ipsa.org/papers/paper_29839.pdf , erişim tarihi 20 Eylül 2016
8. http://www.greendump.net/tag/orbis-2007-database, erişim tarihi Kasım 2010
9. UNCTAD, The world's top 100 non-financial TNC's, ranked by foreign assets 2012, www.unctad.org/fdistatistics
10. UNCTAD The world's top 100 non-financial TNC's, ranked by foreign assets 2013, www.unctad.org/fdistatistics.

GÜMRÜK BİRLİĞİ VE HELSİNKİ ZİRVESİ'NİN AB ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE VE KKTC AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Özdeşer
Near East University, Norht Cyprus
Email:huseyin.ozdeser@neu.edu.tr

Behiye Çavuşoğlu
Near East University, Norht Cyprus
Email: ,behiye.cavusoglu@neu.edu.tr

ÖZET

Avrupa Birliği ile yapılan Gümrük Birliği Anlaşması ve Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine resmi aday olarak kabul edildiği Helsinki Zirvesi, Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne yakınlaştıran iki önemli faktör olarak görülmektedir. Fakat; Gümrük Birliği Anlaşması ve Helsinki Zirvesi'nde karşılaşılan yeni şartlar Türkiye'nin Avrupa Birliği tam üyeliğini daha zor bir duruma getirmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adanın tümünü temsilen Avrupa Birliği'ne tam üye olması, Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinin daha karmaşık bir hale getirmiştir. Bu çalışma, Gümrük Birliği Anlaşmasının ve Helsinki Zirvesi'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecine ve dış ticaretine etkilerini analiz etmektir. Çalışma ayrıca, her iki anlaşmanın Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Avrupa Birliği adaylık süreci üzerinde yarattığı engelleri ve olumsuzlukları da ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Türkiye, KKTC, AB, Gümrük Birliği, Helsinki Zirvesi

1. Giriş

Türkiye Avrupa Birliği (AB)'ne tam üyelik konusunda kırk yılı aşkın bir süredir çaba göstermektedir. AB'ye giden yolda Türkiye tarafından yapılan bazı yol kazaları Türkiye'nin AB yolculuğunda önemli prüzlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) geleceği Türkiye ile çok yakından ilgilidir. Bunun temel nedeni; KKTC'nin uluslararası alanda yalnızca Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınması ve tarihsel anlamda Kıbrıslı Türkler açısından Türkiye'nin sosyal, kültürel ve dini yönden ana vatan konumunda olmasıdır. Bu bağlamda, KKTC'nin AB yolculuğunun Türkiye ile paralel götürülmesi gerekliliği vardır.

Kıbrıs'ta, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması ve Kıbrıslı Türklerin Kıbrıs adasının yönetsel anlamda bir unsuru olarak AB'ne dahil olması, kuşkusuz gerek Kıbrıs Türklerinin, gerekse Türkiye'nin en büyük arzusudur. Fakat; Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne giden yolda ve Helsinki Zirvesi'nde ortaya koyduğu eksik öngörüler, yalnızca Türkiye'nin AB yolculuğuna zarar

vermekle kalmamış, aynı zamanda Kıbrıs'ta oluşturulacak ve Kıbrıslı Türklerin de yer alacağı ortak, bağımsız ve kapsamlı bir çözümün oluşturulabilmesinin de önünde bazı prüzlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2. Türkiye–AB Gümrük Birliği Anlaşması'nın Tarihsel Süreci

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi açısından önemini vurgulamadan once bu makale, tarihsel süreç içerisinde Türkiye'yi Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamaya iten sebepleri ve sonrasında karşılaşılan zorlukları vurgulamayı hedefliyor. Gümrük Birliği'nin tam olarak ne olduğunun anlaşılması ve Türkiye ekonomisine olan etkilerinin analiz edilmesi kaçınılmazdır.

2.1 Gümrük Birliği'nin Tanımı

Dünyada bilinen ilk Gümrük Birliği 1834 yılında Prusya'da kurulan Alman Gümrük Birliğidir(Karluk,1996:241). Genel tanım olarak Gümrük Birliği: malların tek bir gümrük alanı içinde, herhangi bir engelle karşılaşmadan bir bütün olarak veya kısmi (belli kotalar dahilinde) olarak serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların üçüncü ülkelerden yaptıkları ithalata aynı dış tarife ve aynı ticaret politikasını uygulamaları demektir.

Gümrük Birliği, taraflar arasındaki ticarette halihazırda uygulanan gümrük vergileri ve miktar kısıtlamarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca, birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi olarak yorumlanmaktadır.

Gümrük Birliği, birliğe üye ülkelerle gümrük tarifelerinin sıfırlanması ve serbest ticaret alanlarının yaratılmasıyla ekonomik yönden refah artırıcı sonuçlar doğurmasına rağmen, üçüncü ülkelere uygulanan gümrük duvarları nedeniyle ekonomik yönden olumsuz etkiler de yaratmaktadır. Gümrük Birliği'nde asıl olan, tarafların her düzeyde ortak çıkarlarına, menfaatlerine ve ekonomilerini bir bütün halinde olumlu etkileyecek ticari ilişkilerdir.
Gümrük Birliğinin taraflar üzerindeki etkilerini temel başlıklar olarak inceleyecek olursak; ticaret etkisi, üretim etkisi, tüketim etkisi, gelir dağılımı etkisi ve piyasa büyümesi sonucunda içsel ve dişsal ekonomiler oluşturmasıdır (Doğan,2004:1-12). Dünyada yer alan gümrük birliği örneklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- **Güney Afrika Gümrük Birliği:** Güney Afrika Gümrük Birliği'ni oluşturan üye ülkeler şunlardır; Botsvana, Lesotho, Namibya, G. Afrika ve Svaziland. Ayrıca gümrük birliği üyesi dört ülke arasında(Güney Afrika,Lesotho,Namibya ve Svaziland) ortak para anlaşması da yer almaktadır.Dört ülke arasında Güney Afrika Randı resmi para birimi olarak kullanılmaktadır.(http://www.tasamafrika.org/pdf/afk4/09-SACU.pdf)

- **Afrika Gümrük Birliği:** Afrika Gümrük Birliği'nde toplam 26 Afrika ülkesi yer almaktadır.Afrika Gümrük birliği anlaşmasıyla, Mısır'ın Afrika için bir lokomotif ülke olması beklenilmektedir.Gümrük birliği anlaşmasının Afrika'nın %57'lik kısmını, diğer bir deyişle 625 milyon insanı etkilemesi söz konusudur. Bu rakam, AB'nin nüfusundan bile daha büyük bir nüfus olduğu düşünülürse; söz konusu anlaşmanın etkisinin ne kadar büyük olduğu daha iyi anlaşılabilmektedir (http://www.haberler.com/misir-da-tarihi-afrika-gumruk-birligi-anlasmasi-7405397-haberi/).

2.2 Gümrük Birliklerinin Dünya Açısından Önemi

İkinci Dünya savaşının ardından tüm dünyada barışın inşa edilmesi çabası öncelikliydi. Bunun en etkili yolu ise; ülkeler arasındaki ekonomik işbirliklerinin geliştirilmesiydi. Bu amaçla, İkinci Dünya savaşından sonra ülkeler arasındaki ekonomik işbirliklerinin geliştirilebilmesi için Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu(IMF) kurulmuştur. Yine dünya ticaretinin önündeki engellerin ortadan kaldırılması veya minimize edilebilmesi için Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) kurulmuştur.Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra, AB'nin kurulması yönündeki çalışmalar dünya barışı açısından çok önemli bir gelişme olmuştur.Bugün için toplam üye sayısı 28 olan AB'nin üye sayısı konusunda herhangi bir sınırlaması söz konusu değildir.Bu nedenle AB'nin hangi üye sayısıyla sonlanacağı bilinmemektedir.

Bu bağlamda dünyada, gümrük birliklerinin varlığı dünya ekonomisinin entegre olması ve ülkeler arasındaki çatışma risklerini ortadan kaldırması açısından çok önemlidir.

Ayrıca gümrük birlikleri üye ülkeler arasındaki daha ileri bir ekonomik entegrasyon için de itici güçlerdir.

3. Türkiye ve AB Arasındaki İlişkilerin Tarihsel Süreci

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bugüne Batı'lı bir politika izlemiştir. Türkiye 1945 sonrasında batılılaşma tercihini Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'den taraf kullanmayı tercih etmişse de Avrupa ile olan ilişkilerini gözardı etmemiştir (Turan, 2007:245). Türkiye, o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na Temmuz 1959'da (AET'nin kuruluşundan çok kısa bir süre sonra) tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

1 Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması, Türkiye ve Avrupa Topluluğu(AT) arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri geliştirmek, ve bu bağlamda Türk halkının çalışma ve yaşam şartlarının iyileştirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca anlaşma Türkiye ile AT arasında bir gümrük birliğinin kurulmasını öngörmektedir. Ankara Anlaşması tam üyelikte izlenecek yolu ve hedefleri belirlerken süreci üç evreye bölmüştür; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem. Anlaşmada öngörülen hazırlık dönemi tamamlandıktan sonra 1973 yılında 'Katma Protokol', yürürlüğe girmiş ve Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin 1973 yılından itibaren 22 yıl sürecek kademeli geçişi başlatmıştır. Türkiye için bu süreç ekonomik ve sosyal iniş çıkışları da beraberinde getirmiştir. Süreç içerisinde; Türkiye üzerine düşen gümrük indirimlerini kademeli olarak gerçekleştirmiştir.

1963 Ankara Anlaşmasıyla başlatılan Toplulukla bütünleşme nihai hedefi doğrultusunda, Gümrük Birliği anlaşması Türkiye ve AB arasında yapılan yeni ve bağımsız bir anlaşma değil, toplulukla bütünleşme sürecinin bir aşaması olarak anılmaya başlamıştır. 24 Ocak 1980 de alınan kararlar ile Türkiye Cumhuriyeti uluslararası ekonomi ile bütünleşme sürecine önemli katkılar koymuştur; ve aynı zamanda Avrupa ekonomik Topluluğu ile olan ilişkilerinin yeni bir boyut kazanmasını sağlamıştır(Karluk,1998:372). 1996 yılında imzalanan anlaşmayla Ankara anlaşmasının ikinci evresi olan geçiş dönemi tamamlanmış ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği son dönemine girmiştir. Geçiş döneminden sonraki dönemde Türkiye'nin AB üyesi olması için gerekler yerine getirilirken birliğe geçişte ek protokollerle süreç uzatılmakta ve Türkiye'ye çifte standard uygulanmaktadır. Nitekim Karluk; AB'nin Türkiye'ye uyguladığı çifte standardı açıklarken, Roma hukukunun istikrarın temeli olan '*Pacta Sund Servanda*' (Ahde Vefa) ilkesine sadık kalınmazsa, Türkiye ve AB ilişkilerinde iplerin kopma noktasına geleceğini savunur ve AB'nin '*Omnis conventis rebus sicstradibus*' (her anlaşma yapıldığı dönemin şartlarına bağlıdır) deyip Ankara Anlaşması'nı yok sayması durumunda, Türkiye ile AB ilişkilerinin yeni baştan düzenlenmesi gerektiğini de ekler(Karluk,2007:190-91).

Türkiye'nin batı dünyasıyla entegrasyonunda ülkenin çıkarları korunmadan; gerekli mali yardım alınmadan, işçilerin serbest dolaşımı hakkı elde edilmeden, Türk vatandaşlarına uygulanan vize ortadan kalkmadan; AB ile yapılan Gümrük Birliği anlaşmasıyla esas hedefi tam üyelik olan Türkiye'nin zora koşulması, oyalanmasından başka birşey değildir. Bu durum Türkiye'nin AB'ye tam üye olmadan ikinci sınıf bir ülke statüsüyle topluluğa entegre edilmek istenmesidir. Türkiye'ye AB tarafından sunulan imtiyazlı ortaklık modelini reddetmiştir.

Karluk 'Türkiye-AB Gümrük Birliği' adlı makalesinde AB'nin Gümrük Birliği ile Türkiye'yi kendine bağlayıp, kendi nüfus alanı içinde tutmak istediğini vurgular ve şöyle der;

"Avrupa Türkiye'yi hem istiyor hem de istemiyor. İstiyor çünkü yanıbaşında hızla büyüyen 70 milyonluk önemli bir pazardan hem ucuz mal almak ve ucuz işgücünden faydalanmak hem de bu pazara mal satmak istiyor. İstemiyor çünkü kendi kültüründen olmayan Müslüman bir ülkenin eşit haklarla kendi içinde yer almasını pek arzu etmiyor. Gümrük Birliği, AB için en uygun formul olup, sadece sanayi mallarınının serbest dolaşımını öngörmesi sebebiyle de AB'nin tercihidir. İşgücünün serbest dolaşımını kapsamamasıyla da Türkiye'nin aleyhinedir."(Karluk,1995:187-194)

1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ne girmesinden kısa bir süre sonra AB' nin tam üyesi olacağı algısı ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirdiği dönemde dönemin başbakanı Sn.Tansu Çiller, Hürriyet gazetesine verdiği demeçte '**En geç 1998'de Avrupa Birliği'ne tam üyeyiz'** demiştir (http://akademikperspektif.com/2014/12/04/ab-hedefini-unutan-kim/). Bu söylemle Tansu Çiller, AB'den beklentilerinin ne kadar yüksek olduğunu ortaya koyarak; sürecin neredeyse tamamlandığını ve Türkiye'nin Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalayarak ne kadar haklı ve olumlu bir girişim yaptığını savunur. Tansu Çiller bu demeci ile, esasında Türkiye'nin Gümrük Birliği ile ekonomik kaygılardan uzak sadece ve sadece AB tam üyeliği hedefi için yapılan bir

anlaşma sanrısını yarattı. Gümrük Birliği anlaşmasının Türkiye'nin AB tam üyeliğine olumlu ve olumsuz etkilerinin neler olacağı üzerinde fazla durulmadı. Gümrük Birliği imzalanmasından bugüne kadar geçen 20 yıllık süre; Türkiye'nin AB yolculuğunda beklenilen olumlu katkıları sağlayamamıştır.

4. Kıbrıs Adasının AB Açısından Önemi, Kıbrıs'la İlgili Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri

Kıbrıs adası AB için stratejik bir önem kazanmaya başlayınca, AB Kıbrıs sorununun çözümüne el attı. Asya pazarının batı kapısı üzerinde, ticari yollar, enerji yolları ve askeri açıdan, AB'nin Doğu Akdeniz'deki ileri karakolu ve köprübaşı olabilecek bu ada, Avrasya'nın stratejik bir noktasındadır. AB bu adayı içine almak için, Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında yürütülen görüşmeleri gözardı ederek; AB ile Kıbrıs Cumhuriyeti(Güney Kıbrıs Rum Yönetimi -GKRY) arasında yeni köprüler kurdu(Manisalı,2002:85-86). AB, GKRY(Kıbrıs Cumhuriyeti) ile tam üyelik görüşmelerine başlayacağını Brüksel'de açıkladığı zaman, bu karara BM Genel Sekreteri Perez de Cueller bile isyan etmiştir. "*AB, Kıbrıs uyuşmazlığında bütün parametreleri değiştiriyor ve sorunun çözümünü daha da zorlaştırıyor"* demişti. AB, KKTC'yi yok sayarak ve BM'nin Kıbrıs meselesinin çözümünde izlediği rolü önemsemeyerek, GKRY ile görüşmeleri başlatmıştır. AB'nin bu davranışı, hiç süphesiz, Kıbrıs meselesinde Yunanistan ile Kıbrıs Rumlarına verilen önemli bir destek ve himaye olarak değerlendirilmektedir(Kaya ve Efegil,2001:45). Burada dünya tarafından tanınan fakat Türkiye tarafından tanınmayan ülke olan Kıbrıs Cumhuriyeti gerek KKTC gerekse Türkiye Cumhuriyeti tarafından Günney Kıbrıs Rum Yönetimi-GKRY olarak tanımlanmaktadır.

Kıbrıs'ta bir çözüme ilişkin olarak çeşitli tarihlerde sürdürülen görüşmelerde, iki bölgeli, iki toplumlu ve iki toplumun eşitliği ilkeleri çerçevesinde bir federasyon (veya konfederasyon) oluşturulmasında mutabakata varıldığı zaman, Kıbrıs'ın AB üyeliği söz konusu değildi(Kaabalioğlu,1997:382). 24 Nisan 2004'te, adada federal çözümü öneren Annan Planı referanduma sunulmuş ve Kıbrıslı Türklerden 'evet', Kıbrıslı Rumlardan ise büyük çoğunlukla 'hayır' cevabı çıkmış olmasına rağmen; Avrupa Birliği 1 Mayıs 2004 yılında Kıbrıslı Türklerin yer almadığı Güney Kıbrıs Rum Yönetimini, Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla tüm adayı temsilen birliğe tam üye yapınca, Türkiye'nin tanımadığı GKRY ile Gümrük Birliği'ni nasıl gerçekleştireceği sorunu ortaya çıkmıştır. Oysa ki, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasının Ek 1 Garanti Anlaşması başlığı altında Madde 1'de şu ifade yer almaktadır;

"Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün ve güvenliğinin idamesini ve aynı zamanda Anayasasına riayet edilmesini sağlamayı taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile, tamamen veya kısmen, herhangi bir siyasî veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt eder. Bu itibarla, herhangi diğer bir devlet ile birleşmeyi veya Ada'nın taksimini, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilan eder."
(http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf)

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın bu hükmüne rağmen, AB'ne tüm Kıbrıs adası adına tam üyeliğe başvurusu, Türkiye Cumhuriyeti ve dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Sn. Rauf Denktaş tarafından ciddi itirazlarla karşılanmıştır. Fakat; Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği anlaşmasını imzalama yönünde Yunanistan'ın vetosundan kurtulmak amacıyla, Güney Kıbrıs Rum Yönetimin'nin AB'ne tek yanlı olarak katılma çabalarına gerek Sn. Rauf Denktaş; gerekse Türkiye Cumhuriyeti otoriteleri sessiz kalmayı veya en azından eskisi kadar itirazlarını yükseltmemeyi tercih etmişlerdir. Kıbrıs sorununun bugün içinden çıkılmaz bir hal almasının önemli sebebi AB'dir(Somuncuoğlu,2003:41-44). Ayrıca eğer Kıbrıs Cumhuriyeti muatap olarak kabul edilecekse, Kıbrıs Anayasasının da kabul edilmesi ve Anayasa gereği, Türk tarafının onayının ve otomatik veto hakkının da kabul edilmesi gerekmektedir (Somuncuoğlu, 2003: 41-44). Çünkü Garanti anlaşması Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, iki garantör devlet olan Yunanistan ve Türkiye'nin birlikte üye olmadığı herhangi bir siyasi ve ekonomik birliğe üyeliğini engellemektedir (Somuncuoğlu, 2003: 41-44).

Bu dönemde, Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Parlementosu üyelerine gönderdiği rapor önemlidir. AB Komisyonu, AB'nin menfaatlerinin temsiliyeti açısından yegane kurum olarak çok önemli bir yere sahiptir(Tezcan,2007:239). Avrupa Komisyonu'nun Avrupa Parlementosu üyelerine gönderdiği raporda aşağıdaki ifadeler çok dikkat çekicidir:

"Türkiye'nin de dahil olduğu genel bir uzlaşma sonucunda Avrupa Birliği Konseyi tarafından atılan bu adımla birlikte Kıbrıs'ın tam üyelik görüşmelerinin başlaması için bir takvim oluşturulmuş ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile planlı bir diyaloğun temelleri atılmıştır."

Avrupa Komisyonu'nun bu raporu, resmi olarak Türkiye'nin izni ve onayı ile GKRY'nin AB'ye tam üyeliğini bir takvime bağlanmış olduğundan bahseder. Türkiye kendi üyeliğinden once, GKRY'nin tüm adayı temsilen AB'ye üyeliğine yönelebilmesine sessiz kalarak, Kıbrıs'ta Rumların kalıcı ve adil bir çözümün bulunması yönündeki isteklerinin azalmasına neden olmuştur.

AB Komisyonu'nun Türkiye işlerinden sorumlu üyesi Hans Van Den Broek ise; Avrupa Parlamentosu'ndaki Gümrük Birliği oylamasından sonra yaptığı açıklamada *"Türkiye ile kuracağımız diyalog sonucu, hassas bir konu olan Kıbrıs işgali konusunu gündeme getireceğiz"* diyerek esasında Türkiye'ye olan bakış açılarının tercihen imtiyazlı ortaklık yönünde olduğunu ve sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyeliği konusunda Türkiye'ye bazı vaadler verildiğini dolaylı olarak ortaya koydu (Erçakıca, 2000:529).

AB'ne tam üye olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin, bundan sonraki süreçte Kıbrıs adasında kapsamlı bir çözümün bulunmasında olumlu bir tavır sergilemesi için hiçbir mecburiyeti kalmamıştır. İki toplumlu görüşmeler sürecinde GKRY liderleri masadan kalkan taraf olarak, çözüme yönelik ne kadar isteksiz olduklarını açık ve net olarak ortaya koymuşlardır.

2005 yılında Türkiye ve AB arasında müzakerelerin başlamasıyla birlikte Türkiye, Gümrük Birliği anlaşmasına ilaveten Ek Protokol'ü de imzalamak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin AB üyeliği yolunda karşısına çıkan en önemli sorun; Kıbrıs sorunu olarak görülse de, Ankara Anlaşması'nın genişletilen Ek Protokol'ü (limanların ve hava sahalarının GKRY'e açılması) ve KKTC'ye uygulanan ambargoların kaldırılması konuları daha büyük önem teşkil etmektedir. Ankara Anlaşması'nda öngörülen Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'ni GKRY'nin de içinde olduğu 10 yeni AB üyesini dahil eden Ek Protokol, 29 Haziran 2005 tarihinde imzalanmıştır.

Türkiye'nin Ek Protokol'ü imzalama süreci, Protokol'e konulan imzanın Türkiye'nin GKRY'ni tanıdığı anlamına gelmeyeceğini güçlü ifadelerle vurguladığı bir Bildiri'yi İngiltere'ye vermesiyle tamamlanmıştır. Türkiye protokole imza koyan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960'ta kurulan asıl ortaklık devleti olmadığını, Kıbrıs'ta sadece ara bölgenin güneyinde otorite, denetim ve yetki icra ettiğini, Kıbrıs Türk halkını temsil etmediğini ve Türkiye'nin protokolü imzalamasının GKRY'ni tanıdığı anlamına gelmediğini beyan eder.

Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Camiel Eurlings, Gümrük Birliği Ek Protokol'ünü imzalayan fakat uygulamada GKRY'ni dışarda bırakmaya çalışan Türkiye'yi sert bir dille uyarır ve Protokol'ün imzalayan taraflarca uygulanmasının AB için çok önemli olduğunu belirtir. Bu sebeple, AB Komisyonu ve Avrupa Parlementosu, Türk Hükümeti'nin Rum bandıralı gemilere Türk limanlarını açmamasına ve Rum uçaklarının uçuşlarına izin vermemesine karşı çıkar ve kabul edilemez bulur. Eurlings Türkiye'nin talebi olan, KKTC'ye uygulanan tüm ambargoların kaldırılması isteğine sıcak bakar fakat bu konuda hiçbir girişimde bulunmaz.

AB Müktesebatı'na göre tüm üye devletler 35 başlık altında sınıflandırılmış Katılım Müzakere Fasılları'nı benimsemek zorundadır. Aday ülke Avrupa Birliği Müktesebatı'na ne şekilde ve hangi takvim çerçevesinde uyacağının ve uygulama için gerekli yapıyı nasıl oluşturacağının belirlendiği bir takip sürecine girer. Türkiye bu süreçte 'Kıbrıs Sorunu' ve buna bağlı olarak 'limanlar sorunu' nedeniyle bazı sıkıntılar yaşamıştır. AB bu iki sorunu bahane ederek sekiz müzakere başlığının askıya almıştır. Bu başlıklar; malların serbest dolaşımı, iş kurma hakkı, mali hizmetler, tarım ve kırsal kalkınma, balıkçılık, taşımacılık, gümrük birliği ve dış ilişkiler'dir. Buna ek olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi altı müzakere başlığına (iş gücünün serbest dolaşımı, enerji, hukuki ve temel haklar, adalet, özgürlük ve güvenlik, eğitim ve kültür, dış güvenlik ve savunma) açılış kriteri getirerek süreci kapatmıştır.

Sonuç olarak; Türkiye'nin imzaladığı Ek Protokol'de *'Kıbrıs Cumhuriyeti'* ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeye rağmen Türkiye, GKRY'ni Ek Protokol'le dolaylı veya dolaysız tanımış olmayacağını kesin bir dille ortaya koysa da, AB tam üyeliğine giden yolda GKRY'ni belli konularda muatap olarak almak zorunda kalacağı gerçeğini değiştirememiştir (Karluk, 2006:78).

Yayınlanmış olan Kıbrıs Bildirisi'nin AB hukuku açısında hiçbir bağlayıcılığının olmayışı da vaziyetin nekadar ciddi olduğunu ortaya koymaktadır.

AB sürecinin beklenen şekilde ilerleyememesinde Türkiye'nin önündeki en büyük sorun Kıbrıs meselesidir ve tarafların tutumları kısa vadeli çözümü zorlaştırmıştır (Sandıklı ve Akçadağ, 2011:1). Türel (2002) görülebilir yakın gelecekte KKTC'nin uluslararası planda tecrit edilmiş konumunun süreceğini ve Türkiye'nin AB'nin siyasal bütünlüğü içinde yer almayacağını söyler (Türel, 2002:74).
Tüm bu söylemler, Türkiye'nin AB ve Kıbrıs arasında seçim yapmaya zorlandığı izlenimini yaratmaktadır. Bu görüşlerin bir kısmı sonuçları ne olursa olsun AB üyeliği için her türlü tavizin verilmesi, bir kısmı da Kıbrıs meselesinin AB üyeliği ile hiçbir şekilde bağlayıcı olamdığı, tek başına ayrı bir sorun olduğunu savunmaktadır. Kıbrıs meselesinin AB tam üyeliği için önkoşul haline getirilmesi tamamen siyasi bir girişimdir. Özakman(2012) AB'ye girebilmek için Kıbrıs'ı feda etmek, Kıbrıslı Türkler için trajik, Türkiye için utanılacak bir olay olur diyerek, AB tam üyeliği yolunda Kıbrıs şartı getirilmesinde Türkiye'yi Kıbrıs mı AB mi seçeneğiyle karşı karşıya bırakmak anlamının ortaya çıktığına vurgu yapar (Özakman, 2012:451-53).

5. Helsinki Zirvesi'nin GKRY'nin AB Üyeliğine Katkısı ve Türkiye'nin Konumu

Türkiye 1997 yılındaki Lüksemburg Zirvesi ile AB'nden dışlanmıştı ve bu zirvenin ardından Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler büyük zarar görmüştü. AB iki yıl sonra, Helsinki zirvesiyle Türkiye'ye aday ülke statüsünü vererek ilişkileri düzeltme yoluna gitmiştir (Günuğur, 2007:78). Aralık 1999'da Türkiye Cumhuriyeti Helsinki zirvesi ile AB'ne aday ülke olarak kabul edilmiştir. Bu durum kuşkusuz Türkiye açısından çok önemli olan bir sürec olan 'son dönem'i başlatmıştır. Bu dönemde Türkiye'deki genel görüş, Türkiye'nin kısa süre içerisinde AB ile uyum müktesabatını hızlandırabileceği ve kısa sürede AB'ne tam üyeliği gerçekleştirebileceğiydi. Fakat, Türkiye'nin Helsinki zirvesinde AB'ne aday ülke olarak kabul edilmesinin üzerinden yaklaşık 17 yıl geçmesine rağmen; Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği gerçekleşememiştir.

GKRY'nden çok daha önce AB'ne üyelik hazırlıkları yapan Türkiye, GKRY'nin tüm adayı temsilen Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla 2004 yılının Mayıs ayında, 10 ülke ile birlikte (Macaristan, Polonya, Çek Cumuriyeti, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi)(http://ab.gov.tr/index.php?p=1109&1=) AB'ne tam üyeliğine sessiz kalma zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır.

Helsinki Zirvesi'nde Kıbrıs konusu ile ilgili olarak bazı sakıncalı ifadeler yer almıştır. Bu ifadeler Zirvenin 9. Maddesinin (a) ve (b) şıklarında aşağıdaki gibi yer almıştır:

"a) Avrupa Konseyi 3 Aralık 1999 tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı çözümüne

yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnunlukla karşılar ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.

b) Avrupa Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne katılımını kolaylaştıracağının altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey, tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır."(http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralık-1999.tr.mfa)

Helsinki Zirvesinin 9. Maddesini (a) şıkkı Avrupa konseyinin Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüme olumlu baktığını söylerken, (b) şıkkı Kıbrıs'ta siyasi bir çözüm olmasa da GKRY'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni temsilen AB'ne tam üye kabul edilebileceğini açıkça ifade eder. Bu ifadeler Kıbrıs'ta kapsamlı çözüm için GKRY'nin isteksiz ve olumsuz bir duruş sergilemesinin nedenlerini net bir şekilde açıklar.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden önce AB 'ne tam üye olma tezinin çok güçlü olduğu bu süreçte, dönemin başbakanı Sn. Bülent Ecevit, Kıbrıs konusunda Helsinki Zirvesi ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır.

"Kıbrıs'la ilgili görüşmelerden bir sonuç alınmaması durumunda dahi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında Avrupa Birliği'ne üyelik işleminin uygulanabileceği izleniminin verilmesi çok sakıncalıdır. Bu konudaki görüşümüz herkes tarafından bilinmektedir. Bu tutumumuz değişmeyecektir. Kıbrıs'ta iki ayrı devlet bulunduğu gerçeği hiçbir şekilde inkar edilemez. Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasındaki özel ilişki ve bağlar, Avrupa Birliği'nin Kıbrıs konusunda izleyeceği tutuma paralel olarak gelişmeye devam edecektir." (Başbakan Bülent Ecevit'in AB Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin AB adaylığı konusunda alınan karar sonrasında basın mensuplarına yaptığı açıklama.T.C Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel müdürlüğü.)

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki hassasiyetinin değişmediği ve çözüm olmadan GKRY'nin AB'ye üye yapılmasının hata olduğunun vurgulanmasına rağmen, Türkiye'nin AB üyeliğine çok yakın olduğu öngörüşü, bu konuda ciddi ve radikal önlemler alma konusunda pasif olunmasını açıklamasına rağmen süreç devam eder. Sonuç olarak Helsinki Zirvesi ile Türkiye aday ülke konumunu kazanmış; fakat adada bir çözüm olmaksızın Kıbrıslı Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tamamını temsilen AB'ye üye olma kapısını tamamen aralamıştır.

6. Türkiye-AB Gümrük Birliği Anlaşmasının Türkiye Ekonomisine Etkisi.

Türkiye'nin AB ile imzaladığı Gümrük Birliği Anlaşması, Türkiye Ekonomisi üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yaratmıştır. Temelde bu etkileri sektörel gelişmeler, gerçekleşmeyen mali yardımlar ve gerçekleşmeyen sermaye girişi olarak sıralayabiliriz.

Gümrük Birliği'ne girilen ilk yıllardan itibaren Türkiye'nin dış ticaret açığında artış gözlenmektedir (Bkz. Tablo: 1). Türkiye AB'yi kendine pazar olarak görürken, Türk pazarı AB'nin dünyadaki en büyük pazarlarından biri haline gelmiştir. Türkiye'nin AB'ne yaptığı ihracatın toplam ihracatı içindeki payı yıllar itibari ile pek fazla değişiklik göstermemiş, 1993 yılında toplam ihracatın %49,5'i, 1997 yılında %51,1'i, 2001 yılında %56'sı ve 2008 yılında %48'i AB ile gerçekleşmiştir(Bkz.Tablo 2). Gümrük Birliği öncesi ile sonrası ihracat değerleri karşılaştırıldığında, ciddi bir değişimin olmadığı, 1999 yılında %58'lik oranla en yüksek seviyesine ulaşmasına rağmen, 2008 yılında Gümrük Birliği öncesi ihracat oranının da altında bir ihracat yüzdesine sahip olduğu görülmektedir(Bkz. Tablo 2).

Gümrük Birliği öncesi Türkiye'nin AB'ne ihracatının %65'ini tekstil sektörü oluşturmakta iken, Gümrük Birliği sonrası tekstil sektöründe beklenen gelişme yaşanmamış, çünkü AB tekstili ticaretini yeni ticari anlaşmalar yapma hazırlığında olduğu Çin ve Hindistan gibi ülkelerden yapmaya başlamıştır(Hatipler,2012:1-14). Türkiye'nin 1 Ocak 1996 tarihinde AB ile Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamasıyla birlikte, Türkiye ile AB üyesi ülkeler arasındaki ticarette sanayi mallarının gümrükleri sıfırlanmıştır. Bunun yanısıra; üçüncü ülkelere karşı ortak gümrükler uygulanmıştır. Tarım ürünleri anlaşma kapsamı dışında kalmış ayrıca, Türkiye'de üretilen bazı sanayi ve tarım ürünleri de anlaşma kapsamı dışında tutulmuştur. Tekstil ihracatı konusu Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşmasından en büyük beklentisiydi. Ancak, 1997 yılında Asya krizinden dolayı Asya ülkelerinin kendi piyasalarında satamadıkları büyük miktardaki tekstil ürününü dünya piyasalarına aktarmasıyla, Türkiye fiyat rekabetinde zararlı çıkan taraf oldu. Türkiye'nin AB ile imzaladığı Gümrük Birliği anlaşmasından sonra ortaya çıkan en büyük olumsuzluk; Türkiye'nin AB'nden aldığı tüketim mallarında; başta otomobil olmak üzere büyük artışın olmasıdır (Seyidoğlu, 2007:179-180). Türkiye'nin 1990'lı yıllarda dünya ekonomisinde önemli bir sanayi ülkesi olmaması, söz konusu yıllarda ekonomisinin daha çok tarıma ve tarımla ilgili sanayiye dayalı olması, Gümrük Birliği anlaşması sonrasında oluşacak olumsuzlukları analiz etmek için yeterliydi. Ayrıca, söz konusu dönemde AB üyesi ülkelerinin birçoğunun dünya sanayisinde çok büyük yere sahip olan ülkelerden oluşuyor olması ve Türkiye açısından rekabet edebilirlikte çok ciddi bir sınavdı. Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasına rağmen AB tam üyeliği sürecinin çok zorlu geçeceği çok açıktı. 1995 yılının Nisan ayında yayınlanan Altınoluk dergisinde Prof.Dr.Erol Manisalı'nın Türkiye'nin AB ile imzaladığı gümrük birliği anlaşması konusundaki görüşü önemlidir.

"Gümrük Birliği niçin vesayet oluyor? Çünkü Türkiye Gümrük Birliği'ni işleten, çalıştıran diğer üyelerle siyasi ve ekonomik olarak eşit şartlarda masada bulunmuyor. Anlaşma dengesiz bir anlaşma. Dengesizlik Türkiye'nin Avrupa Birliği Konfederasyonu içinde, Gümrük Birliği adındaki belli bir ticari bölümüne üye olmaksızın, suni bir şekilde monte edilmesinden kaynaklanıyor.

Bu nedenlerle Türkiye'yi ekonomik ve politik olarak vesayet altına sokan bir yapıdadır.
Türkiye'nin imzalamış olduğu anlaşmada, diğer üyelerle eşit statüde bulunmamasından kaynaklanan dengesizlik sonucu olarak bu, bir vesayet anlaşması haline dönüşüyor. Aslında Gümrük Birliği tam üyelikle beraber yürür Bunlar ayrı yürümez. Ama Avrupa ne yapıyor? Türkiye'yi tam dışlamıyor. "gel seni suni bir şekilde alalım" diyorlar.Bu Avrupa için ideal bir çözümdür."(Manisalı: 1995:12)

Gümrük Birliği Türkiye'nin dışa açılması, ve rekabet edebilirliliğinin sağlanması açısından önemli bir hamleydi. Ayrıca Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine olumlu katkılar sağladığı, hatta Türkiye'nin dış ticarette AB'ne yaptığı ihracatın Gümrük Birliği anlaşmasından sonra arttığı gözlenmektedir. Fakat, tüm bu olumlu etkilere rağmen genel anlamda Türkiye'nin dış ticaretindeki olumsuzlukların iyileştirilmesi yönünde de olumlu bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Gümrük Birliği anlaşmasının imzalandığı dönemde Gümrük Birliği'ne temel bakış açısı, ekonomik olmaktan çok politikti; söz konusu anlaşmanın AB tam üyeliğine giden yolda önemli bir unsur olacağı düşünülüyordu.

Öte yandan diğer bir önemli sorun da; Gümrük Birliği Anlaşması'na bağlı olarak Türkiye'nin AB'den gelmesini beklediği sermayenin gelmemesi ve yatırımcıların ciddi sorunlarla karşılaşmasıdır. Tüm gümrüklerini sıfırlayan ve kapılarını sonuna kadar AB'ye açan Türkiye, AB'ye mal satmak yerine AB'den ithalatını artırarak ciddi ticaret açığı vermeye başlamıştır. AB firmaları Türkiye'ye fabrika kurmak yerine, Türkiye'yi dahil etmedikleri özel ticaret anlaşmalarıyla AB dışı ülkelerde ucuza mal ettikleri ürünleri Türkiye pazarına satmaya başladılar. Mali yardım konusunda AB, daha önce açıkladığı gibi, bütçe kaynakları, Akdeniz Fonu, Avrupa Yatırım Bankası kaynakları ve Orta Vadeli Makro Ekonomik Yardım olarak Türkiye'ye mali kaynak sağlanmasını taahhüt etmiştir.

Fakat bir Avrupa Parlementosu kararı ile, 1996 yılında, Gümrük Birliği çerçevesinde AB tarafından taahhüt edilen kredi ve hibelerin kullanımı siyasi şartlara bağlanmıştır(Karluk,1998:619).

Tablo 1, Türkiye'nin ithalat, ihracat rakamlarını, dış ticaret dengesini, dış ticaret hacmini ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar itibari ile gelişimini göstermektedir. Gümrük Birliği öncesi ve sonrası dönemleri karşılaştırıldığında, Türkiye'nin dış ticaret hacminde artış gözlemlenmektedir. Türkiye'nin dış ticaret rakamlarına bakıldığında, ithalat ve ihracatın artışta

olmasıyla birlikte, ihracattaki artışın ithalattaki artıştan daha düşük olduğu görülmektedir. 1990 ile 2013 yılları arasındaki değerler de bize Türkiye'nin ticaret hacmindeki artışın Gümrük Birliği Anlaşması'ndan sonra ivme kazandığını göstemektedir. Bu gelişme Gümrük Birliği'nin ticaret yaratıcı etkisini ortaya koymaktadır. Ancak, ticaret hacmindeki büyüme; ticaret açığının da artmasına neden olmuştur. Bunun başlıca sebebi; ihracatın ithalatı karşılayamama başarısızlığıyla birlikte, AB'den beklenen mali desteğin verilmemesi, sermaye akışı ve yatırım beklentisi yerine, AB'den ithalatın artmasıdır.

Tablo 1: *Türkiye'nin Dış Ticareti (1990-2013)*

Yıllar	İhracat, Bin $	Değişim, %	İthalat Bin $	Değişim, %	DışTicaret Dengesi, Bin$	DışTicaret Hacmi, Bin $	İhracatın İtalatı Karşılama Oranı, %
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	-9 342 838	35 261 413	58,1
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6	-7 453 552	34 640 476	64,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7	-8 156 426	37 585 684	64,3
1993	15 345 067	4,3	29 428 370	28,7	-14 083 303	44 773 436	*52,1*
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9	-5 164 147	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5	-14 071 970	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20 402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	-22 297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	-18 947 440	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	-14 084 047	67 258 497	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 498	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	-38 785 809	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	- 71 661 113	299 427 551	61,4
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	-105 934 807	375 748 545	56,0
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	- 84 083 404	389 006 877	64,5
2013	151 802 637	-0,4	251 661 250	6,4	- 99 858 613	403 463 887	60,3

Kaynak: Türkiye Devlet İstatistik Kurumu, Ticaret Göstergeleri,www.tuik.gov.tr, 2014.

Tablo 2, Türkiye'nin dış ticaretende Avrupa Birliği'nin payını incelemektedir. 1993-2008 yılları arasında Türkiye ihracatının ortalama olarak %54, 25'ini, ithalatının ise %48, 5'ini Avrupa Birliği ile yaptığı görülmektedir. AB ile yapılan ithalatın, toplam ithalat içindeki payının 1999 yılında zirveye ulaştığı; fakat daha sonraki yıllarda kademeli olarak düşerek 2008 yılında toplam ithalat içinde %37,1'lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Dış ticaret verileri AB'nin Türkiye'nin ithalat ve ihracatında çok önemli bir paya sahip olduğunu açıkça göstermektedir.

Tablo 2: *Türkiyenin Dış Ticaretinde Avrupa Birliği'nin Payı (%)*

Yıllar	İhracat	İthalat
1993	49,5	47,1
1994	47,7	46,9
1995	51,2	47,2
1996	54,1	55,7
1997	51,1	53,8
1998	54,9	55,1
1999	58	55,4
2000	56,4	52,3
2001	56	47,9
2002	56,6	49,8
2003	58	50,7
2004	57,9	49,3
2005	56,3	45,1
2006	56	42,5
2007	56,3	40,3
2008	48	37,1

Kaynak: Türkiye Devlet İstatistik Kurumu, Ticaret Göstergeleri,www.tuik.gov.tr, 2014.

Tablo 3, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan dış ticaret dengesini gösteriyor. Türkiye'nin dış ticaret dengesi analiz edildiğinde Gümrük Birliği'nin gerçekleştirildigi 1996 yılından önce dış ticaret açığının 14,1 milyar dolar olduğu ve 1996 yılında bu değerin 20,4, 1997 yılında ise bu değerin 22,3 milyar dolara çıktığı görülmektedir. Bu durum bir anlamda, Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye'nin dış ticaret dengesinde olumsuz gelişmelerin yaşanmasına neden olduğu gözlenmektedir. Yine aynı şekilde; Türkiye-AB dış ticaret dengesi analiz edildiğinde 1995 yılında 5,8 milyar dolar olan ticaret açığının 1996 yılında 11,6 ve 1997 yılında da 12,7 olduğu belirtilmiştir. Bu değerler bize Türkiye'nin AB'ye olan ithalatında Gümrük Birliği Anlaşması ile bir patlama yaşandığını ve AB'ye yapılan ihracatın ithalatın gerisinde kaldığını göstermektedir. 2001-2002 yıllarında belli bir iyileşme görüldüyse de ibre sonraki yıllarda olumsuz olarak çıkış yönünde olmuştur. Tabbi ki burada şunu belirtmekte de fayda vardır. Bilindiği gibi Türkiye'de 1994 yılında ve yine 2001 yılında önemli ekonomik krizler yaşanmıştır.

Ayrıca 1997 ve 1998 yıllarında da yaşanan Asya krizlerinin mevcudiyeti Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye'nin dış ticaretinde yaşanan etkilerin olumsuzluğunun ölçülmesi konusunu zorlaştırmıştır(Hatipler,2012:1-14).Yine Tablo 3'ten görüleceği gibi AB kaynaklı Dış Ticaret açığının Toplam açık içindeki payı analiz edildiğinde görülmektedir ki; Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanmasından itibaren yüzdelik olarak bu oranın 2000 yılına kadar arttığı; 2000 yılından sonra ise bir azalış trendi izlediği görülmektedir.

Tablo 3: *Türkiye'nin AB ile dış ticaret Dengesi*

Yıllar	Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi, milyar $	İhracat/İthalat	Türkiye-AB Dış Ticaret Dengesi, milyar $	İhracat/İthalat (Türkiye-AB)	AB Kaynaklı Dış Ticaret Açığının Toplam Açık İçindeki Payı %
1995	-14,1	60,5	-5,8	65,7	41,1
1996	-20,4	53,2	-11,6	49,8	56,9
1997	-22,3	54,1	-12,7	49	57
1998	-18,9	58,8	-10,6	56	56,1
1999	-14,1	65,4	-7,1	66,8	50,4
2000	-26,7	51	-12,1	54,5	45,3
2001	-10,1	75,7	-2,2	88	21,8
2002	-15,2	69,9	-4,6	80,1	30,3
2003	-22,1	68,1	-7,6	77,3	34,5
2004	-34,3	64,8	-11,4	76	33,2
2005	-43,3	62,9	-10,6	78,4	24,5
2006	-54,1	61,3	-10	81,4	18,8
2007	-62,8	63,1	-8,2	88,1	13,1

Kaynak:Utku Utkulu,Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi ve Yapısal Değişim www.deu.edu.tr/utku.utkulu s.21

Küreselleşen dünya düzeninde Türkiye'nin önemli ekonomik ilişkiler içerisinde olduğu AB üyesi ülkelerle Gümrük Birliği Anlaşması'nı gerçekleştirmesi kuşku yok ki doğrü yönde atılmış bir adındır.Gümrük Birliği'nin Türkiye açısından sorun yaratmasının nedeni Türkiye'nin tam üye olmadan Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalaması veya anlaşmadan kısa bir süre sonra Türkiye'nin AB'ye tam üye olamaması.Türkiye Gümrük Birliği sürecini AB üyesi olmadan yaşarken diğer üyeler tam üye olarak yaşamışlardır.Diğer bir değişle, Türkiye AB üyesi ülkelerin

sahip olduğu hak ve yetkilerden mahrum kalarak Gümrük Birliği Anlaşması'yla yükümlülüklerini gerçekleştirme sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin AB'den Gümrük Birliği'nden doğan zararlarının karşılanması yönündeki mali desteği görememesi ve ayrıca Gümrük Birliği'ne bağlı olarak gelmesi planlanan yabancı sermayenin de gelmemesi Gümrük Birliği sürecini Türkiye açısından daha sancılı hale getirmiştir(Hatipler,2012:1-14).

7. Sonuç

Gümrük Birliği ve Helsinki Zirvesi süreci, Türkiye'nin izlediği hatalı stratejiler ile bugün Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğinde ciddi engellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye'nin 1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalaması, GKRY'nin tek başına tüm Kıbrıs adasını temsilen AB'ye katılmasının önemli ölçüde yolunu açmakla kalmamış; Kıbrıs'ta bulunması ihtimal bir çözümün önünde de önemli bir engelin yaratılmasına neden olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne girmesi; Türkiye'nin AB'ye karşı pazar kozunu kullanma şansını ortadan kaldırmıştır. GKRY'nin AB'ne tam üye olmasıyla, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olan diğer bir AB üyesi Yunanistan'ı daha da güçlü hale getirmiştir. Bugün, Türkiye'nin tam üyeliği karşısında olumsuz yönde aktif rol oynamada, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi başı çekmektedirler.

Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği Anlaşması'nı imzalaması Tablo 2'de görüldüğü gibi AB'ye yaptığı ihracatın artmasında önemli bir katkı sağlamıştır. Fakat; Tablo 3'e bakıldığı zaman Gümrük Birliği Anlaşması'nın Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca Tablo 1'de Türkiye'nin dış ticaret dengesinin genel olarak Gümrük Birliği'nin imzalanmasından 2013 yılına kadar eksi yönde bir artış trendi içinde olması ve bu konuda Gümrük Birliği Anlaşması'nın olumlu katkısının bulunmaması ekonomik yönden Gümrük Birliği Anlaşması'nı sorgular hale getirmiştir.

Helsinki Zirvesi ise; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne AB'ne tam üye olmasının yolunu sonuna kadar açmıştır.

Bu durumdan sonra, Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklerle adada kalıcı bir anlaşma yapma olasılıkları iyice azalmıştır; Kıbrıslı Rumların bundan sonraki süreçte izleyecekleri tutum; Kıbrıslı Türkleri mümkün olduğunca köşeye sıkıştırarak muhtemel olan en yüksek tavizi koparmaktır. Tüm bu gelişmeler, Kıbrıs'ta bir anlaşma olasılığının iyice azalmasına ve buna bağlı olarak Kıbrıs'ta bir ortaklığın kurulma ümitlerinin iyice tükenmesine neden olmuştur. Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunana kadar AB dışında kalacakları varsayılırsa, Kıbrıslı Türklerin AB üyeliğinin hayli zaman alacağı tartışma götürmez bir gerçektir.

Kaynaklar

1. Akademik Perspektif AB Hedefini Unutan Kim? Rıdvan Karlık 4 Aralık 2014, http://akademikperspektif.com/2014/12/04/ab-hedefini-unutan-kim/ (Erişim Tarihi 16 Ağustos 2015)

2. Doğan, N., On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, *Mevzuat Dergisi*, Yıl 7, Sayı: 79, 2004, s.1-12. http://www.mevzuatdergisi.com/2004/07a/02.htm
3. Erçakıca H., .Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyelik Süreci ve Kıbrıs, *Hamamböcüleri Dergis*i,2001, KKTC, 'Tekeli, İ., İlkin S., *Türkiye ve Avrupa Birliği-3,Ankara,*Ümit Yayıncılık, 2000,s.529.''

4. Gümrük Birliği Üzerine Görüşler, Altınoluk, Nisan, sayı 110,1995, s.012. http://dergi.altınoluk.com/index.phpsayfa=yillar&MakaleNo=d110s012m1(Erişim Tarihi 22 Nisan 2015)

5. *Günuğur, H.(2007). Avrupa Birliği, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Bilim serisi 3.*

6. Hatipler, M., Türkiye AB Gümrük Birliği Anlaşması ve Anlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 229, Mart-Nisan, 2012,s.1-14. http://www.akademikbakis.org/eskisite/29/14.pdf
7. http://www.haberler.com/misir-da-tarihi-afrika-gumruk-birligi-anlasmasi-7405397-haberi/ (Erişim Tarihi 15.03.2016)
8. http://www.stwing.upenn.edu/~durduran/hamambocu/authors/dsy/
9. http://www.tasamafrika.org/pdf/afk4/09-SACU.pdf (Erişim Tarihi15.03.2016)

10. *Kabaalioğlu, H.(1997). Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu, Yeditepe Üniversitesi Yayınları.*

11. *Karluk, R.(1995). "Türkiye – AB Gümrük Birliği", Yeni Tükiye, Özel sayı, No:3, Mart-Nisan.*

12. Karluk,R., Güney Kıbrısın Gümrük Birliği'ne Katılım Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar, *Avrupa Çalışmaları Dergisi,* Ankara ,Cilt 5, No:2, 2006, s.78. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1122/13214.pdf

13. *Karluk,R., (1998).Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul, Beta Basım.*

14. Karluk,R., Gümrük Birliği ile Sınırlı İmtiyazlı Ortaklık Türkiye'nin Hedefi Olamaz. Asomedya, Ankara, *Sanayi Odası Dergisi,* 2007, s.190-91. http://www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedya/haziran2007/Dosya.pdf

15. *Karluk,R.,(1996). Uluslararası Ekonomi ,İstanbul, Beta Basım.*

16. *Kaya, İ., Efegil, E.,(2001). Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi, Ankara, HD Yayıncılık.*
17. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası, http://www.kktcb.org/upload/pdf/77826.pdf (Erişim Tarihi 7 Nisan 2015)

18. *Manisalı, E.,(2002). Dünden Bugüne Kıbrıs, Akdeniz Haber Ajansı ve Gündoğan Yayınları.*

19. Manisalı,E.,*Altınoluk Dergisi*,Gümrük Birliği Üzerine Görüşler,1995, Nisan. Sayı:110,s.12.http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d110s012m1
20. *Özakman, T.,(2012). Çılgın Türkler Kıbrıs, Bilgi Yayınevi.*

21. Republic of Turkey Ministry For EU Affairs, History of Enlargement http://ab.gov.tr/index.php?p=1109&l=(Erişim Tarihi 16 Ağustos 2015)

22. Sandıklı, A., Akçadağ, E., Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri, *Bilge Strateji*, Cilt 3, Sayı 4, 2011, s.1. http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872729.pdf

23. *Seyidoğlu, H.,(2007). Uluslararası İktisat , Geliştirişmiş 16. Baskı, İstanbul, Kurtiş Matbaacılık.*

24. *Somuncuoğlu, S.,(2003). Sorularla Belgelerle Kıbrıs , TSİS, Ankara.*

25. Tezcan, E., (2007), Avrupa Birliği Komisyonu-Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Uşak Yayınları.

26. Turan, S., Demokratikleşme Sürecinde Türkiye-AB İlişkileri, *AB Giriş Sürecinde Değişen Türkiye Sempozyumu*, Çağ Üniversitesi, Mersin,2007, s.245.

27. Türel, O.,(2002). Akdeniz'de Bir Ada, Ankara, İmge Kitabevi.

28. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Helsinki Zirvesi(10-11 Aralık 1999)http://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa (Erişim Tarihi 6 Nisan 2015)

29. Utkulu,Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi ve Yapısal Değişim www.deu.edu.tr/utku.utkulu, s.21, (Erişim Tarihi 16 Ağustos 2015)

30. www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi 6 Mayıs 2015)